

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ:
УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР

Випуск 12

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАКАРПАТСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ФІЛОСОФІЇ
ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

ВЗАЄМОВІДНОСИНИ УКРАЇНИ З НАТО: СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАКАРПАТСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий Інститут
Філософії та Євроінтеграційних досліджень

Серія «ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР»
Випуск 12

ВЗАЄМОВІДНОСИНИ УКРАЇНИ З НАТО: СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

Збірник наукових праць
за матеріалами міжнародної науково-практичної конференції
23-24 жовтня 2008 року

Ужгород
2008

ББК 66.4 (4 УКР)

УДК 327 (477)

В 40

У збірнику вміщено наукові статті вчених, аналітиків, студентів і аспірантів, присвячені актуальним проблемам реалізації євроінтеграційних та євроатлантичних прагнень України. Більшість авторів були учасниками міжнародної науково-практичної конференції, яка відбулася 23-24 жовтня 2008 р. в м. Ужгороді в рамках реалізації НН Інститутом філософії та євроінтеграційних досліджень Закарпатського державного університету наукового проекту відповідно до Договору ЦП/378-2008 від 03 липня 2008 р. з МОН України **“Розроблення навчально-методичного забезпечення включення питань євроатлантичної інтеграції до програм підготовки фахівців у вищих навчальних закладах за спеціальністю “Міжнародні відносини” з виданням посібників, збірників нормативно-правових актів, методичних розробок і пілотне впровадження результатів проекту на регіональному рівні”**.

Висвітлюються питання практичної реалізації завдань, сформульованих у Цільовому плані “Україна-НАТО” на 2008 рік.

Видання розраховане на науковців, студентів, працівників органів державної влади і місцевого самоврядування, які займаються проблемами реалізації завдань євроінтеграційного та євроатлантичного поступу України.

Редакційна колегія:

Ф.Г.Ващук	- доктор технічних наук (<i>голова редакційної колегії</i>)
І.В.Артёмов	- кандидат історичних наук (<i>відповідальний редактор</i>)
З.С.Варналій	- доктор економічних наук
С.В.Віднянський	- доктор історичних наук
І.І.Вовканич	- доктор історичних наук
І.Ф.Король	- доктор історичних наук
О.М.Майборода	- доктор історичних наук
Р.А.Офіцинський	- доктор історичних наук
О.С.Передрій	- кандидат економічних наук
С.Д.Федака	- доктор історичних наук

*Рекомендовано до друку вченою радою
Закарпатського державного університету
(протокол № 2 від 11.11.2008 р.)*

ISBN 978-966-2195-19-4

© Закарпатський державний університет,
Навчально-науковий Інститут філософії
та євроінтеграційних досліджень, 2008
© Поліграфцентр “Ліра”, 2008

ЗМІСТ

Вадим ГРЕЧАНІНОВ Прогнозування наслідків євроатлантичної інтеграції для України.....	5
Іван АРТЬОМОВ Прагнення України приєднатись до ПДЧ і ставлення населення до вступу в НАТО.....	23
Роман ОФІЦІНСЬКИЙ Соціально-політичні настрої в Україні щодо євроатлантичної інтеграції (2002 – 2008).....	70
Ольга РУДЕНКО Напрями стабілізації соціально-політичного клімату сучасної України.....	81
Георгій ДИНИС Міжнародно-правовий механізм інтеграції Україна – НАТО.....	95
Андріана БРОДИЧ Пріоритети інформаційної політики на сучасному етапі відносин України і НАТО.....	108
Петро ТРАЧУК Нормативно-правова основа європейської та євроатлантичної інтеграції України.....	130
Сергій ФЕДАКА Сучасні перспективи євроінтеграції України: без надмірних ілюзій і зайвого песимізму.....	142
Богдан ШПІЛЬМАН Геополітична складова євроатлантичної інтеграції України.....	154
Світлана МІТРЯЄВА Попередні оцінки стану імплементації угоди про спрощення візового режиму між Україною та Європейським Союзом.....	174
Володимир ЗАДОРОЖНИЙ, Тетяна БЕЗЕГА До питання впливу євроінтеграційних процесів на економічний розвиток України (1991-2007 рр.).....	186

Іштван ГАЙДОШ, Петро ТОКАР

Основні напрями розбудови транскордонного співробітництва

України з сусідніми країнами - новими членами

Європейського Союзу (на прикладі українсько-словацьких відносин).....203

Віктор БУНДА

Правове забезпечення системи інформування населення

щодо євроатлантичного інтеграційного курсу України.....226

Віктор БУНДА, Світлана БУНДА

Євроатлантична інтеграція України та можливості її

кадрового забезпечення з позицій вищої школи.....237

Марія МЕДВЕДЬ

НАТО: анотаційний огляд видань з фонду бібліотеки Закарпатського державного

університету.....246

ПРОГНОЗИРОВАНИЕ ПОСЛЕДСТВИЙ ЕВРОАТЛАНТИЧЕСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ ДЛЯ УКРАИНЫ

Определенными возмутителями спокойствия в достижении основными игроками своих целей в регионе выступают Украина и Грузия, которые, с одной стороны, стремятся к самостоятельности в своих действиях на международной арене, а с другой стороны, стали все яснее понимать, что в условиях сегодняшних межгосударственных противоречий с Россией решить свои внешнеполитические задачи можно только в составе военно-политического союза, которым является Организация Североатлантического договора.

Вопросы национальной безопасности государства Украина в первую очередь связаны в военном отношении с боевой готовностью и возможностями ее Вооруженных Сил. Проанализируем их состояние.

1. В первую очередь следует указать, что Военная доктрина 2004 года достаточно устарела в плане того, что она уже не совсем верно оценивает положение о том, что сегодня против Украины применение "военной силы маловероятно" и что можно ожидать "ограниченное использование военной силы". Наверно, следует заменить и положение о том, что ВД носит сугубо оборонительный характер (это и так ясно) на такое, которое показывает, что Доктрина эффективна в современных условиях.

2. Следует сразу сказать, что Вооруженными Силами на протяжении всей короткой истории независимой Украины никто из верховных властей серьезно, по-государственному не занимался. Это относится в первую очередь к трем президентам и более десятка премьер-министрам. За этот период в Украине 9 раз менялись министры обороны и 7 раз начальники Генштабов. Очередная смена начиналась с кадровых перестановок. В большинстве своем, особенно это касается последних министров, назначались на должность не профессионалы, а близкие к патрону люди и все начиналось с начала. Положение усугублялось еще и тем, что военного министра, как правило, сменял гражданский, и это вело к тому, что в руководство военного ведомства приходили люди с абсолютно разной идеологией и настроением на работу.

Вооруженные Силы Украины за 17 лет сокращены, где-то с 1-го млн. человек до 200 000. За все эти годы ВС ни разу не получили денег на свое развитие в размере бюджета, который им был определен Законом Украины "Об обороне" – 3% от ВВП. Ежегодно ВС финансировались по остаточному принципу, основные суммы выдавались в конце года. Величина их была в пределах 0,9 -1,2% от ВВП, что составляло по годам, по мере роста ВВП, от 900млн. в 1990 годы до 2,2-х млрд.долл. в 2008 г. Для сравнения, при близкой

по численности в 200 тыс. человек в армии, в странах НАТО сегодня такие военные бюджеты:

- Великобритания – 216 тыс. бюджет - 53 млрд. долл.;
- Испания – 150 тыс. бюджет - 13 млрд. долл.;
- Польша – 140 тыс. бюджет - более 6 млрд. долл.;
- Франция – 250 тыс. бюджет - 35 млрд. долл. и т. д.

Есть данные и о России: при Вооруженных Силах в 1.100 тыс. неофициальный военный бюджет составляет в этом году 70 млрд. долл. В 2009г. военный бюджет может достигнуть 120 млрд., и это будет третий в мире по величине бюджет после США и Японии.

Хроническая недостаточность денежных средств приводит к тому, что распределение бюджета по основным расходным статьям и направлениям получается крайне неравномерным и искривленным. Так, если распределение средств в странах Запада делается по установившейся рациональной схеме: 50% - на содержание армии; 25% - на боевую подготовку; 25% - на приобретение новой техники и вооружения, то в Украине на содержание тратится до 80% и более средств бюджета. Оставшиеся средства распределяются методом латания дырок. За период с 1991 г. армия не получила ни одной единицы основных образцов вооружений в авиации, средствах ПВО и т.д.

Но все же армия осторожно переходит на стандарты и структуры европейских стран. Одним из таких направлений является создание армии профессиональной, по контракту. Надо сказать, что в Украине этот процесс проходит крайне медленно, неорганизованно и непрофессионально. Министры, которые ставили перед собой эту задачу, пытались выполнить ее в интересах того, чтобы получить контрактника, а не профессионала, так как не учитывали, что профессионал из контрактника может вырасти только через несколько лет. В противном случае получается следующая картина, которую понял сегодняшний министр Ю.Ехануров. Дело в том, что в погоне за контрактником, в условиях сокращения армии, военное ведомство вынуждено увольнять профессионала офицера, число должностей для которого сокращается. Получается парадокс: увольняем профессионала, берем непрофессионала и рапортуем о том, что все ближе находимся к заветной мечте – иметь профессиональную армию по контракту. Так не бывает, для выполнения этой задачи потребуется как минимум пять лет. Сегодня контрактников набрано, по последним данным, 52%, но сколько из них профессионалов, не знает никто. Люди, которые этим занимаются, не владеют глубоко предметом и не имеют достаточных средств, чтобы выполнить задачу, заключающуюся в том, чтобы к 2011 году создать профессиональную по контракту армию и отменить призыв. В результате всего этого министр Ю.Ехануров уже заявил о том, что задача

создания профессиональной армии по контракту к 2011г. не может быть выполнена. Наверно, это своевременное заявление.

Несмотря на все трудности, Украина все же пытается создать современную армию, соответствующую западным образцам. Концептуально современная армия должна вписываться в следующие стандарты:

- она должна иметь рациональный состав, как по численности, так и по структуре: должно выдерживаться оптимальное соотношение между видами и родами войск, между количеством генералов (присвоение сейчас 116 новых генеральских званий – это признак упадка, а не развития. Такова была обстановка в СССР при Горбачеве в конце 80-х годов прошлого столетия. Чем все это закончилось, хорошо известно), офицеров, сержантского и рядового состава. Армия, в итоге, должна быть профессиональной, но не обязательно укомплектованной только по контракту, часть солдат может служить и по призыву;

- современная армия должна обладать достаточной маневренностью как в тактическом плане, так и в оперативном, в пределах территории страны и за ее пределами, и для этого следует иметь специально подготовленные части и подразделения;

- современная армия должна иметь для ведения бесконтактной войны высокоточное оружие достаточной дальности, выполнение этого требования по замыслу обеспечивает сохранение личного состава;

- современная армия должна обладать достаточно эффективной системой ПВО (даже августовская пятидневная война на Кавказе доказала необходимость этого);

- современная армия должна иметь оружие предупреждения (если хотите - оружие устрашения), которое играет роль предотвращения войны. Ядерные государства здесь имеют преимущество – оружие массового поражения выполняет более надежно роль устрашения агрессора. В условиях Украины роль оружия устрашения может выполнять высокоточное оружие дальнего и среднего радиуса действия, авиация. Что из этого оружия есть в Украине - закрытая тема, но, думаю, что в этом направлении работы ведутся, и есть определенный успех.

Следует указать и на то, что девятый министр обороны Юрий Ехануров, как человек государственный и, несмотря на то, что он сугубо гражданский специалист, инициативно взялся за реформирование ВС. По его мнению, вопрос комплексной перестройки армии на западные стандарты следует величать не реформированием, а трансформацией, что свидетельствует о более глубокой перестройке. Думаю, что с ним следует согласиться.

Что касается проведения военного парада на День независимости, то, видимо, по замыслу президента, это вместе с присвоением многочисленных воинских званий должно продемонстрировать заботу власти об армии. Думаю, что это спорный путь, но все же это хоть что – то...

Учитывая все рассмотренное, можно сказать, что в Украине власти начинают поворачиваться к армии, пока еще вполоборота. Сегодняшние рассуждения о том, что перед Украиной нет непосредственных военных угроз, не должны нас расхолодить. Боеспособная армия современному государству необходима. Действия России с позиции непропорциональной силы против Грузии подтверждает это. Для Украины это тоже предупреждение, тем более, что в июне 2007 года одной из российских газет были опубликованы три сценария войны, точнее нападения России на Украину. Один из сценариев, назовем его первый, предусматривает высадку десанта в Крыму и захват полуострова. Второй вариант предусматривает захват и отторжение от Украины юго-восточной части страны, и третий – это военное вторжение с овладением "матери городов русских – Киева".

Все же, как охарактеризовать состояние Вооруженных Сил Украины сегодня? Скажем, что ВС есть: существует министерство, Генеральный штаб и другие структуры управления, которые систематически обмениваются необходимой информацией, таким образом действует система управления, и это хорошо. В Вооруженных Силах имеются отдельные боеготовые части и подразделения, которые способны выполнить боевую задачу тактического масштаба. В результате Украина способна отразить нападение в отдельном локальном конфликте.

3. Армия медленно, но достаточно уверенно переходит на стандарты НАТО. в связи с этим необходимо, хотя и коротко сказать об отношениях Украина – НАТО в военной сфере. Украина с 1994 г. принимает активное участие в Программе Партнерство ради мира (ПВМ). Вот и в 2008г., 14 – 28 июля, в Украине в районе Одессы в Черном море, в рамках ПВМ прошли крупномасштабные учения Си-Бриз 2008, в которых вместе с Украиной принимали участие 16 стран, среди которых 11 стран НАТО.

Сегодня Украина принимает участие в одиннадцати международных миротворческих миссиях. Общее количество украинских миротворцев достигает 650 человек.

Украина приняла решение принимать участие и в новых программах Альянса. Речь идет о так называемой франко-британской вертолетной инициативе НАТО, об участии в силах реагирования НАТО, что в свою очередь требует подготовить под нужные стандарты механизированный батальон (на это потребуется 100 млн. евро). Кроме того, Украина присоединяется к программе НАТО по обмену данными о воздушной обстановке. Это очень важный и ответственный шаг, который, по сути,

переводит воздушное пространство Украины под контроль Европы и выводит его из общего до этого воздушного пространства с Россией. Следует представлять, что в двух воздушных пространствах: европейском и в воздушных границах России действуют в системах опознавания для военной авиации разные коды. Получается, что вся военная авиация Украины должна перестроиться на новые коды и далее сохранять их в тайне.

Среди важных стандартов передовых западных государств в Украине не выполнены условия, которые относятся к социальным гарантиям военнослужащих: это и финансовое обеспечение, и жилье, и многое другое.

Из внимания руководства Украины выпадает и такой натовский стандарт, как Сектор безопасности государства. Речь идет о следующем. Когда мы сегодня оцениваем возможные угрозы для Украины, то перечисляем в первую очередь терроризм, наркотики, несанкционированную миграцию, распространение оружия массового поражения, а также естественные природные техногенные катастрофы. В мирное время военная составляющая угроз уходит на второй план. Спрашивается, а кто должен бороться со всеми этими угрозами в условиях мирного, да и военного времени, ведь это не прямые задачи армии, да и возможностей у нее таких нет. Именно для решения таких комплексных задач и создаются в западных государствах такие объединяющие структуры, как Сектор безопасности. Они объединяют, как правило, все силовые структуры и другие органы. Ведущее место в мирное время в их деятельности принадлежит по объему выполняемых задач Министерству чрезвычайных ситуаций (МЧС).

Выполненный анализ с точки зрения проблем национальной безопасности Украины подтверждает необходимость стремиться и добиваться, за счет всесторонней подготовки страны и ее Вооруженных Сил, вступления в НАТО и рассматривать этот шаг как подготовку к дальнейшему полноценному вхождению в Европу, в Европейский Союз.

4. Против этих намерений Украины настойчиво выступает Россия. Одной из причин ее действий является и то, что в случае вступления Украины в НАТО у России остается совсем мало аргументов для того, чтобы доказывать необходимость дислокации на территории Украины в Крыму и Севастополе основных сил и структур Черноморского Флота.

Оговоримся сразу в отношении нескольких обстоятельств. Во-первых, НАТО не выдвигает требований, определяющих, что нахождение ЧФ РФ на территории Украины может быть причиной неполучения Украиной ПДЧ и невступления в НАТО – задача здесь в том, чтобы Украина признала это приемлемым для себя. Но этого как раз и нет!

Однако сегодняшняя действительность свидетельствует о том, что претензии к оставлению ЧФ на территории Украины будут продолжаться и усиливаться в случае невхождения Украины в НАТО.

Следует представлять и то, что нахождение ЧФ РФ на территории Украины значительно повышает риск отторжения Крыма от Украины и переход его в состав Российской Федерации, а с ним и Севастополя. И поэтому последствия такого акта должны учитываться и в руководстве НАТО, и правительствами стран-членов Альянса.

В прессе появилось заявление вице-преьера российского правительства С. Иванова о том, что Россия выведет ЧФ из Севастополя в 2017г., если на этом будет настаивать Украина. Наверное, такому заявлению не в полной мере можно доверять. Просто сегодня для РФ это не насущная задача, которая все же вызывает между нашими государствами противоречия – и ее можно снять с повестки дня, хотя бы временно. Однако укажем, что Россия, как следует из сообщений в СМИ, действительно, ведет переговоры с Сирией – государством Средиземноморского бассейна о дислоцировании кораблей в базах этого государства.

Как же Черноморский Флот Российской Федерации, расположенный на территории Украины в соответствии с двусторонними соглашениями, подписанными Россией и Украиной в 1997году, стал камнем преткновения во взаимных отношениях? Как руководство родственных по составу населения и истории двух стран пришли к сегодняшнему финишу отношений? Ведь ухудшаться им дальше просто некуда, дальше будут уже не отношения, а "холодная война".

Немного истории. Советский Союз владел четырьмя флотами, которые в Вооруженных Силах по своим возможностям и силе градировались и располагались в следующем порядке: Северный, Тихоокеанский, Балтийский и Черноморский флоты. В кругу военных специалистов существовали и выраженные в юмористическом виде названия этих четырех флотов. (Обратите внимание на совпадение первых букв в официальном и неофициальном названиях флотов):

Северный флот – современный флот;

Тихоокеанский флот – тоже флот;

Балтийский флот – бывший флот;

Черноморский флот - "чи флот, чи не флот"(более литературно это звучало бы как "или флот, или не флот", но в этом случае терялась именная частица"чи").

Эти юмористические обозначения флотов приводятся только с одной целью: показать, что ЧФ оценивали по боевым возможностям как наиболее слабый и географически неперспективный.

Действительно, в 1991 – 1992 гг., когда делилось имущество Советского Союза между бывшими его республиками, возможности и потенциал ЧФ оценивались в 14% от всех возможностей ВМС бывшего Союза. И эта цифра была близка к величине тех процентов (16%), которые по расчетам специалистов должны были бы отойти к Украине при разделе имущества СССР. Таким образом, складывались реальные экономические и юридические основы для приватизации Украиной ЧФ в целом. Однако этого акта, как известно, не произошло, и на сегодняшний день мы имеем то, что имеем, и думаем только о том, как убрать ЧФ РФ с нашей территории сразу после 2017 года. Судя по всему, это будет сделать нелегко.

Следует представлять и то, что с самого начала процесса переговоров РФ с Украиной в отношении пребывания ЧФ на территории Крыма Россия задумывала полуостров не покидать. В дополнение к этому в Украине подогревались мнения и о том, что целиком ЧФ не нужен Украине, что это очень много средств для обороны с моря и дорого, учитывая и то, что уже тогда, в 1992 году, 50% всего вооружения и военной техники ЧФ расценивалось как такое, что бесповоротно устарело и должно быть списанным.

Кроме того, надо признать, что, особенно в первые годы независимости, для многих украинских лидеров, ответственных, так сказать, за идеологию, на первый план выдвигающих голый патриотизм и оставлявших профессионализм где-то во второй пятерке показателей, было характерным очень негативное отношение к действующему тогда командованию ЧФ, в частности к командующему ЧФ адмиралу Касатонову. В те месяцы 1991-1992 годов он сам и его заместители часто бывали в Киеве, в Минобороны Украины. Уже тогда сложилось мнение, что если бы адмиралу Касатонову предложили должность заместителя министра обороны Украины-командующего ВМС ВС Украины, можно было бы по-другому решать вопросы относительно принадлежности ЧФ. Но этого не произошло, ведь и из России внимательно следили за этим процессом, и Касатонов, получив высокую должность заместителя Главкома ВМС ВС РФ, уехал в Москву.

Начались долгие противоречивые переговоры по разделу ЧФ между Украиной и Россией. Об этом уже много сказано и напечатано в СМИ в плане официальных и частных оценок. Наверное, основным недостатком этого направления переговоров с Россией была крайне непоследовательная, непринципиальная позиция украинских главных – государственных "переговорщиков". Этому способствовала и частая смена руководителей и ответственных членов украинских делегаций на очередных раундах переговоров.

В результате отсутствовала единая стратегическая линия поведения, единый замысел. А в ходе собственно раундов переговоров, когда они проходили не в Киеве, в динамике процесса самих договоренностей для нахождения консенсуса по тем или иным вопросам, нередко отсутствовала оперативная связь с Киевом и властью.

На большинстве раундов переговоров преобладала политическая целесообразность, что, безусловно, было неверно. И поэтому сегодня мы являемся свидетелями большой массы технических и юридических недоработок, которые остались нерешенными и возникли только после более профессионального изучения проблемы, но уже через 10 лет после подписания соглашений.

Характерным отличием в отношениях властей сторон в переговорах – России и Украины, к членам своих переговорных команд было то, что все командующие ЧФ РФ после очередного этапа переговоров и службы в Севастополе двигались на повышение по рангу и по должности, а все соответствующие украинские военные руководители, в том числе и командующие ВМС Украины, в это же время, как правило, снимались с должностей и отправлялись в запас. Так было с первым министром обороны Украины Константином Морозовым, так, да еще более неприлично - с адмиралом Михаилом Ежелем. Именно этот показатель недоверия к своим военным, чехарда в сменах командующих и начальников штабов на фоне собственной неграмотности и беспринципности был характерен и остается таким для украинской власти в решении воинских вопросов на протяжении последних 10-12 лет, именно тогда, когда готовилось, было подписано и действовало базовое соглашение по ЧФ между Украиной и Россией.

Что же мы имеем сегодня, в 2008 году, относительно нахождения ЧФ РФ на территории Украины? Остаются несогласованными технические вопросы относительно базирования и использования объектов навигации, проблема увеличения оплаты за аренду, исходя из мировых стандартов (сейчас и на протяжении всех лет аренды оплата составляет около 100млн. долларов США в год) и т. д.

Принципиальными являются следующие положения. Трудно отстаивать национальные интересы, когда в стране тяжелейший правительственный кризис, и между командами президента и премьер-министра идет борьба за властные полномочия.

В результате получается, что даже тому политику из страны НАТО, который выступает за поддержку Украины в получении ПДЧ и интеграции в НАТО, разобраться в такой обстановке и действиях украинских властей практически очень сложно. И все это создает обстановку, отодвигающую Украину как от ПДЧ, так и от НАТО.

Одновременно с этим усиливается давление на Украину со стороны России и даже откровенные высказывания ее лидеров о несостоятельности нашей государственности, а также уже нескрываемое стремление оставить ЧФ на территории Украины в Крыму, в Севастополе, после 2017 года.

В связи с этим интересно проанализировать позицию Запада. Западные политики достаточно оптимистично высказываются по этому поводу в пользу Украины, делая упор на том, что ни тот угрожающий тон, который звучал во время Бухарестского саммита со стороны России, ни последующие заявления не имеют для НАТО никакого политического значения. НАТО и страны, входящие в Альянс, осуждают любые заявления по ущемлению государственного суверенитета Украины и считают это дестабилизирующим и контрпродуктивным шагом со стороны России.

Украине же, даже с учетом поддержки Запада, все же следует быть внимательной и бдительной в отношениях с Россией, ведь мы еще не в НАТО.

Реально же очередная вспышка гнева по отношению к Украине со стороны России вызвана тем, что в Москве был передан российской стороне проект меморандума о подготовке к выводу ЧФ с украинской территории. Хотя, как известно, этому акту предшествовало и заявление посла РФ в Украине В.Черномырдина, который в очередной раз декларативно подтвердил, что в 2017 году Россия оставит Севастополь и другие военные городки, которые сегодня использует российский Черноморский флот. Однако следует представлять, что процесс вывода флота, какой бы малочисленный он не был, требует надлежащей подготовки. Создана и функционирует специальная подкомиссия по вопросам функционирования и временного пребывания ЧФ РФ в Украине. Она трудится, ведь необходимо заранее продумать многие детали именно для того, чтобы избежать проблем; в частности гуманитарных, поскольку речь идет о живых людях, об их семьях; технических, поскольку это большое военное соединение; экологических, поскольку в Севастополе сконцентрировано большое количество оружия, и нельзя допустить еще одной Новобогдановки.

Украина поставила вопрос о подготовке к выводу ЧФ за десять лет до окончания срока действия соглашения еще и потому, что Россия пока еще не готовится покинуть Крым в 2017 году и делает это демонстративно. Такое мнение подтверждали не только многочисленные высказывания как официальных высокопоставленных, так и неофициальных лиц, но и концептуальная позиция государства, а именно тот факт, что в России разработана и действует "Морская доктрина РФ на период до 2020 года", в которой не предусмотрена передислокация ЧФ на свою или какую то иную территорию. Высказывание С.Иванова, о котором говорилось выше, – это, по сути, первое такое заявление российского высокопоставленного чиновника.

Зададимся в связи с этим провокационным вопросом: можно ли реально, не на словах, а на деле подготовить за пределами Крыма, на российской территории полноценную по минимуму базу для нахождения и функционирования небольшого ЧФ?

Ответим: можно, но только это строительство обойдется государству очень дорого. Начаты ли такие масштабные работы где-нибудь на побережье Черного моря на территории России? Нет, не начаты, и, судя по всему, в планах России такие задачи и не стоят. По нашему мнению, они не начаты не только потому, что это дорого, а и потому, что нет смысла это делать для флота, который для России давно потерял свое оперативно-стратегическое значение и в перспективе ничего масштабного представлять не может, так как Черное море – закрытое, внутреннее, и выход из него надежно контролируется страной-членом НАТО.

Черноморский флот – это сегодня политический козырь России в Черном море. В России, если реально оценивать ситуацию, все это понимают. И, если еще в прошлом году были заявления российских руководителей о том, что, видимо, в ближайшее время Черноморский флот будет понижен в статусе до флотилии, что в свою очередь должно было свидетельствовать о намерениях России снизить уровень милитаризации региона Черного моря, то в нынешнем 2008 году политика в отношении ЧФ изменилась на 180 градусов, а именно: главнокомандующий ВМС России адмирал Владимир Высоцкий выступил с заявлением по Черноморскому флоту, в котором "откровенно" пообещал, что Россия планирует увеличить число кораблей в составе ЧФ до 100 (!) (сейчас в составе флота насчитывается 35 кораблей при численности личного состава до 25 тысяч человек). Конечно, политически такое заявление – это работа главкома на должности как политика, но не как профессионала-адмирала. Понятно, что это заявление направлено, в первую очередь, на поддержку идеи оставить ЧФ РФ на территории Украины со стороны пророссийски настроенных жителей Севастополя и русскоязычного населения Крыма. Но, думаю, что ни один офицер, ни один прапорщик или старшина ЧФ РФ не поверит словам адмирала, потому что трезво представляет ситуацию со стоимостью и реальными возможностями России в этом отношении. Вот только несколько примеров из жизни ЧФ РФ: с момента распада Советского Союза ЧФ получил всего одну новую боевую единицу – малый ракетный корабль на воздушной подушке "Самум"; по оценкам специалистов, в лучшем случае по финансовым и другим возможностям ЧФ может получить до 2017 года один, два сторожевых корабля, и все!

Украина в свою очередь, стремясь получить ПДЧ и в дальнейшем интегрироваться в НАТО, стала достаточно активно и предметно заниматься вопросами подготовки к уходу в 2017 году ЧФ РФ с ее территории. При этом, оценивая вопросы безопасности, в Украине анализируют, что степень общей безопасности в регионе как таковой не нарушится, если ЧФ со всеми своими основными коммуникациями будет перебазирован, также на побережье

Черного моря, но на три сотни километров к востоку, на свою российскую территорию. Специалисты в области военных оперативно-стратегических оценок в странах региона и в России это понимают. Это, конечно, понятно и специалистам и руководству НАТО, поэтому они и не видят среди условий для вступления Украины в Альянс обязательный уход ЧФ РФ с ее территории. Но именно выполнить это условие требует от РФ до 2017 года Украина, руководствуясь соответствующим межгосударственным соглашением и внимательно оценивая возможные реальные последствия для своей национальной безопасности, усиливающуюся сепаратистскую политику России в Севастополе и Крыму. В Украине уже сложилось устойчивое понимание того, что нахождение ЧФ РФ и пролонгация этого после 2017 года может привести к потере Украиной не только Севастополя, но и Крыма. Вместе с тем, позиция и настойчивость Украины заслуживают уважение в мире. В России делают вид, что этого не понимают.

В итоге получается картина, когда политическая обстановка в нашем регионе Европы в начале XXI столетия складывается таким образом, что вакуум безопасности в районе Черного моря сохраняется. И главная причина этого – великодержавные амбиции России. Думаю, что РФ здесь перестаралась, переиграла сама себя в агрессивности по отношению в первую очередь к Украине и Грузии, которые, по сути, вынуждены искать поддержку у третьей стороны. В данном случае это выражается в стремлении этих стран получить сигнал со стороны евроатлантического сообщества в форме предоставления Плана действий по обретению членства в НАТО. И далее упорно трудиться в этом направлении для того, чтобы в дальнейшем стать полноправным членом соответствующих объединяющих европейских и евроатлантических структур безопасности.

Отдельно следует высказаться о ситуации, которая сложилась во время прошедшей российско-грузинской войны. Зададимся вопросом: имеет ли Украина право запретить воевать России теми силами, которые временно по соглашению находятся на нашей территории? Нет, не может запретить. А как же в таком случае обеспечить неучастие в этом акте базы в Севастополе – места базирования флота? Мировой опыт дает примеры решения подобных ситуаций. Корабли ЧФ РФ вышли из Севастополя и пошли к берегам Грузии воевать. Принципиальное положение здесь и далее заключается в том, что россияне должны воевать только со своей территории: заправляться, восстанавливать боезапас и т. д. Закончилась война, объявлен мир или перемирие, и они возвращаются на свою временную базу в Севастополе. И здесь украинская сторона может предъявлять определенные правила контроля и проверки. А те заявления, которые звучали со стороны некомпетентной украинской власти о том, что мы не пустим корабли ЧФ в бухты, если они будут воевать, – несерьезные и пустые, которые только вызывают лишние противоречия между двумя государствами и в очередной раз свидетельствуют о кричащей некомпетентности верховной украинской власти.

Следовательно, проблемы обеспечения национальной безопасности Украины и, в частности, ее составляющей - военной безопасности, настойчиво требуют их защиты в коллективных структурах и вхождения в Североатлантический Союз – НАТО.

Если обратиться к проблеме получения Украиной на саммите НАТО в декабре 2008 года ПДЧ, то, видимо, однозначного ответа не получится. Наверное, главную роль здесь могли, могут и должны были сыграть правительственные органы, тем более, что руководство Альянса настойчиво указывает на то, что украинская власть лично должна принять участие во всесторонней кампании за НАТО.

Сегодня же украинский политикум борется за власть, и это главный тормоз наших перспектив в отношении и получения ПДЧ в ближайшее время, и вообще возможного вхождения в НАТО.

ПРАГНЕННЯ УКРАЇНИ ПРИЄДНАТИСЬ ДО ПДЧ І СТАВЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ДО ВСТУПУ В НАТО

Серед проблем, що турбують українське суспільство, питання європейської та особливо євроатлантичної інтеграції держави займають чільне місце. Неоднозначне ставлення до інтеграційних процесів населення Східної та Західної України мають потужну історичну мотивацію.

В її основі особливості культурного, релігійного, етнічного, економічного розвитку держави. Саме в цьому одна з причин часто упередженого ставлення людей до євроінтеграційного і євроатлантичного поступу України.

Але враховуючи геополітичні реалії сьогодення, слід зазначити, що Україна не може бути однополярною. Неможливо орієнтуватись лише на Схід і зачинятись від Заходу та навпаки. На наш погляд, політикам слід частіше згадувати видатного державного діяча Англії У.Черчіля, який на питання про пріоритети держави відповідав, що в Англії немає вічних ворогів і вічних друзів — у Англії є вічні інтереси. Аналогічно оцінював зовнішньополітичні пріоритети і канцлер Пруссії О.Бісмарк.

Завдяки реалізації **Планів дій Україна-НАТО та державних програм інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції 2004-2007 рр.** і підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції проведена значна організаційно-роз'яснювальна робота серед населення держави.

Слід відмітити, що ставлення до проблем інтеграції держави в ЄС і НАТО у людей змінюється від тих чи інших об'єктивних факторів. Для прикладу, кількість прибічників євроатлантизму в державі, залишаючись регіонально сталою, змінюється під впливом наслідків **Бухарестського саміту та грузино-осетинського конфлікту**, інших подій.

Загалом результативність співробітництва України з НАТО залежить насамперед від зусиль самої України, від ефективності здійснення нею реформ абсолютно у всіх сферах суспільно-політичного життя, створення необхідних законодавчих норм та впровадження дійових механізмів захисту демократичних прав і свобод людини. Іншими словами, Україна зможе претендувати на членство в НАТО лише тоді, коли вона досягне тих високих стандартів рівня життя та забезпечення дотримання прав людини і відданості демократичним цінностям, які існують в країнах-членах Альянсу.

Враховуючи динамізм інтеграційних відносин з Євросоюзом після «великого розширення 2004-2007 рр., Україна у 2008 році активізувала євроатлантичні прагнення в керівних структурах і державних установах, особливо по лінії МЗС України.

Все це синтезовано проявилось у заяві Секретаріату Президента України, в якій зокрема говорилось: «Україна ставить перед своїми колегами з НАТО питання щодо підвищення рівня співпраці. Форма інтенсивного діалогу практично вичерпана. Наступний рівень - це приєднання України до Плану дій щодо членства. Це один з етапів придбання країною повноправного членства в НАТО»[1].

Слід визнати, що надзвичайно важливим кроком на шляху розвитку відносин з НАТО стало питання щодо приєднання України до ПДЧ. Перший крок був зроблений з боку Альянсу, який заявив, що «**НАТО очікує формального звернення від України про бажання приєднатись до Плану дій по отриманню членства в організації**»[2].

Відповідь України була миттєвою — президент, прем'єр-міністр та спікер парламенту України письмово звернулись до генсека НАТО з проханням підтвердити приєднання України до ПДЧ на саміті в Бухаресті у квітні 2008 року. 15 січня 2008 року міністр закордонних справ Володимир Огризко передав це прохання Генеральному секретареві НАТО Яапу де Хооп Схефферу[3].

Реакція на звернення керівництва України до НАТО відносно приєднання до ПДЧ була неоднозначною як з боку ЄС, так і в українському політикумі. **22 січня 2008 р.** голова Представництва Єврокомісії Ієн Боуг заявив, що «**інтеграція України в НАТО не гарантує членства в ЄС**»[4].

МЗС Росії в особі його керівника Сергія Лаврова зробило повідомлення про те, що «подальша співпраця Росії та України, в тому числі і у військовій сфері, буде прямо залежати від розвитку стосунків цієї держави з НАТО. Форсування вступу в НАТО потягне за собою вагомні наслідки, які погіршать російсько-українські відносини, негативно позначатимуться на загальній ситуації у сфері безпеки в Європі»[5].

В той же час конгрес США підтримав звернення України відносно приєднання до ПДЧ і заявив про підтримку інтеграції України та Грузії в НАТО[6].

У зв'язку з різними оцінками заяви-звернення керівництва України щодо ПДЧ Голова Верховної Ради країни Арсеній Яценюк заявив депутатам, що звернення носить формальний характер, тому що:

по-перше, від настоював на необхідності включення до звернення в НАТО пункту відносно необхідності проведення референдуму в державі щодо цього питання;

по-друге, він сумнівається, що Україна стане членом НАТО раніше 2017 року[7].

За час від подання заяви щодо ПДЧ до початку Бухарестського саміту НАТО громадська думка відносно євроатлантичних прагнень України мінлася завдяки цілеспрямованій роботі з реалізації комплексу організаційно-роз'яснювальних заходів Цільового плану Україна-НАТО на 2007 р., а також дискусій відносно приєднання до ПДЧ.

Перебуваючи в Україні з офіційним візитом напередодні саміту в Бухаресті, президент США Джордж Буш заявив про підтримку прагнень України на шляху до ПДЧ і відмітив, що США не піде ні на які компроміси в питаннях приєднання України та Грузії до ПДЧ[8].

Важливо зазначити, що «ейфорія» щодо простого проходження шляху Україною до НАТО захопила багатьох. На жаль, і керівництво держави. Так, В.Ющенко заявив, що деякі країни висловили готовність прийняти Україну в Альянс, минаючи етап ПДЧ. Про це він сказав у заяві для преси в Бухаресті: "Усі 26 країн позитивно оцінили заяву України щодо приєднання до ПДЧ, а низка країн заявила, що Україну готові прийняти в члени НАТО, минаючи ПДЧ", - зазначив він, не уточнивши, які саме країни висловили таку позицію[9].

3 квітня 2008 року учасники саміту НАТО в Бухаресті вирішили перенести розгляд питання про приєднання України до ПДЧ на грудень. Разом із тим президент Віктор Ющенко заявив, що на саміті Альянсу в Бухаресті Україні були надані чіткі перспективи членства в НАТО.

Він зазначив, що дискусія на саміті при розгляді заяви України про приєднання до ПДЧ "була складною і не далася легкою ціною". "Це рішення є історичним", - підкреслив Ющенко. Відповідаючи на питання, якими критеріями будуть керуватися міністри закордонних справ країн-членів НАТО в грудні, приймаючи рішення щодо приєднання України до ПДЧ, Ющенко зазначив, що цю процедуру він розцінює "як політичний компроміс". "Я думаю, що в цій фразі формулюється коректна формула перемоги", - сказав він. На думку президента, шлях, який мають пройти міністри закордонних справ країн-членів НАТО, "це певного роду політична формальність"[10].

Україну повністю влаштовують підсумки саміту НАТО в Бухаресті, які стосуються перспективи її членства в альянсі. Про це заявив президент Віктор Ющенко на спільній прес-конференції з генеральним секретарем НАТО Яапом де Хооп Схеффером у Бухаресті[11]. **"Учорашнє рішення Альянсу нас повністю влаштовує"**, - сказав президент. Він пояснив, що Україна одержала конкретну перспективу членства в НАТО. Адже навіть приєднання до Плану дій щодо членства в альянсі не гарантує членства.

"Учорашнім рішенням НАТО, по суті, взяло зобов'язання на прийняття України в Альянс... Ми одержали перспективу членства", - сказав Ющенко.

Також президент висловив сподівання на те, що світова громадськість гідно оцінить те, що Україна у свій час відмовилася від ядерного арсеналу.

Ющенко в черговий раз підкреслив, що Україна як суверенна держава має право формувати власну політику безпеки, і вона збігається з тією політикою безпеки, яку проводить НАТО.

Цікавою є оцінка США результатів Бухарестського саміту. **Так, США вважають, що домоглися для України ясної перспективи[12].**

Адміністрація Джорджа Буша вважає, що на саміті НАТО в Бухаресті їй вдалося домогтися "стратегічного рішення" лідерів НАТО по Україні та Грузії, які офіційно одержали "ясну перспективу" для членства в Альянсі. Про це заявив радник президента США з національної безпеки Стівен Хедлі. На його думку, рішення відкласти до грудня приєднання Грузії та України до ПДЧ у НАТО є також "хорошим з точки зору російських інтересів".

"Текст, узгоджений главами держав і урядів, вітає їх (України й Грузії) прагнення вступити в НАТО, і потім в ньому говориться, що ми погодилися сьогодні з тим, що ці країни стануть членами НАТО", — сказав радник американського президента, що знаходився на саміті разом з Бушем. За словами Хедлі, "це дуже сильна заява, яка дає їм (Україні та Грузії) ясну перспективу для членства в НАТО". При цьому він вказав також на ту частину заяви НАТО, в якій лідери Альянсу оголосили про те, що вони "ясно підтримують" приєднання України і Грузії до Плану дій щодо членства в НАТО[13].

Після Бухарестського саміту виникло чимало питань до керівництва НАТО, але Генеральний секретар НАТО відмовився назвати причини затримки з Україною[14].

Водночас він наголосив, що результати Північноатлантичної Ради є дуже потужним сигналом для України. За його словами, приєднання до НАТО — це не одномоментне рішення, а цілий процес. Генсекретар також спростував інформацію, що начебто Російська Федерація заблокувала приєднання України до ПДЧ. Схеффер наголосив, що у фінальному комюніке саміту чітко вказано, що всі країни Альянсу погоджуються, що Україна стане членом НАТО[15].

Водночас генсек зауважив, що для цього Україна має виконати певні умови. Він переконаний, що в реченні у фінальному комюніке саміту, де вказано, що Україна стане членом Альянсу, не залишається місця для сумніву. **Відповідаючи на питання, чи отримає Україна ПДЧ у грудні 2008 року, Схеффер зауважив, що слід дотримуватися тексту фінального комюніке, де чітко вказано, що спочатку міністри закордонних справ країн Альянсу зробилять оцінку дій України.**

"Сьогодні ми прийшли до рішення, що ці країни стануть членами НАТО... На сьогодні ми дали чітко знати, що ми підтримуємо ці країни в поданні заявки для

участі в ПДЧ", - йдеться у документі. "Саме тому ми починаємо період інтенсивної взаємодії з обома країнами на високому політичному рівні", - додається у тексті. **"Ми звернулися до міністрів закордонних справ із проханням зробити першу оцінку прогресу обох країн на майбутній зустрічі в грудні 2008 року. Міністри закордонних справ уповноважені вирішити, чи стануть Україна і Грузія членами НАТО"**, - наголошується в резолюції.

Але є інші оцінки Бухарестського саміту. Так, однією із причин **неприйняття** України до стратегії приєднання до ПДЧ керівник програм з Росії та Євразії Королівського інституту Міжнародних відносин у Лондоні **Джеймс Шерр** вважає, що **"...це був найгірший час з усіх можливих! І минулого року це також був недобрий час"**. **"Будь-кому очевидно, що політичний параліч в Україні заважає країні захищати будь-які важливі національні інтереси"**, — констатував він.

Коментуючи звинувачення Секретаріату Президента на адресу прем'єр-міністра Юлії Тимошенко у державній зраді, Шерр сказав: "Це справляє враження цілковитої безпомічності України"[16]. На питання про те, що, напевно, НАТО не особливо прагнучиме бачити у себе такого нового члена, експерт відповів: "На мою думку, 23-й параграф Бухарестського комюніке чітко твердить, що Грузія та Україна стануть членами НАТО, але без вказівки на час, і це впевнене і переконливе формулювання принципової позиції".

"Але там також малося на увазі, що доки Україна не вирішить низку надзвичайно важливих питань, не може бути не лише швидкого вступу у НАТО, але й помітного зближення з Альянсом". "З іншого боку, Альянс має ухвалити важливі внутрішні колективні рішення, які досі відклалися. Тому відповідальність за зволікання з такими рішеннями щодо нових членів НАТО і зволікання з боку України лежать на відповідальності Брюсселя і Києва однаковою мірою", — зауважив Шерр[17].

І останнє: аргументи, оцінки і прогнози євроатлантичного майбутнього України після Бухарестського (2008 р.) саміту НАТО.

По-перше, відзначено поглиблення діалогу між Україною і НАТО. Ще одним аспектом є оборонна реформа. Зокрема, це бюджет, необхідний для трансформації збройних сил. **Проблему формування військового бюджету України нам ще належить обговорити"**, - заявив представник Альянсу.

За словами чиновників НАТО, груднева оцінка прогресу України нічим не відрізнятиметься від звичайного підведення підсумків виконання щорічних цільових планів УКРАЇНА-НАТО. **Ідеальним варіантом буде надання Україні ПДЧ. Але не виключено, що міністри всього лише визначать, які саме аспекти співпраці вимагають серйознішої роботи, і призначать дату наступної оцінки, яка може бути зроблена ще через рік.**

Цю позицію поділяє і представник однієї з держав-членів НАТО, що не

підтримали ідею надання Україні ПДЧ. За його словами, в місяці, що залишилися до грудня, важко чекати принципової зміни настроїв громадян. "Ми чекаємо побачити тенденцію до поліпшення громадської думки, а також з'ясувати, скільки засобів і зусиль витрачає уряд для роз'яснення населенню, що означає співпрацю України і Альянсу", - заявив чиновник. За його словами, головними причинами відмови надати нашій державі ПДЧ були саме внутрішньополітичні чинники, а не тиск з боку Російської Федерації. "Всі знали, що Росія у будь-якому випадку не підтримає вступ України в НАТО", - відзначив представник Альянсу[18].

По-друге. Оцінки політологів. **Олексій Гарань** (професор політології, науковий директор Школи політичної аналітики) так оцінив результати квітневого саміту НАТО: **«Якщо ж говорити про супротивників і чому рішення не було ухвалене, то слід пригадати про вплив Росії, і про це дуже відверто сказали французи. Другим аргументом був внутрішній опір опозиції».**

Але в Бухаресті дуже чітко сказано, що Україна стане членом НАТО. На дипломатичній мові це дуже сильна заява, тому що до цього використовувалися розмиті формулювання: **«вітає євроатлантичні прагнення України», «двері НАТО є відкритими», «Росія не має права вето».** До того ж з'явилася конкретна дата розгляду питання - грудень. У комюніке НАТО відмічено, що це буде перше оцінювання.

Майже аналогічна оцінка події наслідків самітів в Бухаресті і **Олександра Медведєва** (директор політичних програм Центру досліджень політичних цінностей), який відмітив: **«Суть відмови в збереженні статус-кво європейської комплексної безпеки НАТО - це військово-політична безпека Європи, а Росія - це енергетична європейська безпека. Для США не стоїть проблема російського газового імпорту. А для європейських енергоспоживачів - це ключове питання розвитку їх економіки. Росія може перекрити газ для Європи. Європа не готова на такі ігри з Росією. Бухарестський саміт показав, що Європа не жертвуватиме своєю енергобезпекою заради американського бачення майбутнього НАТО. Ці результати саміту для України дають зрозуміти, наскільки серйозно Росія, зрозуміло, за підтримки Німеччини і Франції, претендує на роль геополітичного опонента США».**

Аргументовано захищає позицію і оцінку рішень Бухарестського саміту експерт Центру досліджень армії, конверсії і роззброєння **Михайло Самусь**. Його позиція така:

«До останнього часу Україна розглядалася винятково як об'єкт відносин між Росією і США, які, так вважалося, вирішували між собою українське питання. Європа, маю на увазі Францію і Німеччину, завжди підкреслено дистанціювалася від розгляду цього питання. Саме на цьому саміті зусилля України змусили Німеччину і Францію визнати, що Україна є європейською незалежною державою.

Мені здається, Україна отримала більше ніж сподівалася. ПДЧ суто технічне питання підготовчого періоду, який не має ніяких рамок. А ось фраза в завершальному документі, що члени НАТО вважають, що Україна і Грузія стануть членами цієї організації, більш значущий результат. Рішення про ненадання Україні ПДЧ мені здається позитивнішим, ніж негативним"[19].

Інше бачення ситуації у **Михайла Погребинського** (директор Центру політичних досліджень і конфліктології). Він вважає, що перша причина — небажання Європи підсилювати позиції США за рахунок залучення України як другої Польщі. Друга причина зв'язана із стратегічними інтересами встановлення нормальних відносин з Росією. Третя причина — розуміння неготовності внутрішньої ситуації в Україні, відсутності політичного консенсусу відносно ключових питань розвитку країни, руйнування правової системи і таке інше.

Цікаві думки висловив спікер парламенту **Арсеній Яценюк**: «Існує ряд країн, які були на ПДЧ вісім років для того, щоб дочекатись розгляду питання відносно членства[20].

На території України до 2017 р. розміщений Чорноморський флот як база іншої держави, що неприпустимо для умов членства в НАТО, зауважив він. **Таким чином, спірним є питання відносно майбутнього членства України до 2017 року, а саме до того часу, коли Російський флот покине територію України».**

Своє бачення проблеми у статті «**Більшої загрози, ніж ми самі, для України не існує**» [21] викладає колишній міністр оборони, теперішній депутат Верховної Ради України **Анатолій Гриценко**. Він, зокрема, наголошує, що:

- отримання Україною ПДЧ не є найактуальнішою справою;
- Україна має сама зробити для себе ПДЧ, щоб підняти рівень Збройних сил до натівських стандартів;
- урядова програма «Український прорив» і є ПДЧ, але в уряді про нього говорять, а не займаються;
- на місці президента, стверджує А.Гриценко, він відкликав би заявку на отримання ПДЧ і забезпечив його реальне виконання Україною без рішень НАТО;
- не слід перекладати на Європу свої проблеми. Адже багато країн стали членами НАТО без усякого ПДЧ.

Думки **Анатолія Гриценка** щодо ПДЧ базуються на стратегічному позиціюванні України, яке потребує відповіді на такі болючі питання, як:

- a) чи буде спроможна Україна в перспективі поділити з членами НАТО

бачення його майбутнього;

б) наскільки реальними для України стануть шанси трансформації спільних теоретичних розрахунків у практичні та високоефективні внески для майбутніх місій та операцій НАТО;

в) відомо, що на шляху до нової Стратегічної концепції НАТО повинна бути ухвалена Атлантична хартія як своєрідний проміжний, але вирішальний для майбутньої стратегії документ. Ювілейний саміт НАТО планує схвалити Атлантичну хартію. **Чи буде Україна залучена, бодай у неформальному режимі, до цього процесу та чи буде вона в змозі надати адекватні відповіді на ключові питання Атлантичної хартії на шляху до ухвалення нової Стратегічної концепції?** Ці питання можуть мати ключовий характер, і адекватні відповіді на них можуть бути доволі чітким та правильним дороговказом[22].

Цікавими є думки щодо **небажання посилення НАТО за рахунок України**. Саме так можна оцінити точку зору німецького публіциста Шнайдера Детерса, стаття якого з'явилась через кілька днів після звернення десяти членів Альянсу до членства НАТО з спеціальним листом на підтримку України щодо ПДЧ[23]. Відомо також, що ряд інших країн, серед яких насамперед Німеччина та Франція, дотримуються іншого погляду. Підтвердженням цього є результати голосування, які не дозволили Україні приєднатися до ПДЧ.

Німецький публіцист обстоює своє бачення дій України в напрямі євроатлантизму.

Зокрема, він пише: «Вступ України до НАТО, який обстоює Вашингтон, слугує не зміцненню безпеки України, а розширенню військової присутності США в Європі. Держсекретар США Кондоліза Райс під час зустрічі з президентом Ющенком у Давосі 23 січня 2008 року (згідно із заявою його прес-секретаря Ірини Ванникової агентству «Інтерфакс-Україна» того ж дня) назвала серед найважливіших завдань США захист суверенітету й незалежності України. З якого ж боку походить загроза? Держсекретар не сказала, що має на увазі Росію, оскільки тим самим визнала б, що вбачає небезпеку для незалежності України з боку її східного сусіда і що інтеграція України до НАТО спрямована проти Росії. Однак Україна — як і вся Європа — може одержати безпеку лише разом із Росією, а не виступаючи проти неї.

Характерною ознакою бажання України послідовно рухатися до Альянсу є наслідки зустрічі в Києві 16 червня 2008 року делегації НАТО на чолі з генсеком організації Япом де Хоопом Схеффером. **Відомо, що під час візиту оцінювався ступінь виконання нашою країною щорічних цільових планів.** Київ продемонстрував представникам усіх 26 країн — членам організації послідовність євроатлантичної інтеграції.

Свідченням цього стала згода Києва (за кілька днів до приїзду делегації НАТО) щодо можливої участі України в силах швидкого реагування Альянсу і

контролю авіааруху у боротьбі з тероризмом[24].

Підводячи ризку під оцінками експертів щодо рішень Бухарестського саміту, наведемо слова Генерального секретаря **Япа де Хоопа Схеффера** на прес-конференції в Києві **16 червня 2008 року**.

Посилаючись на декларацію глав держав та урядів, зроблену під час Бухарестського саміту Альянсу, про те, що Україна одного дня стане членом НАТО, Генеральний секретар наголосив, що «цілком очевидно, що будь-який зовнішньополітичний курс, який би не обрала Україна стосовно Європейського Союзу чи стосовно НАТО, є виключно її суверенним правом і має визначатися урядом і, нарешті, українським народом».

Він також зауважив, що «рішення в НАТО ухвалюють виключно її 26 держав-членів, і ніхто інший». Будь-яке рішення стосовно заявки України на вступ до Плану дій щодо членства (ПДЧ) буде «суто суверенним рішенням» України та країн-членів НАТО, і на нього не зможуть вплинути жодні треті країни.

Генеральний секретар також скористався нагодою, щоб під час прес-конференції спростувати деякі міфи щодо наслідків вступу України до НАТО. **«Це не означає, що на території України будуть бази НАТО... Це не означає, що хоч один український солдат буде проти волі примушений брати участь в операціях та місіях НАТО».**

Президент України Віктор Ющенко сказав, що **«політика України, спрямована на вступ до НАТО, не націлена проти когось. Вона не має антиросійського чи будь-якого іншого забарвлення. Її єдиний колір — це українські національні інтереси. Ми прагнемо бачити Україну вільною, політично незалежною та територіально цілісною»[25].**

На наш погляд, найбільш об'єктивну оцінку дав Верховний представник ЄС у справах загальної зовнішньої політики і політики безпеки Хав'єр Солана:

"Україна не має такої політичної системи, яка б відповідала рівню прагнень декого з її керівників приєднатися до деяких міжнародних організацій. Саме це і було відповіддю, яку певним чином дали Союз і НАТО", — сказав Верховний представник ЄС у справах загальної зовнішньої політики і політики безпеки[26].

За словами Хав'єра Солани, послання Бухарестського саміту Україні полягає в тому, що її керівники повинні діяти "значно конструктивніше усередині самої країни".

Він звернув увагу, що і економічне зростання України, яким би значним воно не було, не відповідає потенціалу, який має держава.

Причиною є брак політичної солідарності, політичної згуртованості

керівництва України, відзначив Солана.

"Тому ми допомагаємо Україні, як можемо. Але було б зайвим просити від країн-членів (НАТО і ЄС) давати Україні такі винагороди, поки вона не зробила належним чином свою роботу", — додав він про перспективи вступу України в Організацію Північноатлантичного договору і Європейський Союз[27].

Разом з тим визнаний у світі дипломат, екс-міністр закордонних справ України Анатолій Зленко закликав керівництво країни не поспішати із поданням заявки щодо ПДЧ. «Прийняте днями урядом України рішення про зовнішньополітичні пріоритети чітко вказує на те, що стратегічний курс країни тісно ув'язується з розвитком партнерських відносин з НАТО.

Разом з тим не можна не враховувати той факт, що уряд зобов'язався виходити в своїх планах щодо членства в НАТО за наслідками загальнонаціонального референдуму. Для внесення визначеності в цьому питанні керівництву країни слід було б дати заздалегідь необхідні роз'яснення і донести свою позицію до громадськості, реакція якої може бути далеко не однозначною. В усякому разі, такі чутливі питання повинні вирішуватися на основі угоди зі всіма ведучими політичними силами України»[28]. Крім того, екс-міністр закордонних справ заявив про те, що керівництво України повинне мати чітку і логічну схему зовнішньої політики, що дозволить країні зайняти гідне місце в світовій спільноті.

«Якщо уряд буде послідовний в своїй політиці в цьому питанні, то він зможе логічно збудувати схему своїх подальших кроків і зняти в значній мірі побоювання щодо підтримки своїх планів основними політичними силами і суспільством в цілому. Поспішні дії без належного урахування думки громадськості можуть привести до серйозних непорозумінь, у тому числі і в наших відносинах з НАТО", - підкреслив Анатолій Зленко.

Особливістю сучасного стану вивчення громадської думки України є відсутність скоординованої системи цієї роботи, наявність багатьох центрів соціологічних досліджень, які часто маніпулюють громадською думкою за своїм бажанням.

Однак загальна тенденція щодо євроатлантичних прагнень українців є базовою як для східних, так і західних регіонів України.

Постійна динаміка уподобань населення щодо ставлення до НАТО дає підстави навести дані за період 2005 — 2008 роки як на рівні держави, так і такого специфічного регіону України, як Закарпаття (воно є з'єднуючим ланцюжком України з сусідніми країнами Євросоюзу: Польщею, Угорщиною, Румунією і Словаччиною).

2005 р. Згідно з опитуванням громадян у жовтні 2005 року результати були такі [29]:

Ставлення громадян до вступу України в НАТО у жовтні 2005 року

Варіанти ставлення	№	Відсоток
Підтримую безумовно	1	18,4%
Підтримую з побоюванням	2	26,4%
Мені це не цікаво	3	15,0%
Не підтримую чи категорично не підтримую	4	39,9%
Відповіді немає	5	0,3%

Структура відповіді характеризує неприйняття масовою громадською думкою вступу держави до НАТО. Тільки 18,4% населення підтримують це безумовно. Деяко більше чверті громадян - 26,4% підтримують це з побоюванням. Таким чином, реальна і потенційна соціальна база підтримки вступу України до НАТО становить 44,8%, що більше соціальної бази невідтримки, яка охоплює 39,9% громадян. Для громадської думки властиве незначне та нестійке перебільшення (на 4,8%) прихильників вступу до НАТО над його супротивниками.

Найвища підтримка у своїх групах характерна для таких верств населення, як військовослужбовці (50%), державні службовці, приватні підприємці (30%), а також вчителі, вихователі (28,9), фінансово-економічні працівники (25%), студенти (22,6%). Високі величини підтримки з побоюванням мають службовці місцевого самоврядування - 44,4%, керівники підприємств - 40,0%, працівники сфери охорони здоров'я - 39,4%, селяни - 37,8%, менеджери - 36,7%, науковці, викладачі - 35,2%, домогосподарки - 33,3%. Найбільш незацікавлені у проблемі безробітні - 54,5%, військовослужбовці - 25%, а також кожний п'ятий працівник торгівлі та послуг, робітник промисловості, пенсіонер, фермер, службовець силових структур, працівник сфери культури та домогосподарка. Невідтримка домінує на рівні половини групи в таких верствах населення, як пенсіонери (51%), інженерно-технічні працівники (49,1%), на рівні 40% і більше - менеджери (46,7%), домогосподарки, (44,4%), працівники сфери культури (44,4%), фермери (40%) інші групи мають підтримку 25-30%.

Порівняння результатів цього опитування з результатами опитування минулого року демонструє зниження прихильників вступу України до НАТО на

6,8%, збільшення супротивників цього курсу - на 12,5%. Кількість тих, хто підтримує вступ до НАТО з побоюванням, практично не змінилася.

Таблиця 2

Динаміка ставлення населення до вступу України в НАТО

Відповіді респондентів на запитання анкети	Літо 2004 р.	Листопад 2004 р.	Жовтень 2005 р.
Підтримую безумовно	21,4%	25,2%	18,4%
Підтримую з побоюванням	30,7%	26,7%	26,4%
Мені це не цікаво	17,0%	12,0%	15,0%
Не підтримую або категорично не підтримую	29,9%	34,5%	39,9%
Відповіді немає	1,0%		0,3%

Порівняльний аналіз трьох вимірів моніторингу дозволяє зробити певні висновки стосовно динаміки розвитку ставлення населення України до вступу країни в НАТО.

1. Спостерігалось підвищення безумовної підтримки з початку 2004 р. до початку 2005 р. з 21,4% до 25,2%, що пов'язано з виборами Президента України і помаранчевою революцією. Потім сталося падіння цього показника до 18,4%, що пояснюється розчаруванням респондентів у результатах помаранчевої революції.

2.Протягом півроку, з літа 2004 р. до виборів Президента України і початку помаранчевої революції, зменшилася частина респондентів, яка підтримувала вступ до НАТО з побоюванням до 26,7%, у подальшому цей показник не змінився і становив у жовтні 2005 р. 26,4%.

3.У листопаді 2004 р., під час виборів Президента України і помаранчевої революції, максимально знизився відсоток незацікавлених респондентів — до 12%.

4.Протягом усього періоду моніторингу характерним є постійне зростання кількості осіб, які не підтримують або категорично не підтримують вступ України до НАТО — з 29,9% до 39,9%.

Якщо не буде системного впливу на громадську думку найближчим часом, то протягом 1,5-2 років станеться перелом громадської думки, і в країні домінуватиме негативне ставлення населення до вступу держави в НАТО.

Важливою проблемою моніторингу є аргументація респондентів "за" і "проти" вступу України до НАТО.

Аргументація супротивників вступу України до НАТО вивчалася за допомогою запитання "Якщо Ви проти вступу України до НАТО, то чому? (не більше трьох варіантів)".

Таблиця 3

Аргументація респондентів проти вступу України до НАТО

Варіанти аргументації проти вступу України до НАТО	№	Відсоток
НАТО - це агресивний військовий блок, ворожий для України	1	16,2%
Вступ до НАТО знизить рівень життя громадян	2	8,4%
Вступ до НАТО призведе до втрати політичної незалежності України	3	18,0%
Вступ до НАТО зашкодить безпеці та обороноздатності	4	9,7%
Вступ до НАТО остаточно зруйнує військово-промисловий комплекс країни	5	11,9%
Вступ до НАТО загострить напругу в суспільстві	6	10,6%
Вступ до НАТО значно погіршить стосунки з Росією	7	18,5%

Найвагомішими аргументами є: "Вступ до НАТО значно погіршить стосунки з Росією" - 18,5%; "Вступ до НАТО призведе до втрати політичної незалежності України" - 18,0% і "НАТО - це агресивний військовий блок, ворожий для України" - 16,2%. Показовим є те, що частина респондентів пов'язують вступ держави до НАТО обов'язково з погіршенням стосунків між Україною та Росією і не пам'ятають, що Росія має дуже добрі стосунки з усіма країнами НАТО. Це обумовлено архетипним положенням щодо агресивності блоку НАТО. Неприйняття НАТО базується також на тезі абсолютної незалежності України і можливої її втрати через вступ до Альянсу. Проти НАТО виступають не лише

прихильники євразійської інтеграції України або прихильники її європейського курсу.

Аргументація підтримки громадянами України вступу держави до НАТО вивчалася індикатором: "Якщо Ви підтримуєте вступ України до НАТО, то чому? (не більше трьох варіантів)"

Таблиця 4

Підтримка громадянами вступу України до НАТО

Варіанти підтримки громадянами вступу України до НАТО	№	Відсоток
Вступ в НАТО дозволить країні приєднатися до системи колективної безпеки в Європі	1	28,8%
Вступ до НАТО покращить матеріальний добробут громадян	2	9,2%
Вступ до НАТО сприятиме утвердженню демократії, забезпечить права і свободи людей	3	14,0%
Вступ до НАТО підвищить безпеку та обороноздатність України	4	21,4%
Вступ до НАТО сприятиме забезпеченню злагоди в суспільстві	5	3,8%
Вступ до НАТО забезпечить захист від агресії з боку Росії	6	10,9%
Вступ до НАТО сприятиме розбудові військово-промислового комплексу	7	9,2%

Найвагомішими є два аргументи: "Вступ в НАТО дозволить країні приєднатися до системи колективної безпеки в Європі" - 28,8% і "Вступ в НАТО підвищить безпеку та обороноздатність України" - 21,4% респондентів.

Порівняння цих цифр з даними щодо підтримки вступу держави до НАТО дозволяє зробити висновок: у значного числа українців не вистачає аргументів, що і викликає побоювання. Особливо не вистачає аргументів, коли йдеться про миротворчу роль НАТО та її вплив на процеси реформування і демократизації українського суспільства. У світогляді громадян України відсутнє розуміння НАТО як двигуна демократичних перетворень суспільства.

Незначна частина українців пов'язують з НАТО реформування військово-промислового комплексу України - 9,2%. ВПК залишається значущим аргументом проти вступу до НАТО. Показовим є те, що респонденти фактично не бачать позитивних наслідків вступу до НАТО щодо поліпшення життєвого рівня населення України. Таким чином, аргументи "за" не стосуються значною мірою внутрішніх інтересів респондентів.

Спостерігається певна закономірність, що свідчить про ставлення населення до НАТО: мешканці західного регіону і центру України більше підтримують вступ держави до НАТО у порівнянні з мешканцями східного та південного регіонів, їхня підтримка євроатлантичного курсу значно нижча. Це підтверджують цифри наведеної таблиці.

Регіональний аспект ставлення до вступу України в НАТО у масовому опитуванні подано у табл. 5.

Таблиця 5

Оцінка експертами ставлення до НАТО мешканців різних регіонів

Мешканці	Дуже низький	Низький	Середній	Високий	Дуже високий	Відповіді немає
західного регіону України	6,6%	16,6%	27,8%	33,0%	14,6%	1,4%
центру України	5,6%	26,4%	46,2%	19,4%	1,0%	1,4%
східного регіону України	23,8%	39,6%	28,2%	6,2%	1,2%	1,0%
південного регіону України	22,0%	37,4%	30,0%	7,8%	0,6%	2,2%

Таблиця 6

Ставлення громадян до вступу України в НАТО (регіональний аспект)

Варіанти ставлення	Центральний	Західний	Придніпровський	Харківський	Причорноморський	Донецький
Підтримую безумовно	22,9%	42,2%	9,2%	8,7%	9,9%	5,7%
Підтримую з побоюванням	32,8%	38,5%	30,3%	10,2%	13,2%	23,6%
Мені це не цікаво	13,4%	4,8%	16,2%	18,9%	23,8%	17,1%
Не підтримую чи категорично не підтримую	30,4%	13,9%	44,4%	62,2%	52,3%	53,6%
Немає відповіді	0,4%	0,5%		0,7%		

2006 р. Експертне опитування, проведене Центром Разумкова та Центром миру, конверсії і зовнішньої політики України з 26 жовтня по 10 листопада 2006 року, засвідчили стан справ при відповідях на поставлені питання, а саме [30]:

Які наслідки для України матиме її вступ до НАТО?

% опитаних громадян (пропонувалося вибрати будь-яку кількість варіантів відповіді*)

Погіршить відносини України з Росією та Білоруссю	53,0
Примусить українських солдатів брати участь у воєнних операціях в інтересах США	48,1
Загострить напругу в українському суспільстві	34,8
Спричинить запровадження проти України економічних санкцій з боку Росії	31,4
Спричинить збільшення витрат на оборону	30,2
Призведе до занепаду оборонно-промислового комплексу України	17,4
Надасть Україні гарантії безпеки	15,8
Підвищить міжнародний авторитет України	13,6
Залучить до країни іноземних інвесторів	11,0
Сприятиме розвитку оборонно-промислового комплексу України	10,2
Сприятиме розвитку в країні демократії, забезпеченню прав і свобод громадян	9,1
Дозволить Україні зменшити витрати на оборону	6,8
Сприятиме підвищенню прозорості та ефективності влади	5,0

* Повний перелік відповідей див. у журналі "Національна безпека і оборона", 2006, №9, с.31.
Загальнонаціональне опитування проведене з 19 по 26 жовтня 2006 р.
Опитано 2006 респондентів від 18 років у всіх регіонах України.
Теоретична похибка вибірки – 2,3%.

Які наслідки в зазначених сферах матиме для України вибір певної моделі національної безпеки?[31]

(% опитаних експертів)**

Наслідки сфери	Позитивні		Негативні		Не існує	
	НАТО	Нейтралітет	НАТО	Нейтралітет	НАТО	Нейтралітет
Відносини з ЄС	86,3	17,9	5,3	46,3	1,1	23,2
Міжнародний авторитет	81,1	20,0	1,1	44,2	8,4	25,3
Розвиток демократії	77,9	17,9	1,1	34,7	14,7	38,9
Безпека	77,9	14,7	9,5	60,0	3,2	12,6
Економічна ситуація	56,8	17,9	8,4	40,0	16,8	28,4
Оборонно-промисловий комплекс	55,8	22,1	20,0	51,6	6,3	16,8
Стабільність в суспільстві	29,5	29,5	28,4	20,0	17,9	29,5
Відносини з Росією	5,3	51,6	76,8	17,9	9,5	21,1

** Експертне опитування проведене Центром Разумкова і Центром миру, конверсії та зовнішньої політики України з 26 жовтня по 10 листопада 2006 р. Опитані – представники органів державного управління, державних дослідницьких установ, фахівці неурядових аналітичних центрів, журналісти.

2007 р. Важливість проведення такого дослідження у 2007 р. саме в Закарпатському регіоні пояснюється перш за все географічним розташуванням Закарпаття, яке межує з країнами-членами ЄС: Польщею, Румунією, Словаччиною, Угорщиною, а також етнопонаціональною специфікою області, де компактно проживає значна частина угорського, словацького, румунського населення.

Проведене Закарпатським державним університетом дослідження “Визначення ставлення населення Закарпатського регіону до перспектив вступу України в ЄС і НАТО” мало на меті визначити[32]:

- ставлення громадян, різних верств населення до європейської та євроатлантичної інтеграції України;

- ставлення громадян України до референдуму з питань вступу України в НАТО та ЄС;
- бачення подальшого розвитку України за умови вступу в ЄС та НАТО, а також сприйняття таких союзів;
- рівень інформованості громадян України про діяльність ЄС та НАТО, їх ролі та місця в геополітичному просторі.

В цілому в опитуванні взяло участь загалом 1500 осіб, з них:

- **30% респондентів – студенти** та викладачі Закарпатського державного університету (далі – ЗакДУ) та Ужгородського національного університету (далі УжНУ);
- **30% – жителі районів з компактним проживанням національних меншин;**
- **40% респондентів — працівники потужних інвестиційних підприємств області – «Джейбіл», «Ядзакі», «Гроклін-Карпати», «Єврокар», де в основному працює молодь.**

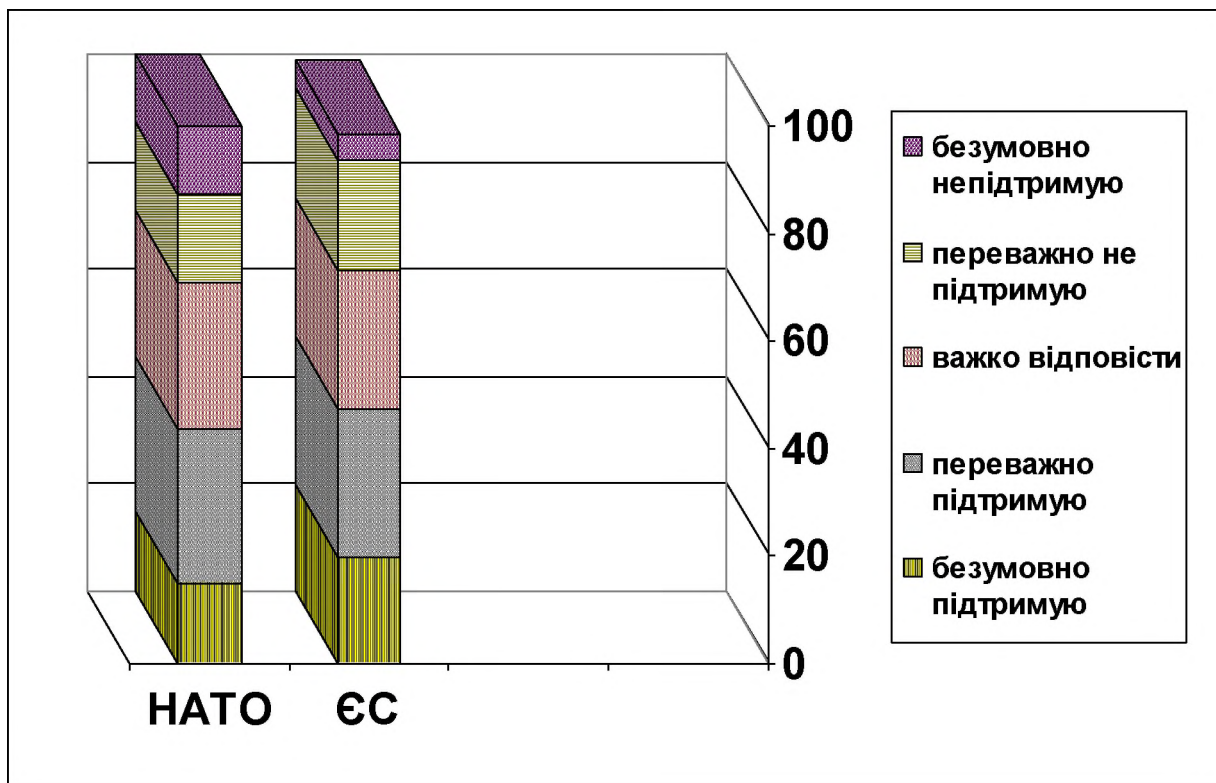
Найбільшу групу опитуваних у вибірці представляють **студенти (27,3%) і державні службовці (21,1%** від загальної кількості опитуваних). Працівники приватного та аграрного сектору становлять дещо менший відсоток опитуваних (17,3% та 12,4% відповідно). Незначною мірою представлені **службовці місцевого самоврядування та медичні працівники (7,4% і 8,8% відповідно).**

За національним складом вибірка представлена наступним чином: українці – 1274, росіяни – 103, угорці – 99, словаки – 14, румуни – 7, німці – 2, вірмени – 1 особи. Таким чином, переважна більшість опитуваних (84,9%) є українцями, досить незначним є відсоток інших національностей, що увійшли до вибірки. При цьому переважна більшість представлених у вибірці національностей мешкає в Ужгороді та Ужгородському районі і представлена молоддю.

В цілому більшість опитаних позитивно ставиться до вступу України в НАТО – загальні показники підтримки практично вдвічі перевищують негативне ставлення населення. Але при цьому слід зазначити, що 27,2% респондентів не дали відповіді на це запитання, що свідчить про недостатній рівень інформованості або ж недостатню впевненість респондентів у необхідності євроатлантичної інтеграції України. Значний відсоток респондентів, що не визначилися у своєму ставленні, ще раз підтверджує тезу про те, що нині головне місце повинно бути відведено саме пропагандистсько-інформаційній роботі, але здійснювати її можуть лише спеціально підготовлені фахівці, що допоможе досягти бажаного результату.

Відповідаючи на питання про ставлення до вступу України в Європейський Союз, безумовну підтримку виказали 19,7% респондентів, що разом з відповіддю про здебільшу підтримку (27,8%) свідчить про достатньо високий рівень підтримки європейської інтеграції України (загалом позитивний баланс становить – 47,5%). Серед відповідей найнижчими показниками відзначається Ужгород – 0,1%, Воловецький район – 3,0% та Берегівський – 3,5%. Проте навчальні заклади Ужгорода, навпаки, відзначаються високим ступенем підтримки процесу вступу України в ЄС – представники ЗакДУ – 6,7% і представники УжНУ – 7,8%. Значну підтримку отримує процес європейської інтеграції у мешканців Тячівського (5,1%), Свалявського (7,3%) та Ужгородського (13,9%) районів.

Вдвічі менші показники неї підтримки процесу європейської інтеграції, вони становлять 25,5%: 20,6% опитуваних здебільшого не підтримують європейську інтеграцію України, а 4,9% - безумовно не підтримують. Найнижчі показники при цьому спостерігаються у Воловецькому районі – 0,2% та Свалявському – 1,2%, а також серед представників навчальних закладів – по 1,1%. У Тячівському, Берегівському та Ужгородському районах показники дещо вищі – відповідно 1,9%, 2,6% та 5,6%. Найвищими є показники мешканців Ужгорода – 11,7% (при цьому всі відсотки припадають на відповідь «здебільшого не підтримую», позицію «безумовно не підтримую» респонденти взагалі не відзначили).

Чи підтримуєте Ви вступ України в НАТО та ЄС?

Часові перспективи вступу України в НАТО.

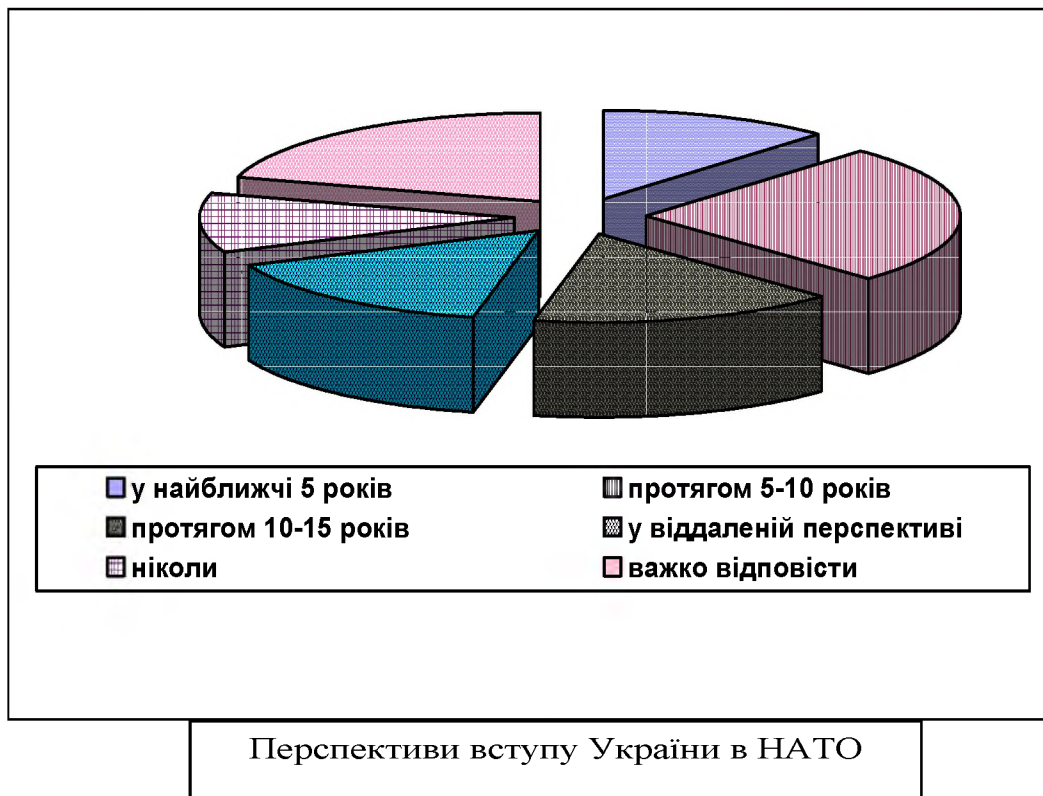
Щодо перспектив вступу України в НАТО, то найвищим показником є бачення такої можливості протягом майбутніх 5-10 років – оцінюють як потенційну можливість 22,5% респондентів, причому найбільший позитивний відсоток відповідей спостерігається в Ужгородському районі – 7,7%, Ужгороді – 4,5% (навчальні заклади – 5,5%) та Свалявському районі (2,7%). У Берегівському, Тячівському та Воловецькому районах цей показник становить 2,1%, 1,7%, 1,3% відповідно.

Значно нижчий відсоток респондентів вважають, що Україна вступить в НАТО протягом 10-15 років (15,9%) або у віддаленій перспективі (15,3%). Мешканці Ужгорода переважно вважають, що це відбудеться протягом найближчих 10-15 років – 6,4%, представники вищих навчальних закладів – 3,0% (ЗакДУ – 1,3%, УжНУ – 1,7%) та мешканці Ужгородського району – 3,9%. Аналогічної позиції представники зазначених регіонів притримуються щодо далекої перспективи – відповідно 3,2%, 2,2%, 1,6%, 3,9%. Фактично лише в Ужгороді показники дещо знижуються від 6,4% до 3,2%, в УжНУ – від 1,7% до 1,6% та незмінними лишаються показники Ужгородського району – 3,9%. Мешканці всіх інших регіонів демонструють рівень підтримки вступу України в НАТО в далекій перспективі: Свалявський район – показники зростають від 0,8% до 0,9%, Воловецький район – 0,3% - 0,5%, Тячівський район – 0,8% - 1,4%, Берегівський район – 0,7% - 1,5%, представники ЗакДУ – 1,3% - 2,2%.

Найнижчий відсоток респондентів вважає, що Україна може вступити в НАТО у найближчі 5 років - 11,9%. Приблизно такий самий відсоток опитаних – 10,7% вважають, що Україна ніколи не вступить в НАТО: це переважно респонденти Ужгорода (4,7%), при цьому представники навчальних закладів становлять 1,7% (ЗакДУ – 0,8%, УжНУ – 0,9%) та Ужгородського району (2,9%). В інших районах показники розташовані в межах 0,6% - 1,4%.

Отже, можливим є висновок про те, що переважна більшість опитуваних вважає, що Україна обов'язково вступить в НАТО (загалом позитивний баланс становить 68,7%), хоча й не раніше ніж за 10 років.

Досить високим (20,6%) залишається відсоток опитаних, що не дали відповіді, причому найвищий ступінь невизначеності знову таки в Ужгороді — 4,7% (навчальні заклади – 4,5%) та Свалявському районі – 3,9% при середньому показникові – 2,6%.

Очевидно, такі результати можна пояснити ставленням респондентів до НАТО і власне розумінням його ролі на міжнародній арені. Тому опитаним було запропоновано питання щодо часових перспектив вступу до Євросоюзу.

Часові перспективи вступу України в ЄС.

Щодо перспектив вступу України в ЄС, то найвищим показником є бачення такої можливості протягом майбутніх 10-15 років. Її оцінюють як потенційну 22,1% респондентів, причому найбільший позитивний відсоток відповідей спостерігається в м. Ужгороді – 6,6% (навчальні заклади – 4,3%) і Ужгородському районі – 5,9%. У Воловецькому, Свалявському, Тячівському, Березівському районах цей показник становить 0,9%, 0,9%, 1,3%, 2,2% відповідно.

Практично такий самий відсоток в цілому зберігається при баченні респондентами можливості вступу України в ЄС в найближчі 5-10 років – так вважає 21,7% респондентів, при цьому найвищий показник зберігається в Ужгородському районі – 7,7%, а от найнижчий – в м. Ужгороді – 0,0% (в навчальних закладах – 5,8%). В інших районах відповіді практично повторюють попередні, хоча середній показник дещо більший і становить близько 1,8%.

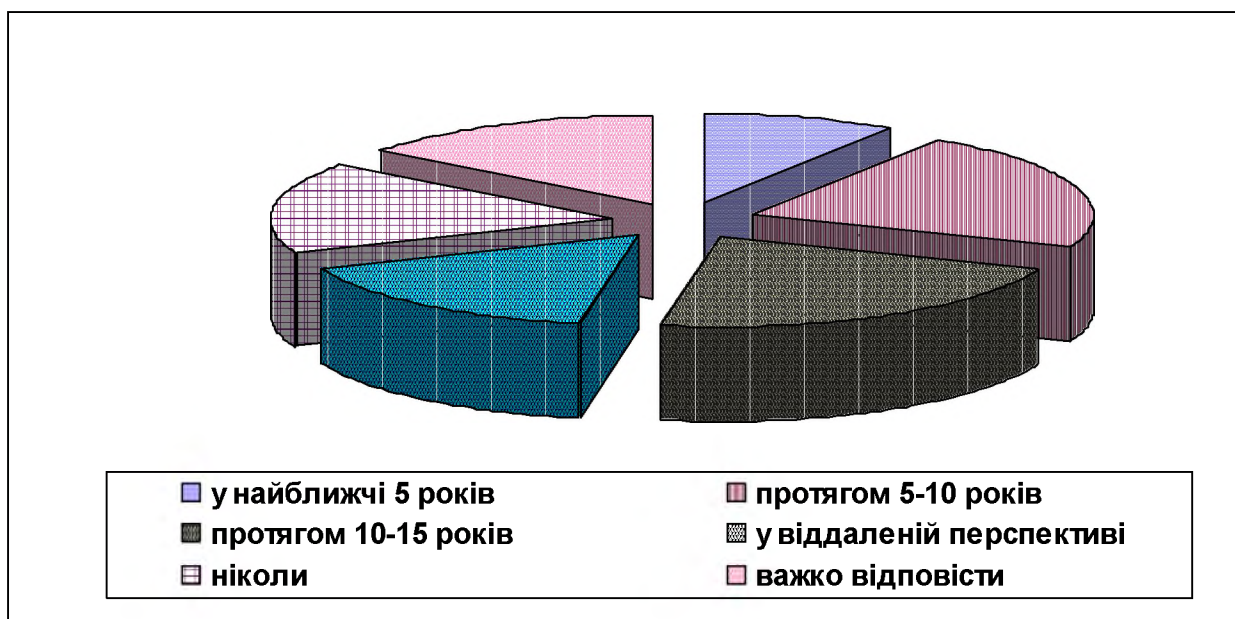
У віддаленій перспективі вступ України в ЄС вважають можливим 15,9% опитаних. Відповіді на цю позицію розподілились фактично рівнозначно і становлять в середньому 1,9%, дещо вищий рівень в Ужгородському районі – 4,9%.

Найнижчий відсоток респондентів вважає, що Україна може вступити в ЄС у найближчі 5 років - 9,1%.

Таким чином, можливим є висновок про те, що переважна більшість опитуваних вважає, що Україна обов'язково вступить в ЄС (загалом позитивний баланс становить 68,6%), хоча й не раніше, ніж за 10-15 років.

Лише 16,5% респондентів вважають, що Україна ніколи не вступить в ЄС, найвищий негативний показник спостерігається в м. Ужгороді – 10,7% (навчальні заклади – 1,9%); навіть в Ужгородському районі цей показник становить 2,3%. В інших районах показники розміщуються в межах 0,2% - 1,1%.

Досить високим (14,7%) залишається відсоток опитаних, що не дали відповіді, причому найвищий ступінь невизначеності знову таки у м. Ужгороді – 4,7% (навчальні заклади – 2,4%) при середньому показникові – 1,6%.

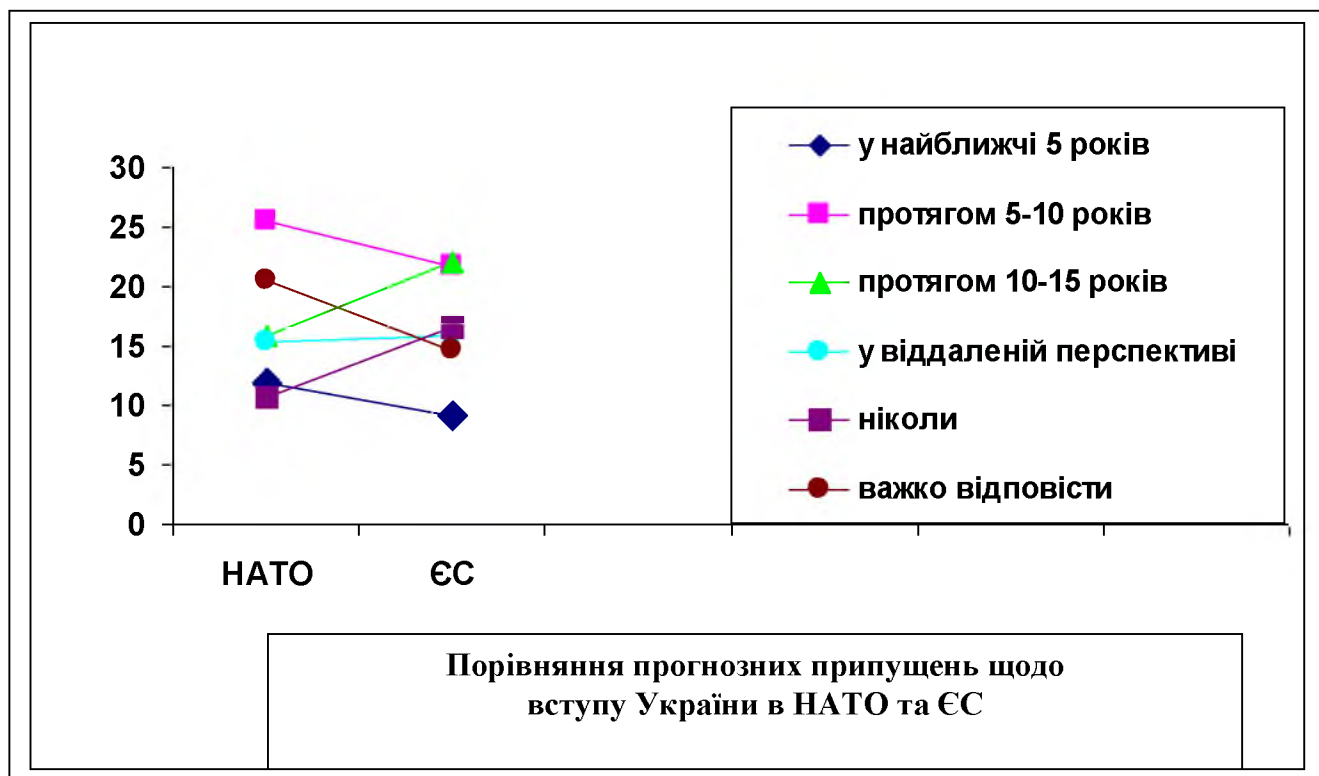

Перспективи вступу України в ЄС

Можна констатувати, що в Ужгороді знову ж розподілилися відповіді приблизно порівну – бачення перспектив вступу, зневіра в приєднання України до Європейського Союзу у ближчий час та невизначеність із зазначеного питання. Очевидно, можна назвати ще одну причину такого ставлення – віковий склад

респондентів, тобто студенти вищих навчальних закладів з одного боку та працівники інвестиційних підприємств — з іншого, які сприймають можливу інтеграцію виходячи з власних потреб та можливих перспектив, а відсоток тих, хто не визначився, лише підтверджує особисту невизначеність майбутньої діяльності, що також може свідчити про відсутність чіткої політики з боку державних установ щодо європейської інтеграції.

Хто повинен приймати рішення стосовно вступу країни в НАТО та ЄС?

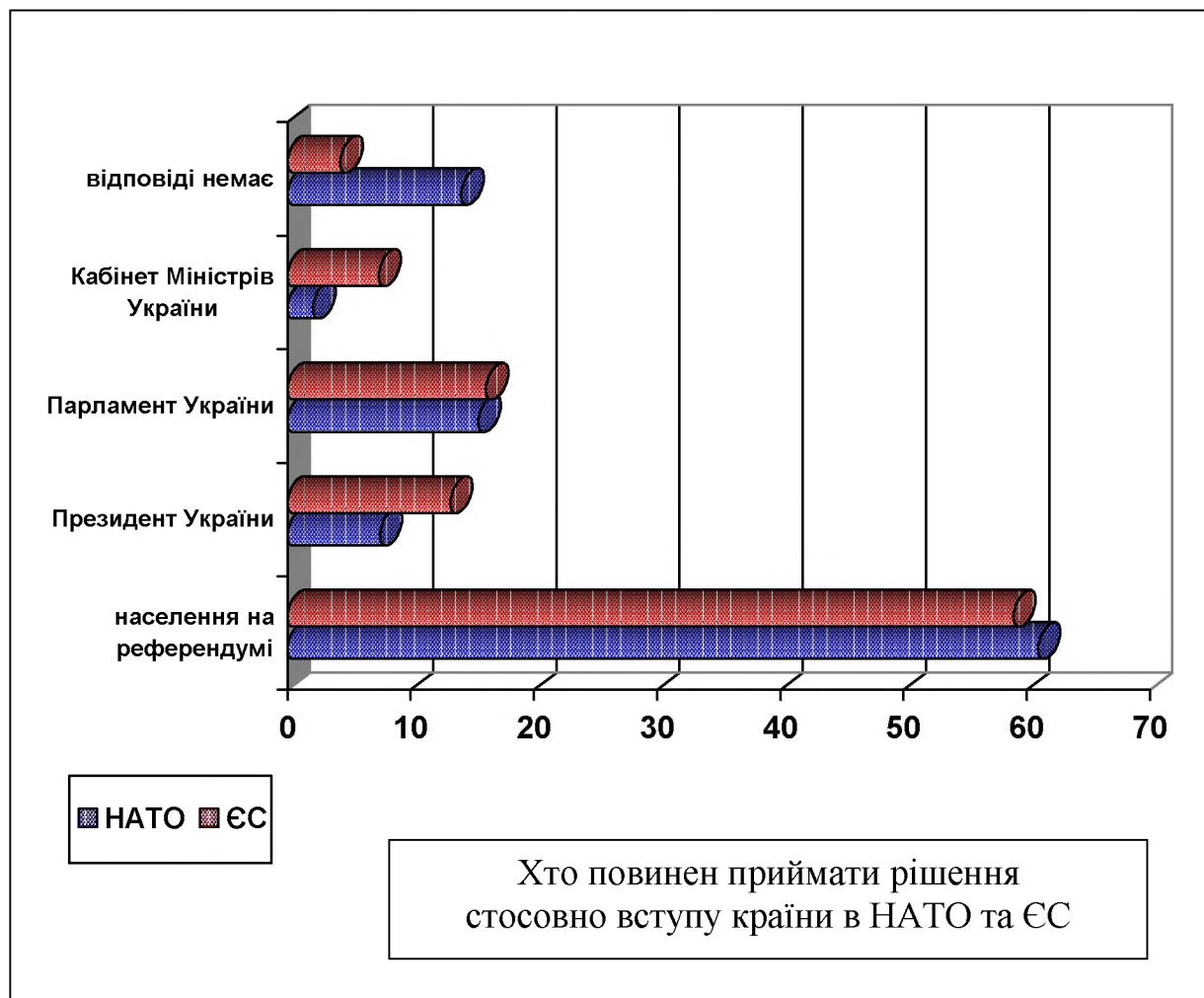
Щодо прийняття рішення стосовно вступу України в НАТО переважна більшість респондентів (60,9%) вважає, що це рішення повинно прийматись населенням на референдумі. 15,5% опитуваних вважає, що це рішення повинен приймати парламент, а 7,5% вважає, що це рішення повинно прийматися президентом.

Отже, вирішення важливого питання вступу України в НАТО, на думку респондентів, не може бути здійснено на вищому політичному рівні, що характеризує достатньо низький рівень довіри населення до політичного керівництва держави та свідчить про значну актуальність питання євроатлантичної інтеграції України – життєво важливого питання, яке народ хоче вирішувати самостійно.

Питання вступу України в ЄС, так само як і питання вступу України в НАТО, на думку переважної більшості респондентів, не може бути здійснено на

вищому політичному рівні, що також свідчить про невиваженість державної політики в сфері європейської та євроатлантичної інтеграції, яка не має підтримки у населення.

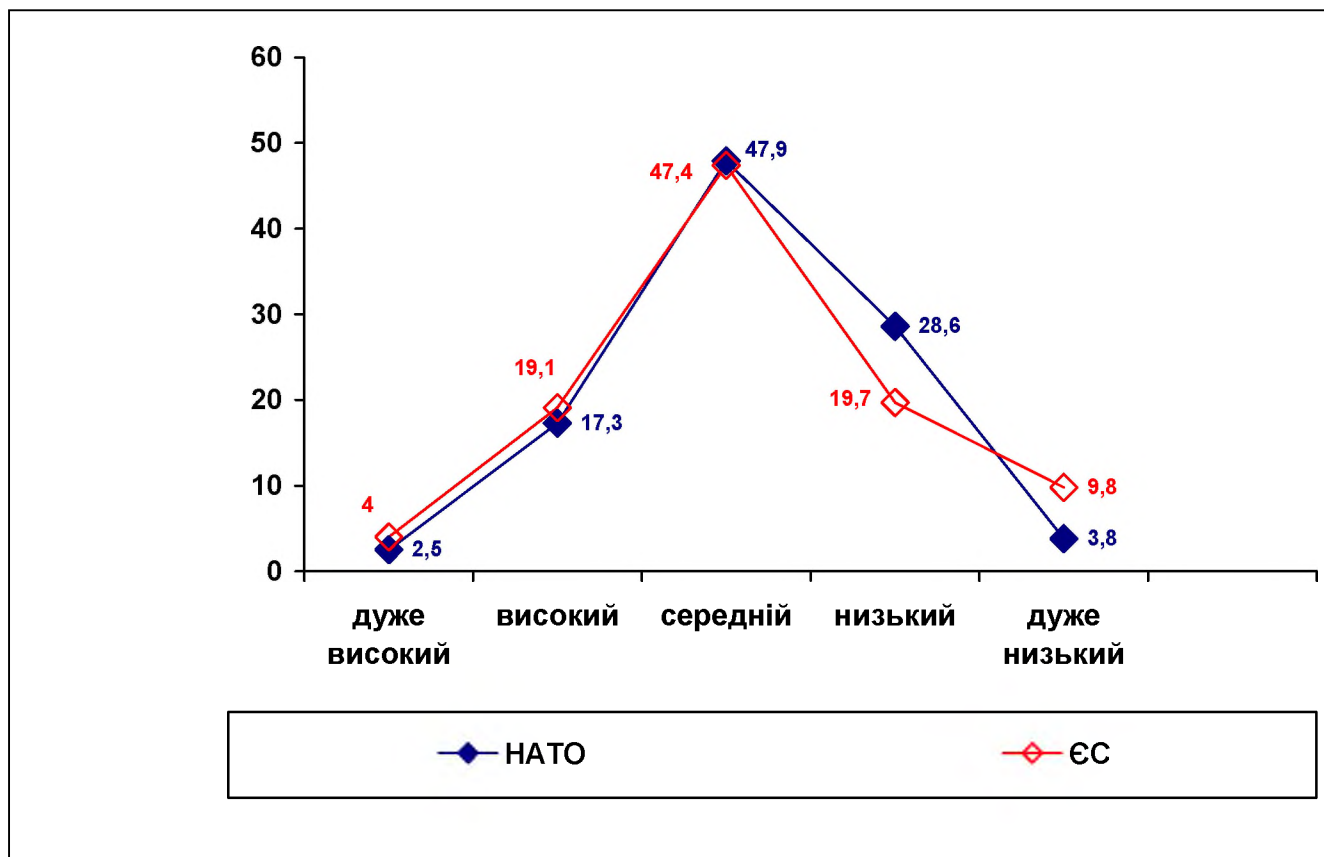
Рівень інформованості з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України.

Загальний рівень інформованості щодо питань євроатлантичної інтеграції України значна кількість респондентів (47,9%) визначила як середній. Як низький рівень інформованості визнали 28,6% опитуваних. 17,3% респондентів вважають, що рівень інформованості щодо питань євроатлантичної інтеграції України є високим.

Загальний рівень інформованості щодо питань європейської інтеграції України переважна більшість респондентів (47,4%) оцінила як середній. Найвищі показники спостерігаються в Ужгородському (10,2%) та Свалявському районах (7,1%), а також серед представників навчальних закладів: УжНУ – 6,7% та ЗакДУ – 5,7%; в Ужгороді, Берегівському та Тячівському районах показник коливається

в межах 5,0%; найнижчий показник – 2,2% спостерігається у Воловецькому районі.

Загалом діаграма рівня інформованості має такий вигляд:

Порівняння рівня інформованості громадян з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України

Отже, результати дослідження в Закарпатській області в кінці 2007 року засвідчили те, що, незважаючи на наявну підтримку з боку населення курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію України, досить невизначеними залишаються для опитуваних перспективи інтеграції та її можливі наслідки, що обумовлено переважно відсутністю чіткої державної політики в цій сфері, недовірою населення до державних органів влади, політичних інституцій та вищих посадових осіб держави, досить низьким рівнем інформованості населення з питань європейської та євроатлантичної інтеграції тощо.

Громадська думка станом на I півріччя 2008 року

Наведені дані щодо ставлення українців до євроатлантичної інтеграції до 2008 року свідчить про порівняно незначну динаміку збільшення позитивного фону соціологічних досліджень з цього питання. Суттєво активізувались пронатівські настрої в м.Києві і західних регіонах напередодні Бухарестського саміту. Стабільно негативне ставлення до Альянсу простежувалось у східних регіонах і Криму.

Тому надзвичайно цікавими є дані 2008 року з багатогранних складових євроатлантичних прагнень і очікувань населення України з урахуванням багатьох зовнішніх і внутрішніх факторів. Безумовно, відсутність стабільної і послідовної співпраці гілок влади, депутатського корпусу, органів місцевого самоврядування щодо своєчасного вирішення проблем на прикордонних переходах з Польщею, Словаччиною, Угорщиною і Румунією значною мірою негативно вплинули на весь комплекс питань, пов'язаних з євроінтеграційними настроями в державі.

Непослідовна і нескоординована роз'яснювальна робота на місцях щодо переваг євроатлантичного вибору держави, як засвідчили наведені факти, несприятливо вплинула на реалізацію чітких і зрозумілих державних програм інформування і підготовки кадрів. Іншими словами, формальне ставлення до виконання взятих державою зобов'язань, а також неоднозначне рішення Бухарестського саміту відносно України знівелювали значною мірою позитив і динаміку формування громадської думки щодо ЄС і НАТО.

Підтвердженням цієї тези є дані всеукраїнського опитування, проведеного Фондом демократичних ініціатив в кінці квітня 2008 року[33]. За даними опитування, 50% респондентів у квітні проголосували б проти вступу в Альянс. При цьому за вступ до НАТО готові були віддати голоси 22%, а 19% респондентів ще не вирішили що робити. 68% опитаних заявили про готовність взяти участь у референдумі щодо вступу. Отже, після дебатів про приєднання України до ПДЧ спостерігається негативна динаміка громадської думки відносно підтримки вступу до Альянсу порівняно з груднем 2007 року, коли за вступ готові були голосувати 32% опитаних.

Вступ до НАТО підтримують помаранчеві виборці, ті, що віддали голоси за НУНС — 54% та БЮТ — 51%. Разом з тим серед таких опитаних є значна частина тих, хто виступає проти вступу в НАТО, а саме: 33% серед виборців Нашої України — Народної Самооборони та 27% серед виборців БЮТу.

Серед виборців КПУ та Партії регіонів підтримка дорівнює 1-3% та 2% відповідно.

Більше 70% громадян України бажали знати наслідки вступу або невступу до НАТО.

Про державну програму інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції знають 7% та 32% чули про неї, а 50% про неї не чули.

Лише 6% громадян України вважає, що держава достатньою мірою інформує населення про наслідки вступу в Альянс, але 43% опитаних відповіли, що цікавої інформації з цих питань вони не зустрічали.

Більше 40% опитаних відповіли, що засоби масової інформації подають інформацію про НАТО негативного змісту, а 24% — нейтральну.

Опитування населення проводилось Фондом демократичних ініціатив. Спонсором виступали Посольство Швеції та Шведське агентство з питань міжнародного розвитку. Конкретно опитуванням займалась структура «Юкрейніан соціолоджи сервіс». Статистична неточність не перевищує 2,2%[34].

Як уже відмічалось, геополітичні процеси суттєво впливають на громадську думку людей, і українці не є винятком.

Грузино-осетинський конфлікт і дії Росії щодо примушення Грузії припинити агресивні дії, участь кораблів Чорноморського флоту у військових акціях в регіоні, наближеному до кордонів України, а також звинувачення з боку Росії відносно незаконних поставок озброєння режиму Саакашвілі та участь (за словами ЗМІ) українських найманців на боці грузинської армії активізували пронатівські настрої в Україні.

Свідченням цього є дані соціологічних опитувань, які наводяться нижче[35].

Якби наступної неділі відбувався референдум щодо вступу України до НАТО, як би Ви проголосували? (динаміка, регіональний розподіл, 2002-2008)

		За вступ до НАТО (%)	Проти вступу до НАТО (%)	Не голосував би (%)	Важко відповісти (%)
ЗАХІД	Лют. 2008	47.8	20.6	6.3	25.3
	Лют. 2007	40.3	20.4	7.1	32.2
	Жов. 2006	40.7	23.0	12.8	23.5
	Вер. 2006	39.0	24.6	6.3	30.1

Лип. 2006	38.4	24.0	9.4	28.2
Січ. 2006	30.5	32.0	5.4	32.0
Груд. 2005	31.4	32.2	6.6	29.8
Вер. 2005	34.7	30.4	8.5	26.5
Чер. 2005	39.3	21.8	6.1	32.9
Лют. 2005	38.0	22.5	8.4	31.2
Груд. 2004	34.7	30.2	4.2	30.8
Вер. 2004	30.7	32.8	9.0	27.5
Чер. 2004	36.1	28.1	6.4	29.4
Бер. 2004	34.0	31.0	5.0	30.0
Лют. 2004	43.7	31.2	5.3	19.8
Груд. 2003	32.0	29.4	6.6	32.0
Вер. 2003	36.1	24.6	8.6	30.7
Сер. 2003	39.2	23.5	11.2	26.1
Чер. 2003	33.7	21.1	11.8	33.4
Квіт. 2003	37.0	23.7	19.4	19.9

	Бер. 2003	40.3	21.6	12.0	26.1
	Лют. 2003	36.3	16.8	20.0	26.9
	Груд. 2002	39.6	23.3	11.5	25.7
	Лист. 2002	48.0	20.8	8.5	22.7
	Жов. 2002	46.6	18.1	10.2	25.1
	Чер. 2002	45.4	20.4	10.4	23.8
		За вступ до НАТО (%)	Проти вступу до НАТО (%)	Не голосував би (%)	Важко відповісти (%)
	Лют. 2008	22.4	51.2	8.8	17.7
	Лют. 2007	17.7	54.1	8.4	19.8
	Жов. 2006	16.0	55.8	12.5	15.7
ЦЕНТР	Вер. 2006	22.0	49.6	4.2	24.2
	Лип. 2006	17.4	61.2	10.9	10.5
	Січ. 2006	18.9	60.6	3.5	17.0
	Груд. 2005	20.6	53.3	5.8	20.3
	Вер. 2005	15.3	56.6	8.9	19.2
	Чер. 2005	23.3	55.1	3.4	18.1

Лют. 2005	20.8	52.1	6.4	20.8
Груд. 2004	12.9	59.1	9.1	18.9
Вер. 2004	17.8	46.9	8.6	26.8
Чер. 2004	21.5	50.5	5.4	22.7
Бер. 2004	27.9	43.4	7.4	21.3
Лют. 2004	26.5	46.6	5.8	21.1
Груд. 2003	22.8	45.8	6.9	24.5
Вер. 2003	23.5	41.3	15.6	19.6
Сер. 2003	23.3	34.7	22.5	19.5
Чер. 2003	22.1	39.5	16.7	21.7
Квіт. 2003	17.8	44.1	21.6	16.5
Бер. 2003	18.2	42.5	21.1	18.2
Лют. 2003	18.8	35.1	18.1	28.0
Груд. 2002	25.3	39.6	14.6	20.5
Лист. 2002	28.4	31.6	17.9	22.1
Жов. 2002	28.3	31.7	13.1	26.9

ПІВДЕНЬ	Чер. 2002	28.6	27.9	16.2	27.3
		За вступ до НАТО (%)	Проти вступу до НАТО (%)	Не голосував би (%)	Важко відповісти (%)
	Лют. 2008	10.9	59.9	15.2	13.9
	Лют. 2007	6.3	75.9	9.6	8.3
	Жов. 2006	10.3	61.3	13.0	15.3
	Вер. 2006	9.3	79.1	3.0	8.6
	Лип. 2006	5.6	71.8	14.3	8.3
	Січ. 2006	6.7	77.6	2.3	13.4
	Груд. 2005	6.3	79.7	3.7	10.3
	Вер. 2005	9.6	73.5	4.3	12.6
	Чер. 2005	17.3	58.5	9.3	15.0
	Лют. 2005	11.6	68.1	4.0	16.3
	Груд. 2004	11.3	62.5	3.3	22.9
	Вер. 2004	18.9	60.6	6.0	14.6
	Чер. 2004	17.9	56.3	7.3	18.5
	Бер. 2004	17.9	44.5	12.0	25.6

	Лют. 2004	22.7	49.3	5.3	22.7
	Груд. 2003	25.5	52.6	3.3	18.5
	Вер. 2003	25.2	46.7	8.9	19.2
	Сер. 2003	18.9	49.2	14.6	17.3
	Чер. 2003	19.2	44.4	10.9	25.5
	Квіт. 2003	10.3	53.5	17.6	18.6
	Бер. 2003	15.6	52.5	17.3	14.6
	Лют. 2003	16.9	40.9	18.6	23.6
	Груд. 2002	19.9	48.5	13.3	18.3
	Лист. 2002	20.9	42.7	11.9	24.5
	Жов. 2002	26.8	42.7	9.8	20.7
	Чер. 2002	27.9	37.9	12.0	22.3
		За вступ до НАТО (%)	Проти вступу до НАТО (%)	Не голосував би (%)	Важко відповісти (%)
СХІД	Лют. 2008	8.4	70.4	9.2	12.1
	Лют. 2007	5.4	78.9	7.4	8.3
	Жов. 2006	8.0	67.6	12.1	12.4

Вер. 2006	6.7	85.0	1.7	6.7
Лип. 2006	7.4	84.0	3.6	5.0
Січ. 2006	6.9	79.8	2.9	10.4
Груд. 2005	7.2	77.7	3.0	12.0
Вер. 2005	6.9	75.2	10.1	7.8
Чер. 2005	10.7	72.7	4.1	12.6
Лют. 2005	8.2	68.4	10.0	13.4
Груд. 2004	8.1	63.8	13.0	15.1
Вер. 2004	11.6	63.6	6.5	18.3
Чер. 2004	14.6	56.8	7.7	21.0
Бер. 2004	19.0	56.7	7.0	17.2
Лют. 2004	19.2	55.7	8.0	17.1
Груд. 2003	14.6	60.9	7.2	17.3
Вер. 2003	20.1	44.4	12.4	23.1
Сер. 2003	21.5	36.9	17.8	23.9
Чер. 2003	19.7	48.7	11.0	20.6

Квіт. 2003	14.6	48.8	18.5	18.1
Бер. 2003	17.0	55.8	13.4	13.8
Лют. 2003	19.0	50.5	12.0	18.5
Груд. 2002	25.4	43.0	13.7	17.9
Лист. 2002	30.0	33.8	15.2	21.0
Жов. 2002	23.1	44.1	11.1	21.7
Чер. 2002	29.8	40.6	13.9	15.7

Застосовується такий розподіл областей за регіонами: Південь — АР Крим, Одеська, Херсонська, Миколаївська області; Центр — Київ, Вінницька, Житомирська, Київська, Кіровоградська, Полтавська, Сумська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська області; Захід — Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Чернівецька області; Схід — Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Луганська, Харківська області.

Дослідження проведене соціологічною службою Центру Разумкова з 31 січня по 5 лютого 2008 року. Було опитано 2017 респондентів віком від 18 років у всіх областях України, Києві та АР Крим за вибіркою, що репрезентує доросле населення України за основними соціально-демографічними показниками. Опитування здійснювалося у 129 населених пунктах (із них 75 міських та 54 сільських поселень). Теоретична похибка вибірки (без врахування дизайн-ефекту) не перевищує 2,3% з імовірністю 0,95.

Підсумком викладеного в 3-му розділі матеріалу може слугувати прес-реліз роботи, підготовленої Центром європейських досліджень питань безпеки Нідерландів під назвою «Україна-НАТО: 16 років невизначеності»[36]. Враховуючи, що із зазначеною структурою у якості аналітика співпрацював колишній міністр оборони України Анатолій Гриценко, висновки з проблематики реалізації євроатлантичної спрямованості зовнішньої політики України мають потужну аргументацію.

У названій книзі політолога Ніке Де Дугда аналізуються прогалини, які існують між українською політикою та її практичним втіленням стосовно ЄС і

НАТО. Автор стверджує, що українські еліти неохоче здійснювали демократичні перетворення.

Він акцентує увагу на тому, що:

а) парламент не отримав ширших повноважень, необхідних для контролю над збройними силами, і саме військові досі виконують всі важливі завдання в рамках діяльності Міністерства оборони;

б) країні необхідно затратити кілька років для того, щоб утворити власний оборонний потенціал та ще кілька для того, щоб напрацювати систему відносин із урядом, парламентом та громадськістю.

Автор вважає, що Захід, зі свого боку, не надав всієї допомоги, яку міг би надати. Спільні військові навчання та візити високопоставлених політиків в якійсь мірі були корисні, але не слугували допомогою у втіленні необхідних реформ в Україні, як, скажімо, раніше у Польщі;

в) автор високо оцінює діяльність колишнього міністра оборони А.Гриценка, підкреслюючи, що він є одним з небагатьох політиків при владі, який є прибічником реформ і виступає за європейську та євроатлантичну інтеграцію. **Адже “євроатлантична інтеграція України – це законодавчо визначена складова загальної стратегії державного розвитку України, що має за мету приєднання до системи євроатлантичної безпеки... Попри існування внутрішніх політичних протиріч, реалізація державної політики України у контексті євроатлантичної інтеграції залишається незмінною” [37].**

Підсумовуючи викладене, звернемо увагу на зміну громадської думки в Україні щодо ставлення до НАТО і ЄС станом на жовтень 2008 року.

Центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова запропонував респондентам відповісти на запитання, як вони ставляться до вступу України в НАТО. 45% респондентів зовсім не підтримують, а 14,5 % швидше не підтримують вступ України в Альянс. При цьому 11,4% опитаних частково підтримують, частково ні, 10,6% – повністю підтримують. 10,2% респондентів не змогли відповісти, а 8,2% швидше підтримують вступ країни до НАТО.

Відповідаючи на запитання, чи потрібно Україні вступати до ЄС, 47,2% опитаних назвали цей крок необхідним для України. 30,2% опитаних відповіли, що не вважають для України необхідним вступати в ЄС, 22,7% не змогли відповісти.

Крім того, в ході опитування респондентам запропонували відповісти на запитання, з ким у першу чергу варто зближуватися Україні — з західними країнами чи з Росією. 44,6% опитаних вважають, що потрібно зближуватися як із західними країнами, так і з Росією, 31,2% — з Росією, 12,6% — із західними країнами, 6,7% не змогли відповісти.

4,9% респондентів вважають, що Україні не потрібно зближуватися ні з західними країнами, ні з Росією.

Отже, за даними дослідження, більшість українців хочуть у ЄС, а 59,5% опитаних не бажають бачити свою країну в НАТО [38].

Список використаної літератури

1. Секретаріат: Україна вичерпала «інтенсивний діалог» з НАТО//Джерело: <http://for-ua.com/ukraine/2008/01/16/145738.html>
2. НАТО ждет от Украины формального обращения//Джерело: <http://for-ua.com/ukraine>
3. Огрызко объяснил разницу между диалогом с НАТО и нарушением Конституции//Джерело: <http://www.podrobnosti.ua>
4. Еврокомисия: Интеграция Украины в НАТО не гарантирует членство в ЕС//Джерело: <http://www.podrobnosti.ua>
5. Там само.
6. Конгресс США поддержал интеграцию Украины и Грузии в НАТО//Джерело: <http://dengi-info.com/news/?nid=86023>
7. Глава ВР сомневается, что Украина вступит в НАТО раньше 2017 года//Джерело: <http://for-ua.com/ukraine>
8. Дж.Буш: США не пойдут ни на какие компромиссы в вопросе присоединения Украины и Грузии к ПДЧ // Джерело: <http://www.rbc.ua/rus/newsline/2008/04/01/340142.shtml>
9. Ющенко назвал решения НАТО перемогою //Джерело http://www.pravda.com.ua/news_print/20084/3/74115.htm
10. Ющенко: НАТО взяло зобов'язання прийняти Україну//Джерело http://www.pravda.com.ua/news_print/2008/4/4/74146.htm
11. Там само.
12. США вважають, що домоглись для України ясної перспективи // Джерело <http://www.pravda.com.ua/news/2008/4/4/74135.htm>
13. Там само.
14. Генсек НАТО відмовився назвати причини затримки з Україною //Джерело http://www.pravda.com.ua/news_print/2008/4/4/74148.htm
15. Там само.
16. Україна вразить НАТО і Росію, тільки коли подолає свої слабкості // Джерело: http://www.pravda.com.ua/news_print/2008/8/21/80187.htm
17. НАТО может отказать Украине и в декабре//Джерело: <http://www.podrobnosti.ua/power/intpol/2008/04/15/514451.html>
18. Почему Украина не получила приглашение к ПДЧ в НАТО? (экспрес-опрос)//Джерело: <http://rep-ua.com/ru/78646.html>
19. Там само.
20. Глава ВР сомневается, что Украина вступит в НАТО раньше 2017 года / Джерело: <http://for-ua.com/ukraine/>

- 21.Анатолій Гриценко: «Більшої загрози, ніж ми самі, для України не існує» //Дзеркало тижня. – 2008. — № 30 (709). — 16 серпня.
- 22.НАТО, Лісабонський договір ЄС, що помер, та українське євроатлантичне позиціювання //Дзеркало тижня. – 2008. — № 26 (705). — 12 липня.
- 23.ЄС чи НАТО: зміна пріоритетів України?//Дзеркало тижня. — 2008. — №11 (690). — 22 березня.
- 24.Там само.
- 25.В.Кравченко. Північноатлантична порада/Дзеркало тижня. — 2008. — №23 (702). — 21 червня.
- 26.Візит Північноатлантичної Ради в Україну/Джерело: <http://www.nato.int/docu/other/ukr/updates/2008/06-june/u0617b.html>
- 27.Солана: Україна еще не созрела для ЕС и НАТО/Джерело: <http://www.podrobnosti.ua/print/power/intpol /2008/04/09/512691.html>
- 28.Анатолій Зленко закликає керівництво країни не поспішати//Джерело: <http://www.podrobnosti.ua>
- 29.Основи європейської та євроатлантичної інтеграції України: Навчальний посібник. /В.В.Говоруха, В.Г.Бульба, Ю.П.Сурмін та ін.; За заг.ред. академіка НАН України, д.т.н. В.П.Горбуліна — К.: ДП «НВЦ «Євроатлантикінформ», 2006. — С. 229-235.
- 30.Дзеркало тижня. — 2006. — 2 грудня.
- 31.Там само.
- 32.Інформаційно-аналітичні матеріали за результатами дослідження “Визначення ставлення населення Закарпатського регіону до перспектив вступу України в ЄС і НАТО” — Ужгород: ЗакДУ, 2007
- 33.Сторонников НАТО в Украине становится меньше/Джерело: <http://www.podrobnosti.ua/society/2008/04/24/517760.html>
- 34.Там само.
- 35.Соціологічне опитування /Джерело: http://www.uceps.org/print.php?poll_id=116&&address=poll
- 36.Інтернет-джерело: http://www.ieac.org.ua/index.php?id=16&ch_id=39&ar_id=4741&
- 37.Там само.
- 38.Більшість українців хочуть у ЄС, але не хочуть у НАТО//Центр Разумкова. – газета «РІО», 2008. – 1 листопада. – С.8.

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ НАСТРОЇ В УКРАЇНІ ЩОДО ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ (2002 – 2008)

У зовнішній політиці незалежної України євроатлантичний пріоритет чітко зафіксовано упродовж двох каденцій президента Леоніда Кучми. Промовистими стали дві події: укладення угоди (хартії) про співпрацю в липні 1997 р. та проголошення євроатлантичного курсу стратегічним у червні 2002 р. з відповідним інтеграційним наповненням – цільові щорічні плани.

Хоча наступний президент Віктор Ющенко у грудні 2004 р. переміг на прозахідних гаслах, а пронатовська риторика і досі не сходить з його уст, але успіхи скромніші очікуваних. До того ж не індивідуальні, а у зв'язці з іншою країною – зовнішньополітичним союзником.

3 квітня 2008 р. у Бухаресті пройшло засідання Північноатлантичної ради НАТО на рівні глав держав та урядів. Як свідчить Декларація Бухарестського саміту, важливим рішенням стало започаткування переговорів про приєднання до НАТО Албанії та Хорватії. Крім того, цей документ із 50-ти параграфів зафіксував спільну позицію з актуальних питань світової безпеки: Афганістан, Косово, Ірак, Середземне море, взаємодія з Росією тощо.

Окремий параграф (23-й) присвячено Плану дій щодо членства в НАТО. Цитую його повністю: "НАТО вітає євроатлантичні прагнення щодо членства в НАТО України та Грузії. Сьогодні ми дійшли згоди, що ці держави стануть членами НАТО. Обидві країни зробили цінні внески в операції Альянсу. Ми вітаємо демократичні реформи в Україні та Грузії та з нетерпінням очікуємо на проведення вільних та чесних парламентських виборів в Грузії у травні. ПДЧ буде наступним кроком для України та Грузії на їх прямому шляху до членства. Сьогодні ми чітко заявляємо, що ми підтримуємо заявки цих країн щодо ПДЧ. Таким чином ми розпочнемо період інтенсивної взаємодії з ними на високому політичному рівні з метою розгляду питань, пов'язаних з їхніми зверненнями щодо ПДЧ, які залишаються невирішеними. Ми звернулись до міністрів закордонних справ зробити першу оцінку прогресу на їх зустрічі в грудні 2008 р. Міністри закордонних справ мають повноваження приймати рішення щодо ПДЧ для України та Грузії"[3]. Як бачимо, доленосне рішення відтермінували на оптимістичній ноті більш як на півроку.

Якщо Бухарест став місцем проведення найбільшого в історії НАТО саміту, що підкреслив тісну співпрацю з міжнародною спільнотою, то

наступний пройде 2009-го року в містах Страсбург і Келі, стане святковим, адже НАТО відзначатиме гучний ювілей – свою 60-у річницю.

Але навряд чи в Україну в непримітному грудні 2008-го чи у знаковому квітні 2009-му завітає євроатлантичне свято. Противники і скептики залишилися при своїх думках.

21 жовтня 2008 р. державний міністр федерального міністерства закордонних справ ФРН Гернот Ерлер під час відеомосту Москва – Берлін, присвяченому взагалі-то конфлікту Росії та Грузії на Кавказі, зазначив, що переважна більшість населення України (аж 60-70 % - звідки?) критично ставиться до вступу в НАТО [10]. Позаяк український схід категорично проти, то продовження курсу на інтеграцію в НАТО призведе до більшого розколу країни.

Ось так освіжило попередню позицію німецької дипломатії сформоване в її середовищі стійке проросійське лобі. Воно ж призабуло, що Німеччина вступила в НАТО 1955 р. не гіпотетично, а справді розколотою. І не на два регіони, а на дві країни – ФРН і НДР. І залишалась у НАТО розколотою аж до об'єднання двох Німеччин у 1990 р.

До честі міністерства закордонних справ України, його прес-служба відреагувала належно – оперативно й жорстко: "Так, в Україні, як і в будь-якій демократичній державі, існують протилежні точки зору. Це, мабуть, єдине об'єктивне твердження, яке прозвучало з вуст пана Ерлера. Все інше – пересмикування, некоректна маніпуляція цифрами та фактами, замішані на риториці, неприйнятній в оцінках високопосадовцем позиції іншої суверенної держави"[4]. Того ж дня, 22 жовтня, в Брюсселі перед заступником міністра закордонних справ України Константином Єлисеєвим Г. Ерлер делікатно вибачився, мовляв, його приватні висловлювання неправильно інтерпретувала преса[6].

До речі, спекулятивна гра в соціологію спостерігається з усіх боків. Так, президент України Віктор Ющенко у французькій газеті *La Croix* 13 червня 2008 р. переконував, що позитивно ставляться до вступу в НАТО вже 33 % українців, проти – тільки 27 % [13]. Де він позичив ці рожеві окуляри, забув підказати.

Як і на Бухарестському саміті в квітні 2008 р., Німеччина щодо України гратиме першу скрипку на зустрічі міністрів закордонних справ країн НАТО в грудні того ж 2008-го. На те нема поки що ради. А тут іще президент України у вересні спровокував внутрішньополітичну кризу, підливаючи у вогонь оливу кількома указами про дострокові парламентські вибори то 7, то 14 грудня. На тлі світової економічної рецесії та фінансової кризи, що безжально вразила й Україну, це виглядало авантюрно.

Колишній радник президента США з питань національної безпеки, видатний політолог Збігнєв Бжезинський назвав умови, за яких Україна може розраховувати на приєднання до Плану дій щодо членства в НАТО в найближчому майбутньому [9]. Серед них – політична стабільність, зовнішньополітична визначеність, підтримка населення.

Образно кажучи, поки високопоставлені українці не перестануть грати на нервах своїх і чужих амбіцій, доти й пануватиме скептицизм – долучати Україну в НАТО чи ні.

Саме питання заполітизоване з подачі Російської Федерації. Але досі нічого нового ніким не запропоновано. Тому офіційному Києву необхідно діяти, а не сидіти сиднем. Нині варто застосувати неполітизовані форми, зорієнтовані на швидкий результат, а не на безконечний процес у режимі порожньої говорильні.

Два приклади. Зовні невеличких, але шокуючих.

Подивімося на офіційне інтернет-представництво "Президент України Віктор Ющенко" (www.president.gov.ua), де зазначені "Національні пріоритети" – Євро-2012, соціальні та антикорупційні ініціативи, програми "Доступне житло" та "Зігрій любов'ю дитину". Це все. Про НАТО чомусь не йдеться, хоча явно суперечить пафосу декларацій глави держави, принаймні у Посланні Президента України Віктора Ющенка до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України 2008 рік. Адже ж там ішлося: "Одним із принципових завдань на близьку перспективу вважаю приєднання України до плану дій щодо членства в НАТО... Не маю сумніву – ми досягнемо згоди як всередині країни, так і серед зовнішніх партнерів України".

Утім, той сумнів у практичній площині не розвіяв навіть ні сам президент, ані єдиний веб-портал органів виконавчої влади України – "Урядовий портал" (www.kmu.gov.ua), де серед тематичних рубрик бачимо "Європейський вибір". Однак і там про НАТО ні слова.

У той же час школовані державні діячі з нещасливого трикутника президент – уряд – парламент екзальтовано перекладають вузькі професійні теми на пересічній загал, в якого нема ні достатньої кваліфікації та компетенції, ні посадових привілеїв, ані захмарних зарплат.

Недарма голова секретаріату президента України 2005 – 2006 рр. Олег Рибачук у липні 2008-го резонно підмітив: "А якщо говорити про НАТО, то їх дивує інший момент: якщо це президентська тема, якщо це тема влади, чому вона не має підтримки Президента та влади загалом? Чому цим не займається, скажімо, суперменеджер Балоба [на той момент глава президентського секретаріату – *авт.*], який може зібрати кошти на помпезні з'їзди ЄЦ [партії "Єдиний центр" – *авт.*], а не може зібрати кошти для інформування суспільства про вигоди членства України в НАТО? Це величезна проблема помаранчевих

лідерів, які досі з електоральних міркувань обходять цю тему стороною, уникаючи її широкого обговорення в суспільстві" [7]. Нищівніше і не скажеш.

Усе ж, наприкінці травня 2008 р. уряд Ю. Тимошенко ухвалив постанову "Про затвердження Державної цільової програми інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2008 - 2011 роки". Йдеться загалом про 40,5 млн. грн., тобто на рік близько десяти мільйонів гривень або двох мільйонів доларів. За ті гроші влада очікує кардинальної зміни балансів у суспільстві. Якщо в 2008-му "за" НАТО мають висловитись 36 % громадян України, то на фініші, в 2011-му – 55 %.

Проте стартові реалії сумніші. Соціологічне дослідження, проведене Українським центром економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова з 21 по 29 серпня 2008 р., показало, що прибічників членства в НАТО менше чверті, тоді як противників – більше половини.

Щоправда, за півроку громадська думка до євроатлантичних прагнень (див. табл. 1) прихилилася на децицю з моменту подачі заявки на ПДЧ ("лист трьох" – президента, прем'єра і спікера, січень 2008 р.) – до 1,5 %. Відчутніше – з часу Помаранчевої революції (листопад 2004 р.) – з 15,1 до 22,3 %. Приріст на рівні семи відсотків отримали, на жаль, аж за чотири роки.

Таблиця 1. Якби наступної неділі відбувався референдум щодо вступу України до НАТО [12]

Дата / Голоси, %	За	Проти	Не голосував би	Важко відповісти
Серпень 2008	22,3	52,0	10,9	14,8
Лютий 2008	20,9	53,1	9,4	16,7
Листопад 2004	15,1	55,5	8,6	20,9
Червень 2002	32,0	32,2	13,7	22,1

Ідилії, притаманної часу оголошення євроатлантичної стратегії (червень 2002 р.), досягти поки що не вдається. Тоді число прибічників і противників було рівновеликим – по третині населення в обох таборах. Це пікові точки найвищої прихильності та найменшого несприйняття українцями НАТО.

Правда, деякі соціологічні опитування випромінювали оптимізм і показували згоду на вступ до НАТО близько 40 % населення, приміром, Центр "Українське демократичне коло" і фірма "Юкрейніан соціолоджі сервіс" (7-25 грудня 2006 р.). Скоріше, йдеться про бажане.

Однак цей низький соціологічний поріг не є національною драмою. Аргументи експертів тут здатні роззброїти найзатятіших ворогів і песимістів. Рівень підтримки євроатлантичної інтеграції в Іспанії на час її вступу до НАТО

1982 р. становив усього 12 %. Відповідний референдум провели аж через чотири роки під тиском правлячої соціалістичної партії. Хоч вона виступала категорично проти вступу, однак кількість прибічників НАТО серед іспанців виросла до 52 % [11]. Тобто не обов'язково до вступу в НАТО мати підтримку половини громадян чи більше. Адже в якісно новій ситуації звичайні люди набагато швидше долають свої побоювання і стереотипи.

Відносини України і НАТО, безперечно, мають і матимуть вагомий значення. Із 2004 р. в Україні спільний кордон з чотирма країнами НАТО – Угорщиною, Польщею, Румунією, Словаччиною. Від того нікуди не втечеш.

Цілком логічно, що у листопаді 2002 р. у Празі підписали План дій Україна – НАТО, спрямований на інтеграцію до євроатлантичних структур безпеки. У його рамках реалізується щорічний Цільовий план Україна – НАТО.

Україна зробила і наступний крок. Інтенсифікований діалог з НАТО з питань набуття членства стартував 21 квітня 2005 р. у Вільнюсі. Це перший відтинок офіційного процесу підготовки до членства в НАТО (ПДЧ).

Саме ж ПДЧ є останнім етапом для запрошення приєднатися до Альянсу. Як відомо, План дій щодо членства в НАТО (англ. Membership Action Plan) як універсальну програму індивідуального діалогу з країною-кандидатом прийнято порівняно недавно – 24 квітня 1999 р. на саміті у Вашингтоні.

Усім ясно, що для України вступ до НАТО принесе зовсім інший алгоритм відносин з Росією, дешевший механізм безпеки держави і громадян. В Україні просто наразі нема дієвішого інструменту приєднання до клубу високорозвинутих держав світу.

Якби все вирішували тільки декларації, то Україна давно б приєдналася до ПДЧ. Словами глави комітету Верховної Ради з питань національної безпеки та оборони Анатолія Гриценка, якби в червні 2006 р., коли проходило засідання Комісії Україна – НАТО на рівні міністрів оборони, була коаліція й новий уряд, Україна отримала б гарантовано ПДЧ [2].

Там записано лише те, що потрібно для розвитку України як правової, соціальної та демократичної держави. План дій складається з п'яти розділів: I. Політичні та економічні питання; II. Оборона / Військові питання; III. Питання ресурсів; IV. Питання безпеки; V. Правові питання. Зокрема, у політичному та економічному плані вимагається: відданість принципам верховенства закону та прав людини; мирне вирішення міжетнічних конфліктів і зовнішніх територіальних суперечок; зміцнення стабільності та благополуччя через дотримання принципів економічної свободи, соціальної справедливості та відповідальності за охорону довкілля.

Вступ у НАТО — це, образно кажучи вслід за А. Гриценком, вступ до університету. Дискутуючи про ПДЧ, говоримо лише про право України піти в

бібліотеку почитати книжки, поглибити свої знання, щоб потім успішно скласти іспит.

Нині існує щонайменше п'ять причин, чому слід підтримати євроатлантичні прагнення України. Це точка зору глави комітету з питань європейської інтеграції ВР Бориса Тарасюка [5].

По-перше, Україна дійсно хоче вступити до НАТО і вже довгі роки є його надійним партнером. Стратегічний, законодавчо закріплений курс України на вступ залишається незмінним пріоритетом зовнішньої політики.

Друга причина. Не будучи членом Альянсу, Україна єдина, що бере участь у всіх миротворчих і антитерористичних операціях НАТО.

Третій чинник – геостратегічне розташування: в Україні знаходиться географічний центр Європи, через Україну проходять головні транспортні магістралі.

Четверте. Вона володіє унікальними технологіями подвійного використання, зокрема ракето-, авіа-, кораблебудування, виробництво зброї.

По-п'яте, має одну з найбільших армій в Європі.

Однак саме в армійській проблематиці не все гаразд. Держбюджетом-2008 міністерству оборони передбачили 9,9 млрд. грн., або 1,07 % ВВП. Тому на 17 вересня 2008 р., наприклад, контрактників нарахували 53 тис. при потребі 100 тис.

Запланований обсяг видатків на 2009 р. у сумі 10,8 млрд. грн. становить 0,85 % ВВП. Це найнижчий рівень фінансування оборони в історії незалежної України, найнижчий серед європейських країн [8]. Мінімальний рівень фінансування Збройних Сил України у 2009-му повинен становити близько 23 млрд. грн., тобто вдвічі більше, аніж у проекті бюджету.

Однією з головних вимог Альянсу до України залишається зростання суспільної підтримки євроатлантичної ідеї. А вона коливається в межах 20-30 %.

Згадана Державна програма з інформування громадськості щодо євроатлантичної інтеграції на 2008 – 2011 рр. могла б стати потужним позитивним сигналом. За нею впродовж чотирьох років підтримка євроатлантичної інтеграції має вирости до 55 %.

Проте непереконливою виглядає сума на досягнення таких результатів – по 10 млн. грн. щороку. Неважко уявити, скільки готові викласти противники вступу України до НАТО, починаючи з наведених горе-висловлювань німецького дипломата Г. Ерлера.

Досі не розроблені інформаційні повідомлення, які б враховували соціальну і географічну специфіку українського суспільства. Вони мають відштовхуватись від спільної основи: стандарти вступу до НАТО, наприклад, освіти, якості життя, ведення бізнесу, військової служби, роботи органів влади тощо. Передовсім потрібні обговорення важливих для суспільства питань і без прив'язки до НАТО: про стан армії, загрози національній безпеці, стандарти життя різних соціальних верств тощо [1]. Адже прямолінійна й безапеляційна позиція противника відома й озвучена.

Необдумані агресивні кроки російської еліти в грузинській війні (серпень 2008 р.) призвели до швидкої зміни в позиціях лідерів впливових країн. Це начебто створило додаткові шанси для України отримати ПДЧ у грудні 2008-го.

Українське керівництво вирішило скористатися кавказькою кризою, щоби провести країну прискореними темпами в НАТО, написав 15 вересня 2008 р. у *Frankfurter Allgemeine Zeitung* міністр закордонних справ Росії Сергій Лавров [14]. Це розлога відповідь на інтерв'ю в тій же газеті з міністром закордонних справ України Володимиром Огризком від 5 вересня.

Москва вважає, що вступ України до НАТО призведе до глибокої кризи у російсько-українських стосунках, що також негативно відіб'ється на загальноєвропейській безпеці. Тому стратегічний вибір тепер повинен зробити і Захід, оскільки звести роль України до буферної зони між Європою та Росією означало б принизити її.

Навряд чи Росія коли-небудь змінить цю точку зору. Отож ефективна інформаційно-роз'яснювальна кампанія – саме той найперший урок, який має винести українська влада з утрачених нею можливостей.

Список використаної літератури

1. Андрусів В. Не "ТАК" в НАТО // Українська правда. - 12.09.2008.
2. Гриценко А. Більшої загрози, аніж ми самі, для України не існує // Дзеркало тижня. – 2008. – 16 серпня.
3. Декларація Бухарестського саміту. Погоджена на рівні глав держав та урядів держав-членів Північноатлантичної Ради у Бухаресті 3 квітня 2008 р. // Міністерство оборони України (www.mil.gov.ua). – Україна – НАТО, напрями співпраці.
4. Коментар прес-служби МЗС України у зв'язку із заявою державного міністра федерального міністерства закордонних справ ФРН Г. Ерлера // Міністерство закордонних справ України (www.mfa.gov.ua). – 22 жовтня 2008 р.

5. ЛІГАБізнесІнформ. – 2008. – 16 вересня.
6. Министр ФРГ заявив, що его слова об Україні и НАТО неправильно поняли // РІА Новості. – 23.10.2008.
7. Рибачук О. Майбутній президент може перемогти, йдучи на вибори тільки з європейською платформою // День. – 2008. – 25 липня.
8. Українська армія - найбідніша в Європі // УНІАН. - 17.09.2008.
9. Українська служба радіо ВВС. – 2008. – 20 жовтня.
10. УНІАН. – 21.10.2008.
11. Чому Україні важливо інтегруватися в НАТО // День. – 2008. – 3 червня.
12. Якби наступної неділі відбувався референдум щодо вступу України до НАТО, як би Ви проголосували? Динаміка, 2002 – 2008 // razumkov.org.ua.
13. Ioutchenko V. Le territoire ukrainien ne sera pas utilisé contre la Russie // La Croix. – 2008. – 13 juin.
14. Lawrow S. Ukraine will falschen Kurs verfolgen // Frankfurter Allgemeinen Zeitung. – 2008. – 15 September.

НАПРЯМИ СТАБІЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО КЛІМАТУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Один з головних національних інтересів України полягає у ствердженні її ролі і місця в системі міжнародних відносин як впливової європейської держави, яка займає важливе геополітичне місце на міжнародній арені. Прагнення України бути визнаною європейською державою ґрунтується на спільному із західним світом розумінні та баченні суспільних цінностей.

Становлення громадянського суспільства, розвиток демократичних інституцій, забезпечення прав і свобод людини повинно стати дієвими пріоритетами, які визначено ще на початку відновлення державного суверенітету в Україні і віднесено до сфери національних інтересів. Крім того, розвиток українського суспільства, його економічні, соціально-політичні, правові, гуманітарні потенції також потребують суттєвих допрацювань в контексті завершення процесу української самоідентифікації, реформування усіх сфер суспільних відносин, відображення у громадській свідомості й утвердження в політичній культурі європейських цінностей. Утвердження України як європейської держави й можливого майбутнього члена НАТО потребує нагального вирішення таких завдань державного будівництва, як розв'язання проблем з визначенням лінії та режиму державного кордону; реформування системи державного управління; приведення у відповідність з європейським українського права, слідчої та судової практики; викорінення корупції; євростандартизації виробничих відносин, товарів, послуг, що пов'язано з тривалим процесом впровадження європейської культури економічних відносин тощо. Отже, в цілому процес євроатлантичної інтеграції України можна розглядати як певне продовження її стратегічного курсу на утвердження в суспільстві принципів демократії. При цьому збереження свободи, суверенітету та територіальної цілісності України політичними, військовими, економічними та інформаційними засобами є її головною метою.

Ставлячи перед собою такі глобальні завдання, державному керівництву головним чином необхідно заручитися підтримкою громадськості стратегічного курсу на євроатлантичну інтеграцію. Проте ставлення українського суспільства до вступу держави в НАТО не завжди підтверджує розуміння громадськістю необхідності цього процесу, його цілей та завдань. Спробуємо проаналізувати міру реалістичності цілей євроатлантичної інтеграції України та сформулювати прогнози щодо її розвитку на основі проведеного соціологічного дослідження.

Для того, щоб простежити динаміку думки населення та фахівців, необхідно перш за все визначити: наскільки населення України вважає необхідним інтеграцію України до Північноатлантичного альянсу; які саме аспекти розвитку країни найбільше потребують втручання НАТО; як співвідносяться цілі розвитку українського суспільства та реалізм їх досягнення за умови євроатлантичної інтеграції України; вплив процесу євроатлантичної інтеграції на основні сфери суспільного життя країни, явища, процеси та характеристики держави; можливі наслідки вступу України до НАТО; який в цілому буде процес інтеграції України до НАТО.

Хоча громадськість і підтверджує необхідність вступу країни у НАТО, у масовій свідомості цей блок не завжди асоціюється з такими глобальними вподобаннями, як ствердження демократичних цінностей і всього того, що називається “просуванням інтересів західної європейської цивілізації”, які є найбільш глобальними, довгостроковими й найважливішими. Результати відповідей по основних регіонах України розподілилися, як це показано в табл. 1.

Таблиця 1

Ставлення громадськості до вступу в НАТО, %

Регіон	Загалом позитивний баланс	Мені це не цікаво	Загалом негативний баланс
Донецький регіон	15,7	10,0	74,3
Причорноморський регіон	23,8	17,2	58,3
Харківський регіон	15,0	18,9	62,2
Центральний регіон	6,4	4,3	89,3
Західний регіон	73,8	9,1	16,0
Придніпровський регіон	19,7	7,0	73,3
Середні показники	25,9	10,3	63,0

Загальна цифра є суттєво відмінною за регіональними ознаками. Так, якщо у західному регіоні підтримують цей процес 52,9% населення і підтримують з побоюваннями 20,9%, тобто загальний позитивний показник становить 73,8%, то прямо протилежний результат спостерігаємо у Центральному регіоні – відповідно 3,6% та 2,8%, тобто загальний позитивний баланс становить всього лише 6,4%. Дещо вищі результати у Харківському (1,6%, 13,4%) та Донецькому (3,6%, 12,1%) регіонах. Причорноморський та Придніпровський регіони також мають показники нижчі 20%. Відповідно рівень негативних відповідей щодо підтримки євроатлантичної інтеграції найвищий у Центральному регіоні (89,3%), досить високий у Донецькому (74,3%) та Придніпровському (73,3%) регіонах, а найнижчий у Західному – 16%. Байдужими до цієї проблеми лишилося лише 10%

респондентів. Отже, загальне ставлення громадськості до вступу в НАТО є досить низьким, особливим позитивним сприйняттям цього процесу на сьогодні відзначається Західний регіон, а найнижчим - Центральний.

Підтримка вступу до НАТО, на думку респондентів масового опитування, пояснюється такими аргументами – можливістю приєднатися до системи колективної безпеки в Європі, підвищенням безпеки та обороноздатності країни, сприянням утвердженню демократії, прав та свобод громадян, можливістю забезпечити захист від агресії з боку Росії. Проте знову ж таки чітко простежуються регіональні відмінності між Західним регіоном та особливо Центральним. Середні показники підтримки вступу по зазначених регіонах відповідно 28,1% та 1,9% при середніх показниках 9,6%.

Відповідно непідтримка перспектив євроатлантичної інтеграції пояснюється тим, що вступ до НАТО значно погіршить стосунки з Росією (до 69,6% Центральний регіон) та знизить рівень життя громадян (до 64,4% Центральний регіон), дещо нижчі показники спостерігаються по позиціях щодо загострення напруги в суспільстві (до 52,6% Центральний регіон), втрати політичної незалежності Україною (37,0% Харківський регіон), руйнації військово-промислового комплексу країни (до 36,2% Харківський регіон) та сприйняття НАТО як агресивного військового блоку, ворожого для України (до 35,2% Центральний регіон). При цьому середні показники становлять 23,4%. Тобто бачимо, наскільки значні розбіжності простежуються в різних географічних регіонах – від майже абсолютної підтримки у Західному регіоні до практично неприйняття у Центральному.

Наведені результати свідчать перш за все про недостатню обізнаність населення з діяльністю Північноатлантичного альянсу загалом і конкретно щодо цілей співпраці України з НАТО. На думку експертів, рівень інформованості населення щодо євроатлантичної інтеграції України такий: дуже низький – 23,8%; низький – 50,2%; середній – 22,8%; високий – 1,8%; дуже високий – 0,6%. Тобто лише 2,4 % населення добре інформовані щодо інтеграції України і близько 23% обізнані у зазначених питаннях, проте вражаючий відсоток – 74% – практично не володіють необхідною інформацією, а отже не можуть адекватно оцінювати ті чи інші проблеми, пов'язані з підтримкою чи не підтримкою процесів євроатлантичної інтеграції України.

Необізнаність не лише основної маси громадян, але й експертів призводить до відповідного сприйняття змін у розвитку українського суспільства за умови вступу України в НАТО. Визначаючи міру реалізму досягнення цілей розвитку, основна кількість експертів визначила її як низьку – 52% - 66% і як середню – 18% - 34%. Показник високого ступеня змін зазначило лише 11% - 16% респондентів. Суттєвих змін не очікуються по жодній з позицій. Низька оцінка ступеня реалізму домінує в середньому з розривом 38% - 52% зі зменшенням в сторону позитиву. Як зазначено у таблиці, значна частина населення визначила міру реалізму як

середню, отже, скоріше за все не визначилася. Таким чином, на думку експертів, вступ України в НАТО призведе скоріше до негативних змін у внутрішніх процесах розвитку української держави.

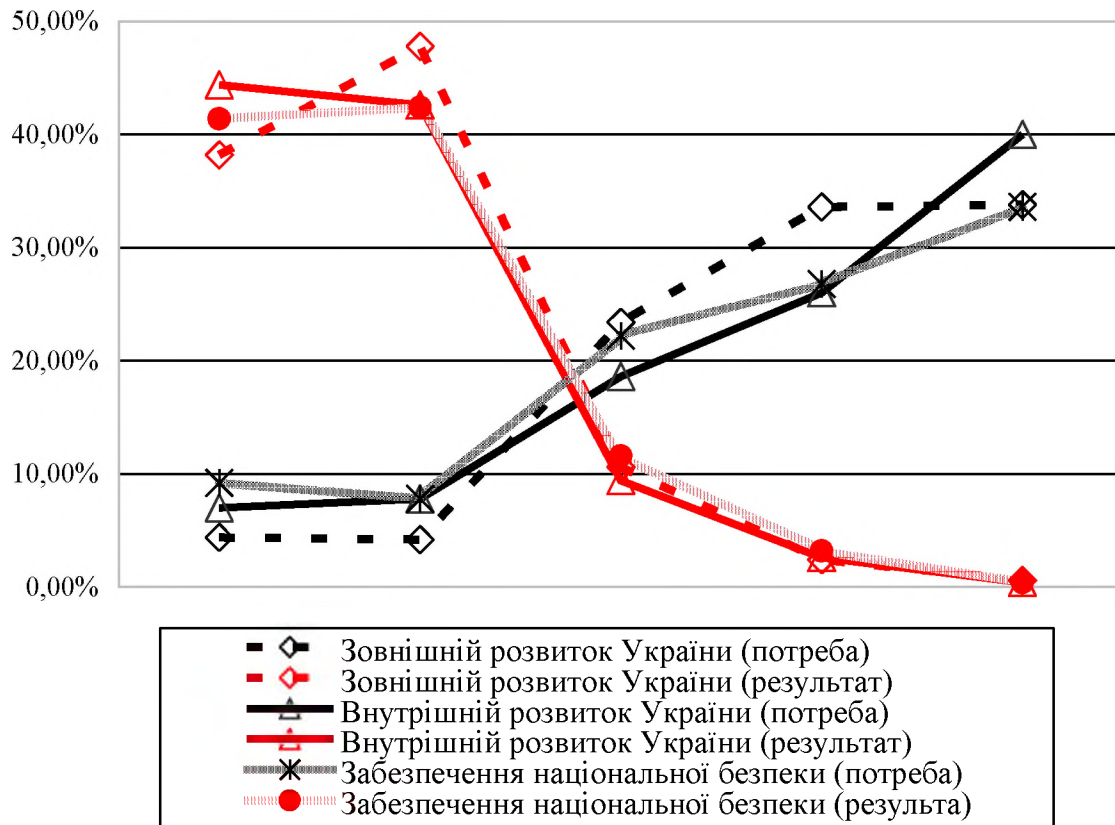
Таблиця 2

Міра реалізму цілей інтеграції України, %

Цілі інтеграції	Міра реалізму		
	загалом низька	середня	загалом висока
Забезпечення прав і свобод громадян	52,0	33,0	14,6
Відкритість та прозорість влади	59,0	26,0	14,6
Децентралізація та деконцентрація влади	53,2	33,4	12,0
Інституційна спроможність влади	52,8	34,2	11,2
Забезпечення сталого економічного зростання	56,8	27,8	14,4
Конкурентоспроможність вітчизняного ринку	60,0	28,4	9,6
Подальша інтеграція національної економіки в світове господарство	53,0	32,8	12,6
Досягнення європейських стандартів життя людини	66,6	18,4	14,0
Формування середнього класу	59,4	27,6	12,0
Ефективність політичної системи	62,0	25,6	11,2
Зміцнення національної безпеки	53,6	29,0	16,2
Зміцнення європейської системи безпеки	53,2	31,0	14,6

Такий висновок щодо перспектив цілей інтеграції зумовлений рядом причин, найголовнішою серед яких, на нашу думку, є оцінка досягнень України протягом минулого року на шляху євроатлантичної інтеграції та стан виконання Україною основних заходів Цільового плану дій Україна – НАТО.

Якщо за результатами опитування попередніх років громадськість, оцінюючи потреби євроатлантичної інтеграції, визначала їх рівною мірою високими і конче необхідними для зовнішнього та внутрішнього розвитку, а також для забезпечення національної безпеки (від 3% “непотрібно” до 40% “дуже потрібно”), то оцінюючи досягнення України, спостерігаємо результат прямо протилежний (від 0,4% “високі досягнення” до 44,4% “незначні досягнення”).

Рис. 1. Оцінка потреб євроатлантичної інтеграції України.

Отже, як бачимо, загалом у масовій свідомості ще не сформовано комплексного підходу до розуміння необхідності вступу України у Північноатлантичний альянс. Цілі та завдання, що стоять нині перед державою в аспекті євроатлантичної інтеграції, не сприймаються як вирішені або можливі для вирішення. Зокрема на політичну, соціальну та економічну сфери, на думку респондентів, вступ України до НАТО взагалі вплине негативно, на інформаційну, правову, військово-оборонну та наукову це буде скоріше позитивний вплив, хоча відсоток підтримки порівняно невисокий.

Таблиця 3

**Вплив вступу до НАТО
на сфері життєдіяльності українського суспільства, %**

Сфери життєдіяльності суспільства	Дуже негативно	Негативно	Дуже позитивно	Позитивно	Не впливатиме
Політична	12,2	39,0	9,0	25,2	13,8
Соціальна	9,8	36,2	9,0	21,4	23,2
Економічна	11,4	31,2	8,6	29,8	18,4

Інформаційна	7,0	23,6	15,4	33,2	20,0
Правова	7,8	22,2	11,6	31,4	25,6
Військовооборонна	11,2	26,0	14,2	37,6	10,6
Наукова	9,8	20,4	10,2	32,6	26,6

Отже, подальший розвиток співпраці України з НАТО на сьогодні поки що не дає підстав стверджувати, що в житті країни відбудуться глобальні позитивні зрушення. Високий відсоток суперечливих відповідей дає підстави стверджувати, що у масовій свідомості здебільшого сформувався негативне, ніж позитивне сприйняття процесу інтеграції України в НАТО. Така позиція часто призводить до того, що значна кількість як населення загалом, так зокрема й експертів формує досить часто свою думку в категоріях “нейтрально”, “середньо”, “вагаюся відповісти” тощо.

Безперечно позитивно сприймають в цілому процес інтеграції лише 22,3%, які стверджують, що якби в Україні відбувся референдум з питань вступу в НАТО, вони проголосували б “за”. Голос “проти” на референдумі віддали б 63,3% громадян і 13,6% не брали б участі. Знову спостерігаємо значний відсоток тих, хто не визначився, або кому це питання не є цікавим. Якщо подивитися відповіді по регіонах, респонденти, як і в попередніх питаннях, не змінили своєї позиції – Захід категорично “за” (72,2%, “проти” – 11,9%), Центр категорично “проти” (90,9%, “за” – 4,0%), причому в Центральному регіоні лише 5,1% не брали б участі у референдумі (рис. 3). В усіх інших регіонах переважає так само відсоток тих, хто поки що не підтримує вступ України в НАТО – в Донецькому 71,4% проти 11,4%, в Причорноморському – 59,6% проти 21,9%, в Харківському – 67,7% проти 8,7% , в Придніпровському – 73,9% проти 12,7%.

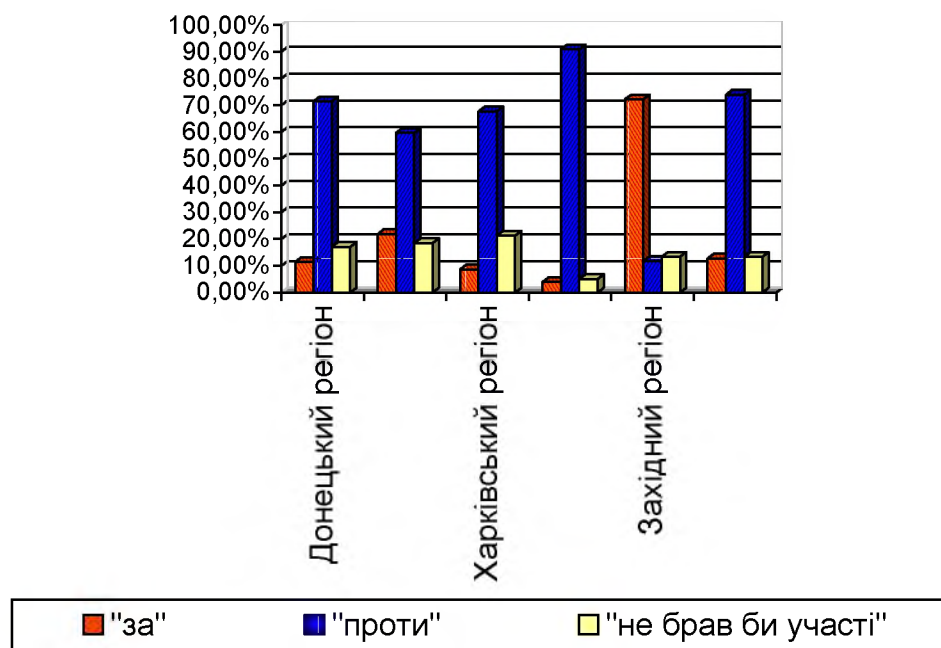
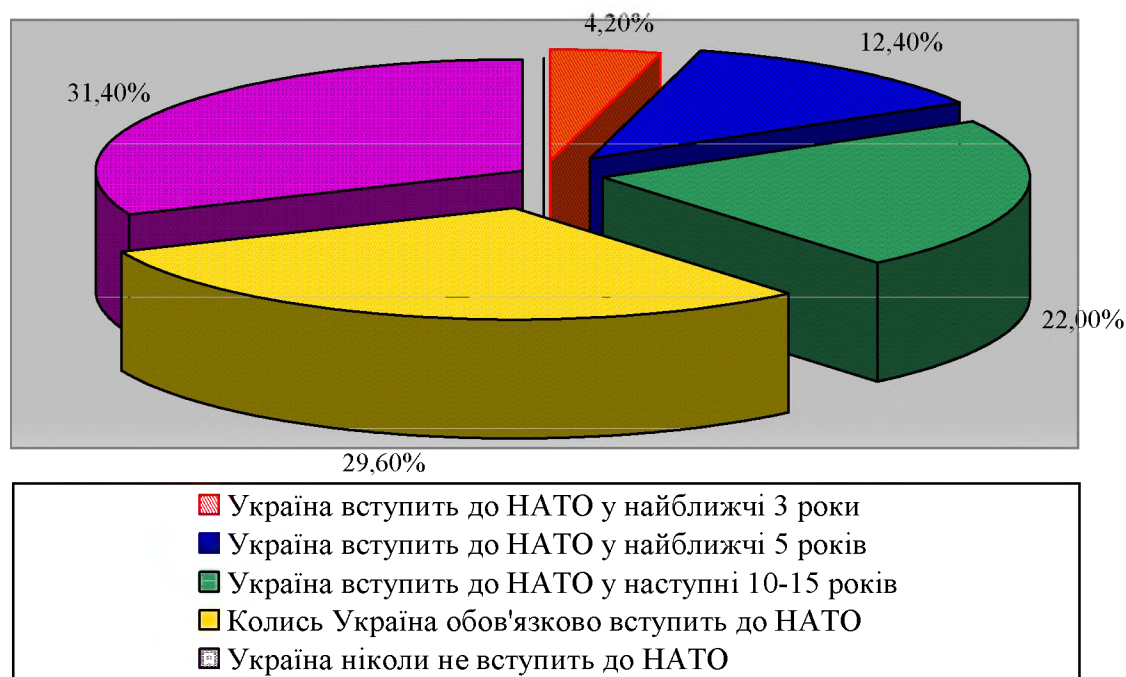

Рис. 2. Вибір громадськості на можливому референдумі щодо вступу в НАТО

Майже половина всіх респондентів (41,9%) вважають, що на шляху євроатлантичної інтеграції України існують значні перешкоди, у тому числі з боку управлінських структур. Такої думки притримується особливо громадськість Західного, Причорноморського та Харківського регіонів – відповідно 67,4%, 52,1% та 52%. Головною перешкодою, за оцінками експертів, виступають невідповідність економіки європейським стандартам – 33,2%, невідповідність рівня життя населення європейським стандартам – 33,1%, недостатнє бажання народу України – 28,8%, невідповідність українського законодавства європейському – 18,5%, недостатній рівень реформування українського суспільства – 16,4%, відсутність чіткої орієнтації держави на вступ до НАТО – 13,8%, небажання європейських країн – 12,7%, протидія Росії - 12,1%, недостатній розвиток демократії – 10,5%, позиція Верховної Ради України – 9,0%, позиція уряду України – 6,8%, обмеженість повноважень Президента України – 5,1%. Отже, як бачимо, рухатися шляхом євроатлантичної інтеграції Україні заважає перш за все стан соціально-економічного розвитку країни і відповідно рівня життя, керівництво держави, і, напевно, найголовніше, небажання самої громадськості, очевидно, через відсутність достатньо знання, розуміння та чіткого усвідомлення напряму та кінцевої мети цього руху.

Виходячи з наведеного аналізу, остаточний прогноз щодо євроатлантичної інтеграції України наступний. На думку респондентів, колись Україна обов'язково вступить у НАТО – вважає 16,7% учасників масового опитування і 29,6% експертів; Україна вступить у НАТО у найближчі 5 років – 9,0% масового опитування та 12,4% експертів; Україна ніколи не вступить у НАТО – відповідно 28,3% та 31,4%. Досить сильно різняться твердження експертів та респондентів масового опитування щодо вступу України в НАТО у наступні 10-15 років – відповідно 6,7% - 22,0%. Особливо цікаво наголосити, що респонденти масового опитування Харківського регіону жодного голосу не віддали за те, що Україна спроможна вступити в НАТО в найближчі 3 роки, проте як середній показник цього процесу загалом становить 5,2% та 4,2% в експертному опитуванні. Незважаючи на суперечливе сприйняття вступу України у Північноатлантичний альянс, експерти, можливо, розуміючи недостатню готовність на сьогодні до цього процесу, здебільшого затримуються думки, що він відбудеться у відносно далекій перспективі (10-15 років) або колись за умови відповідного розвитку відносин, а респонденти масового опитування, навпаки, переважно вважають, що наша держав ніколи цього не зробить, або вагаються у своїй відповіді. Отже, загальна картина за результатами експертного опитування така.

Рис. 3. Остаточний прогноз щодо перспектив євроатлантичної інтеграції України

За результатами масового опитування відповідно до регіонів відповіді розподілилися наступним чином:

Таблиця 4
Остаточний прогноз щодо перспектив євроатлантичної інтеграції України(за результатами масового опитування), %

	У найближчі 3 роки	У найближчі 5 років	У найближчі 10-15 років	У невідомій перспективі	Ніколи	Важко відповісти
Донецький регіон	3,6	9,3	1,4	20,7	28,6	36,4
Причорно-морський регіон	6,6	8,6	7,3	21,2	27,8	28,5
Харківський регіон	–	6,3	4,7	22,0	26,8	40,2
Центральний регіон	1,2	2,8	1,2	3,2	47,0	44,7

Західний регіон	14,4	21,9	17,1	23,0	4,3	18,2
Придніпровський регіон	4,9	5,6	9,2	19,0	28,9	32,4
Середні показники	5,2	9,0	6,7	16,7	28,3	33,9

На підставі аналізу можемо зробити висновки щодо перспектив подальшого розвитку відносин між Україною і НАТО.

По-перше, Україна ще не готова до здійснення політики, безпосередньо спрямованої на вступ до Північноатлантичного альянсу. Успіх інтеграції може бути забезпечений за умови відвертого діалогу з НАТО на рівні не тільки держави, але й політичної системи та громадськості.

По-друге, приєднання України до НАТО вирішальною мірою залежить від самої України, від позиції уряду держави, від її стратегічних пріоритетів щодо НАТО та чіткої позиції щодо поліпшення процесу інформування громадськості з основних питань співпраці.

По-третє, розвиток співпраці України з НАТО зумовлений, перш за все, потребою зміцнення зовнішніх гарантій її національної безпеки. Але, з одного боку, наближення України до НАТО є важливою складовою її стратегічного курсу на інтеграцію до європейських структур, що знаходить розуміння й підтримку західних партнерів України, з іншого боку, поглиблення співробітництва з НАТО викликає негативну реакцію стратегічного партнера України на Сході – Росії.

По-четверте, досить часто прийняті політичні рішення в державі не узгоджуються з думкою людей. Це призводить до падіння авторитету органів влади і загострює необхідність створення системи моніторингу громадської думки для забезпечення вироблення і прийняття найбільш важливих політичних рішень.

По-п'яте, умовою успішного просування курсом євроатлантичної інтеграції повинна стати розробка і прийняття системної моделі реформування, яка б відповідала вимогам сьогодення, правовим законам, економічній орієнтації країни, особливостям національної ментальності й прораховувала всі можливі соціальні, політичні, психологічні та моральні наслідки. Вся попередня підготовка повинна проводитися з активним залученням науковців.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНА – НАТО

Актуальність дослідження розвитку юридичного механізму інтеграції України та Організації Північноатлантичного договору (НАТО) обумовлена проблематикою становлення відповідного міжнародно-правового механізму регулювання та процесом трансформації задекларованих сторонами-учасницями намірів, заяв, політичних актів, декларацій* у відповідні міжнародно-правові угоди, які набувають правового характеру *acta sunt servanda*, як, наприклад, Вашингтонський договір [1,1].

Разом з тим прагматика формування міжнародно-правового механізму інтеграційних відносин має свою *specific differentia*, яка значно ускладнює процеси нормативного впровадження проголошених політичних декларацій.

В якості загальної формули необхідно відмітити, що логіка формування юридичного механізму інтеграції Україна-НАТО викликана загальними закономірностями нормалізації міжнародних відносин та їх стабільного розвитку на основі зближення конкретних міжнародних правовідносин з відповідними моделями, які закріплені в сучасному міжнародно-правовому порядку на європейському континенті, посилення юридичних гарантій загального миру, безпеки та співробітництва в європейському регіоні, а також дотримання прав та свобод людини в якості пріоритетної директорії.

Сучасний статус формування юридичного механізму інтеграції Україна та НАТО взаємопов'язаний з закономірностями генези міждержавних процесів у Східній та Центральній Європі, що відбулися після розпаду СРСР та припинення функціонування Варшавського договору.

На початку ХХ століття в Європі в умовах радикальних змін у системі міжнародних відносин, як ніколи, виникла необхідність повернення до концептуальних положень видатного вченого-міжнародника Ганса Моргентау, а саме - нового балансу сил в міжнародній політиці [2, с.345-364], до яких можна аплікувати сучасні реалії на європейському континенті, що пов'язані з динамічним посиленням євроінтеграційних міждержавних утворень – Європейського Союзу та Організації Північноатлантичного договору (НАТО).

---

* Генеральний секретар НАТО Яап де Хооп Схеффер у Талліні 13 .11.2008 р. у своєму вітальному слові на зустрічі високого рівня НАТО –Україна заявив: «Наші консультації відбуваються в особливих умовах відносин НАТО –Україна .Дозвольте мені нагадати, що на початку цього року на саміті у Бухаресті голови держав та урядів привітали євроатлантичні бажання України стосовно членства у НАТО та погодилися, що Україна стане членом Альянсу. Союзники також уточнили, що вони підтримують заяву України для участі у Плані дій щодо членства в НАТО. НАТО буде працювати разом з Україною над вирішенням спірних питань стосовно заявки України про долучення до Плану дій щодо членства» [3, с.1.].

На наш погляд, формула успішного розвитку незалежної, суверенної України в системі сучасного європейського міжнародного порядку обумовлена фундаментальними змінами у середовищі безпеки в Європі, які нерозривно пов'язали безпеку кожної держави з безпекою всіх інших з метою розбудови стабільної, мирної та неподільної Європи (див.:Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору) [4, с.1].

Дискусії щодо нейтрального статусу суверенної України побудовані на неконструктивному тлумаченні діючими політиками основних фундаментальних теоретичних постулатів теорії міжнародних відносин, а також ігноруванні історичної міжнародної практики виживання держав, які тимчасово втрачали або назавжди припиняли своє існування, включаючи втрату незалежності через фальсифікацію (нерозуміння) пріоритетності національних інтересів своїх держав. Аргументований приклад України, яка багато разів виборювала державну незалежність і, з причин недалекоглядності політичних лідерів, втрачала свій статус.

Як правило, наявний політичний вибір завжди породжує сумніви у точності і правильності державного рішення. Тільки історичний час може бути єдиною критеріальною основою оцінки реалізованого державного рішення. На практиці це означає, що політики, які приймали помилкові державні рішення, відходять у минуле, а відповідальність за наслідки лягає на прийдешнє покоління, за поодинокими винятками.

Колишній радник національної безпеки президента США, консультант Центру стратегічних та міжнародних досліджень З.Бжезинський, аналізуючи сучасну геополітичну ситуацію у світі, і особливо на Євразійському континенті, писав: «У будь-якому випадку повинно бути аксіомою, що політична єдність та безпека Європи - поняття неподільні. В практичному плані фактично складно уявити собі по – справжньому єдину Європу без загальних заходів із забезпечення безпеки спільно з Америкою. Із цього витікає, що країни, готові та запрошені до початку переговорів про вступ до Європейського Союзу, автоматично повинні починати з цього часу розглядатися в якості можливого захисту з боку НАТО» [5, с.105].

Приймаючи за основу тезу відомого політика - вченого про те, що політична єдність та безпека Європи – поняття неподільні, разом з тим вважаємо за можливе сформулювати дещо інші позиції.

Суттєвою умовою інтеграції України до ЄС та НАТО є в першу чергу політична воля учасників цього двостороннього процесу незалежно від визначення формалізованого ступеня готовності України до вступу, від ступеня адаптації або гармонізації *lato sensu* законодавства (в розумінні - узгодження).

Правовою основою оборонного союзу держав - членів Північноатлантичного союзу є Вашингтонський договір, який містить положення про відкритість Альянсу для нових членів, а саме: стаття 10: Сторони Альянсу можуть, на основі взаємної згоди, запросити будь-яку іншу

Європейську Державу на умовах принципів даного Договору. «Будь-яка Держава може стати Стороною даного Договору» [6, с.2].

Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору від 1997 р. містить загальне формулювання міжнародно-правового механізму євроатлантичної інтеграції України та Організації Північноатлантичного договору (ст.2, розділ II. Принципи розвитку відносин між Україною та НАТО), який базується на принципах та зобов'язаннях згідно з міжнародним правом та міжнародними механізмами, включаючи Статут ООН, Гельсінкський Заключний акт та міжнародно-правові договори ОБСЄ [7, с.160].

Таким чином, в основі міжнародно-правового механізму Україна - НАТО є універсальні міжнародно-правові принципи, які закріплені у Статуті ООН, міжнародних договорах, конвенціях, а саме: поваги суверенітету та політичної незалежності всіх держав, їх суверенної рівності, самовизначення народів та націй, незастосування сили або загрози силою проти територіальної цілісності або політичної незалежності будь-якої держави, невтручання у внутрішні справи держав, мирного вирішення міжнародних спорів, співробітництва держав, добросовісного дотримання ними своїх міжнародних зобов'язань, дотримання основних прав та свобод людини.

Видатний учений сучасності, юрист-міжнародник І.І.Лукашук сформулював поняття механізму міжнародно-правового регулювання як «сукупність міжнародно-правових засобів та методів впливу на міждержавні відносини»[8, с.2].

В широкому плані механізм міжнародно-правового регулювання системи міжнародних відносин автором трактується як сукупність міжнародно-правових принципів та нормативних актів, взаємних угод, договорів, конвенцій, які практично регулюють міждержавні відносин та по суті виражають погоджену волю держав-учасників договірних міжнародних взаємовідносин, а також підтримуються індивідуальними та колективними заходами держав та міждержавними інституційними органами та організаціями.

Необхідною умовою ефективного функціонування механізму міжнародно-правового регулювання системи євроатлантичної інтеграції є **інституційне забезпечення** - утворення нових інституцій (структур) або адаптація діючих з метою організаційного-правового забезпечення діяльності цих інституцій та процесу євроатлантичної інтеграції в цілому.

У 1991 році суверенна Україна після розпаду СРСР вступила до Ради північноатлантичного співробітництва, згодом перейменованої на Раду євроатлантичного партнерства. Україна першою із держав СНД у 1994 році приєдналася до програми НАТО «Партнерство заради миру». Після цього Україна з метою зміцнення безпеки на євроатлантичному просторі взяла участь у миротворчих операціях під проводом НАТО на Балканах у 90-х рр. [9, с.2].

У Хартії про особливе партнерство 1997 року визнається важливість для європейської стабільності незалежної, стабільної і демократичної України. В

Хартії визначені принципи і підходи до подальшого розвитку відносин між НАТО і Україною, а також вказані сфери консультацій і співпраці. Створена згідно с Хартією Комісія Україна-НАТО має на меті інтенсифікувати подальшу співпрацю.

З прийняттям в листопаді 2002 року Плану дій Україна-НАТО були здійснені подальші заходи з поглиблення і розширення відносин між НАТО і Україною. Цей план націлений на підтримку реформ, які Україна прагне здійснити на шляху до повної інтеграції в структури євроатлантичної безпеки [10, с.2].

Основні сфери охоплювали консультації та співробітництво між Україною та НАТО, визначені в Хартії 1997р. та Плані дій 2002р. Серед них операції з підтримки безпеки, оборонна реформа, військове співробітництво, озброєння, цивільне надзвичайне планування, наука та навколишнє середовище.

Створений інституційний орган Комісія НАТО-Україна здійснює керівництво цією спільною роботою та є форумом для консультацій між членами НАТО та Україною по загальних інтересах з питань безпеки.

Структурно механізм міжнародно - правового регулювання інтеграції Україна-НАТО може включати Вашингтонський договір 1949 року, на основі якого діють інші міжнародні договори Альянсу, але не обмежуватися ними.

Міжнародно-правові відносини України з НАТО мають свою історію починаючи з 1991-1992 рр., юридичний характер яких не завжди співпадає з розвитком, власне, євроатлантичних міжнародних відносин. Сутність міжнародно-правових відносин Україна-НАТО передбачає сукупність певних взаємних прав та зобов'язань сторін, які в першу чергу будуть будуватися тільки після приєднання до Вашингтонського договору 1949 р. Тому ефективність і частота міждержавних відносин Україна-НАТО не є адекватною їх правовій формі - юридичним правовідносинам.

Євроатлантичне співробітництво між Україною та НАТО здійснюється на основі Плану дій Україна-НАТО 2002 року (ПД), з 2005 року у контексті Інтенсифікованого діалогу (ІД) з питань членства та відповідних реформ, а також у рамках Ради євроатлантичного партнерства/Партнерство заради миру (РСАП/ПЗМ), до складу якої входять 26 держав-членів НАТО та 23 країни-партнери.

У вересні 1995 року прийняттям Спільної заяви України і НАТО започатковано "розширений і поглиблений" формат відносин Україна-НАТО, які наприкінці 1996 року набули статусу "особливих та ефективних".

9 липня 1997 року у рамках Мадридського саміту НАТО підписано Хартію про особливе партнерство між Україною та НАТО, яка займає особливе місце у формуванні юридичних умов для становлення повноцінного механізму міжнародно - правового регулювання євроатлантичної інтеграції Україна-НАТО.

Важливе місце у формуванні євроатлантичного співробітництва Україна – НАТО мають результати засідання Комісії Україна-НАТО (КУН) на рівні керівників зовнішньополітичних відомств у Вільнюсі 21 квітня 2005р.,

головним результатом якого стало рішення про запрошення України до Інтенсифікованого діалогу (ІД) з НАТО з питань членства та відповідних реформ, тобто реформ, що мають забезпечити зближення нашої держави з Альянсом.

Вперше про можливість започаткування інтенсифікованого діалогу з країнами-учасницями Програми "Партнерство заради миру" було оголошено на Мадридському саміті НАТО.

Так, у статті 8 Мадридської декларації щодо євроатлантичної безпеки та співробітництва, прийнятій за результатами засідання Північноатлантичної ради НАТО на рівні глав держав та урядів 8 липня 1997 року, серед іншого зазначається: "Ми (глави держав та урядів країн-членів НАТО) також маємо намір продовжувати інтенсифікований діалог з тими країнами, які бажають набути членства в НАТО, або, навпаки, які хотіли б здійснювати діалог з НАТО з питань членства. З цією метою цей інтенсифікований діалог буде охоплювати широке коло політичних, військових, фінансових та безпекових питань, які стосуються можливого членства в НАТО, однак без наслідків для будь-якого можливого рішення НАТО. Цей діалог включатиме засідання в рамках Ради євроатлантичного партнерства (РСАП), а також періодичні засідання з Північноатлантичною радою на рівні послів, Міжнародним секретаріатом НАТО та іншими відповідними органами НАТО"[11, с.2].

У ході Вільнюського засідання Комітету Україна-НАТО міністром закордонних справ України та Генсекретарем НАТО також було підписано Угоду у формі обміну листами щодо внеску України в антитерористичну операцію НАТО у Середземному морі „Активні зусилля". На цьому засіданні Україна та НАТО також домовилися започаткувати ряд нових ініціатив з метою поглиблення співробітництва у контексті проведення реформ в Україні. Ці нові ініціативи відображені у спільному документі під назвою "Зміцнення співробітництва Україна-НАТО: короткотермінові заходи", підготовленому на основі пропозицій України та держав-членів Альянсу. Зазначені заходи здійснюються в рамках Плану дій Україна-НАТО.

Необхідно відмітити, що участь в Інтенсифікованому діалозі (ІД) – початковому етапі підготовки до членства в НАТО - можуть брати всі країни-партнери, які бажають набути членства в НАТО або мають намір вести консультації з НАТО з питань, пов'язаних з майбутнім членством у Альянсі. Через етап ІД пройшли всі 10 нових членів НАТО, які приєдналися до Альянсу в 1999 та 2004 роках, а також всі нинішні країни-учасниці Плану дій щодо членства (ПДЧ), - Албанія, Македонія, Хорватія.

Після запровадження у 1999 році ПДЧ як основної програми підготовки країн-кандидатів до вступу в Альянс ІД став виконувати роль підготовчого до ПДЧ етапу.

У зв'язку з цим виникає наступне питання. Чи створює Мадридська декларація НАТО міжнародно-правові зобов'язання з боку НАТО щодо прийняття відповідних рішень про приєднання кандидатів-держав до НАТО?

Згідно з Мадридською декларацією НАТО, започаткування ІД з державою-партнером не обумовлює жодних юридичних зобов'язань з боку

НАТО щодо прийняття рішення відносно членства цієї держави в НАТО на будь-якому етапі.

Процедура ІД передбачає регулярні зустрічі з Північноатлантичною радою на рівні послів (до 2 на рік), Групою експертів Міжнародного секретаріату НАТО (до 3 на рік) та, у разі запиту країни-учасниці, з іншими органами НАТО. До складу Групи експертів НАТО, яка є основним партнером країни-учасниці під час ІД, входять представники підрозділів Міжнародного секретаріату та інших структур Альянсу, що мають відношення до питань, пов'язаних із набуттям членства. На чолі групи - помічник Генсекретаря з політичних питань і політики безпеки. З боку країни-учасниці під час консультацій на цьому рівні передбачається участь експертів відповідних міністерств і відомств на чолі із заступником міністра закордонних справ або оборони. Засідання, як правило, проводяться у Брюсселі.

Засідання в рамках ІД охоплюють широке коло політичних, військових, фінансових та безпекових питань, пов'язаних з питаннями членства в Альянсі.

Основна мета - дати можливість країнам, які є кандидатами на членство, роз'яснити реальний зміст їхніх намірів та надати додаткову інформацію з відповідної проблематики.

Восени 2006 року повинно було відбутися приєднання України до наступного етапу відносин з НАТО – Плану дій щодо членства в НАТО (ПДЧ). Однак 14 вересня 2006 р. відбувся візит Прем'єр-міністра України В.Ф.Януковича до штаб-квартири НАТО з метою участі у засіданні Комісії Україна-НАТО. Глава українського Уряду запропонував перенести приєднання України до ПДЧ на більш пізній період, аргументуючи таку позицію необхідністю додаткового часу для забезпечення підвищення рівня обізнаності українського суспільства щодо НАТО.

Таким чином, Україна в односторонньому порядку в черговий раз продемонструвала відсутність політичної волі щодо реалізації раніше задекларованих рішень.

Наступні зустрічі та переговори НАТО-Україна, включаючи рішення Ризького саміту НАТО, обмежувалися взаємними деклараціями та заявами, а також прийняттям чергового Цільового плану Україна – НАТО на 2008 рік у рамках Плану дій Україна – НАТО [12, с.11].

12 лютого 2007 р. Президент України своїм указом № 105/2007 затвердив Стратегію національної безпеки України, яка відносить до стратегічних пріоритетів зовнішньої політики забезпечення сприятливих зовнішніх умов для розвитку та безпеки держави, що включає, серед іншого, «приєднання України до європейської та євроатлантичної систем безпеки, що передбачає взаємовигідну співпрацю з Організацією Північноатлантичного договору, формування умов для вступу України до НАТО, участь у безпекових програмах Європейського Союзу та ОБСЄ».

У зв'язку з 10-ю річницею Хартії про особливе партнерство між Україною та НАТО Генсек Альянсу пан Я.Схеффер запевнив, що Альянс і

надалі залишатиметься відданим продовженню конструктивної практичної співпраці з Україною та всіляко сприятиме запровадженню необхідних для нашої держави реформ [13, с.6].

Оптимістичні сподівання України на саміт Альянсу в Бухаресті, що відбувся в румунській столиці 2-4 квітня 2008 року за участю Президента України В.А.Ющенко щодо запрошення України приєднатися до Плану дій щодо членства в НАТО, виявилися марними[14, с.4].

Складовою умовою ефективної реалізації міжнародно-правових зобов'язань України щодо євроатлантичної інтеграції є відповідність внутрішньодержавного права, включаючи всі гілки влади - законодавчу, судову, виконавчу до адекватної координації з міжнародно - правовим механізмом.

Конституція України містить норми щодо спрямування зовнішньополітичної діяльності України на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права. Вищий законодавчий орган - Верховна Рада України прийняла основні законодавчі внутрішньодержавні акти щодо основних напрямів зовнішньої політики України та Концепції (основ державної політики) національної безпеки України.

Практика впровадження задекларованих нормативних положень потребує ефективного інституціонального механізму.

Таким чином, сучасний статус формування міжнародно-правового механізму регулювання інтеграції Україна - НАТО обумовлений загальними закономірностями нормалізації міжнародних відносин на європейському континенті та їх стабільного розвитку на основі зближення конкретних міжнародних правовідносин з відповідними моделями, закріпленими в сучасному міжнародно-правовому порядку, посилення юридичних гарантій загального миру, безпеки та співробітництва в європейському регіоні, а також дотримання прав і свобод людини в якості пріоритетної директорії.

Список використаної літератури

1. The North Atlantic Treaty Washington D.C. - 4 April 1949. H:\NATO 3\NATO Official Text The North Atlantic Treaty.mht
2. Politics among Nations. The struggle for Power and Peace. Hans J.Morgenthau. Third Edition .Alfred A. Knopf.-New York, 1961, 630с.
3. E:\NATO 2\NATO Speech Opening remarks by NATO Secretary General at the High-Level NATO-Ukraine Consultations - 13 Nov 2008.mht. Opening remarks by NATO Secretary General Jaap de Hoop Scheffer, at the High-Level NATO-Ukraine Consultations/
<http://www.nato.int/issues/nato-ukraine/topic-ukr.html>

4. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору. Мадрид, 9 липня 1997р./Н:\НАТО 2\НАТО Basic Texts NATO-Ukraine Charter - Madrid, 9 July 1997.mht
5. З.Бжезинский. Великая шахматная доска. Господство Америки и его геостратегические императивы. - М.: Междунар.отношения, 2005 - 256 с.
6. The North Atlantic Treaty Washington D.C. - 4 April 1949. Н:\НАТО 3\НАТО Official Text The North Atlantic Treaty.mht
7. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору. Мадрид, 9 липня 1997 р./Н:\НАТО 2\НАТО Basic Texts NATO-Ukraine Charter - Madrid, 9 July 1997.mht
8. Лукашук И.И. Международное право. Общая часть: Учебник для юридических факультетов вузов. – Москва: изд-во БЕК,1997. – 397с:
9. Партнерство заради миру: рамковий документ (10 січня 1994 року, Брюссель) <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua>.
- 10.План дій Україна-НАТО. <http://www.mfa.gov.ua/integration/?nato/plan>
- 11.Відносини Україна - НАТО. Розвиток відносин Україна - НАТО// <http://www.nato.int/issues/nato-ukraine/evolution-ukr.html>
- 12.Цільовий план Україна – НАТО на 2008 рік у рамках Плану дій Україна – НАТО. <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content>. Резюме до Цільового плану
- 13.Україна-НАТО на 2008 рік. у рамках Плану дій Україна – НАТО <http://www.mfa.gov.ua/data/upload>.
- 13.Відносини Україна - НАТО. Інтенсифікований діалог// http://www.nato.int/issues/nato-ukraine/intensified_dialog-ukr.html
- 14.Спільна заява засідання Комісії Україна-НАТО на рівні глав держав та урядів(Бухарест) <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua>.

ПРІОРИТЕТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ВІДНОСИН УКРАЇНИ І НАТО

Актуальність проблематики євроатлантичного вибору України пояснюється багатьма факторами, але суть питання залишається. Зміна геополітичних зовнішньополітичних пріоритетів після 2002 року поглибила дискусію відносно орієнтації України по «західному вектору» політичного курсу держави.

Усі дані соціологічних досліджень чітко акцентують увагу на тому, що західні регіони України підтримують курс на інтеграцію в ЄС і НАТО. В той же час населення східних та південних регіонів України виступає у категоричній формі проти євроатлантизму й вимагає поліпшення взаємовідносин із Росією, Білорусією та активно співпрацювати з державами ЄЄП.

Цей внутрішньо-український «феномен» доповнюється діями найбільших геополітичних гравців. Мова йде про конкуренцію за інтереси України між Брюсселем (ЄС) і Москвою. До цього питання привертає увагу чимало видань. Зокрема, «Дзеркало тижня» помістило статтю «ЄС чи НАТО – зміна пріоритетів України?», яка акцентує увагу на викладених нижче аргументах[1].

Україна, розташована між Європейським Союзом і Російською Федерацією, відіграє ключову роль у відносинах між цими двома частинами Європи: і для Брюсселя, для Москви стратегічне значення має як зовнішня орієнтація, так і внутрішній устрій цієї «нічийної смуги» в європейському проміжку, яка стала точкою перетину європейського сусідства та близького зарубіжжя.

В такому проміжному статусі Україні навряд чи вдасться самостійно підтверджувати свою державність протягом тривалого часу. «Цей вакуум, мабуть, все ж зникне протягом наступних 10 - 15 років», – пише Егон Бар, архітектор східної політики Віллі Брандта у вступі до нещодавно виданої книжки «Європейський Союз, Росія та Євразія». Це означає, що Україна або інтегрується до Європейського Союзу, або —коли не номінально, то де-факто— знову зіллється в союзі з Росією.

Сама ж Україна – якщо не брати до уваги загравання президента Кучми наприкінці його президентської кар'єри з євразійським інтеграційним проектом президента Путіна під назвою «Єдиний економічний простір», перервані помаранчевою революцією, – із 1998 року офіційно проголосила євроінтеграційний курс. Задум Москви полягав у тому, щоб шляхом створення ЄЄП відрізати Україні шлях до Європейського Союзу й підштовхнути її до реставрації союзу з Росією. Якби цей проект вдалося втілити в життя, Росія,

завдяки своєму голосу в «спільному регулюючому органі» вагою у 80%, посіла б у ньому абсолютно домінуюче становище.

Втім, вплив на Україну двох полюсів тяжіння не означає, що між Брюсселем і Москвою існує конкуренція за інтеграцію України. Адже, на противагу Кремлю, який активно проводить курс на економічне возз'єднання України та Росії, Брюссель після саміту з розширення ЄС, що відбувся в Копенгагені в 1993 році, дотримується щодо України політики стримування. Як раніше, так і тепер інтерес ЄС обмежується лише існуванням стабільного сусіда на своєму східному кордоні.

Росія ж після парадигматичного зсуву у відносинах із європейськими країнами СНД, а саме відмови від дотування енергоємної промисловості України у формі цінових поступок на енергоносії, фактично відпустила Україну зі свого ближнього зарубіжжя й оселила її в зоні сусідства, позбавленого привілеїв. Проте під впливом економічної гравітації зміцнілої Росії і в умовах інтеграційно-політичного вакууму Україна, відірвана Європейським Союзом, не зможе зберегти свою економічну незалежність, а русифікація стратегічних галузей промисловості України поставить під загрозу й політичний суверенітет держави.

Весь комплекс відносин України з Росією в спрощеному вигляді можна охарактеризувати бажанням здобути незалежність від Москви за умови тривалого збереження зв'язків із нею. Ці історичні та культурні зв'язки України з Росією — незважаючи на всю їхню амбівалентність — виявляють себе у відторгненні ідеї вступу до НАТО більшістю населення, яке сприймає нову хвилю розширення НАТО на Схід як геостратегічну ініціативу США, спрямовану проти Росії.

Членство в Європейському Союзі має для України життєво важливе значення, тоді як членство в НАТО — ні. Росія не несе військової загрози для України, а НАТО не є захистом від економічного проникнення російського капіталу в економіку України (у змові з українськими магнатами). Зважаючи на глобальну військову присутність США й американське проникнення на пострадянському просторі, звинувачення в неоімперській експансії Росії, тобто в спробах Москви повернути собі вплив у колишніх радянських республіках, звучать непереконливо.

Після завершення епохи холодної війни військовий характер НАТО не змінився. Змінилося лише цільове призначення (*raison d'être*) цього союзу: під приводом стабілізації в регіонах реальних (Балкани) й уявних (країни Балтії, а також Польща) конфліктів у Європі він служить засобом забезпечення гегемонії США над Європою та запобігання створенню власних потужностей Європейського Союзу в рамках Загальної політики у сфері безпеки та оборони (ЗПБО). Використавши історично обгрунтовані й усе ще наявні на емоційному рівні побоювання своїх нових східно- та центральноєвропейських членів ЄС перед Росією, США заважають створенню загальноєвропейського співтовариства оборони та безпеки, що з погляду захисту держав-членів Європейського Союзу могло б стати оптимальним доповненням до НАТО.

Європейська політика США спрямована на послаблення єдності Європейського Союзу. Рішення США про розміщення на території ЄС компонентів національної системи протиракетної оборони, прийняте в односторонньому порядку й узгоджене на двосторонньому рівні з Польщею та Чехією, але без узгодження з європейськими партнерами по НАТО, яскраве свідчення цього. Система ПРО в Польщі та Чехії може бути націлена на Російську Федерацію. Однак з погляду політичних реалій вона спрямована саме проти єдності Європейського Союзу.

Вступ України до НАТО, який обстоює Вашингтон, слугує не зміцненню безпеки України, а розширенню військової присутності США в Європі, вважає автор цитованої статті. Держсекретар США Кондоліза Райс під час зустрічі з президентом Ющенком у Давосі 23 січня 2008 року (згідно із заявою його прес-секретаря Ірини Ванникової агентству «Інтерфакс-Україна» того ж дня) назвала серед найважливіших завдань США захист суверенітету й незалежності України. З якого ж боку походить загроза? Держсекретар не сказала, що має на увазі Росію, оскільки тим самим визнала б, що вбачає небезпеку для незалежності України з боку її східного сусіда і що інтеграція України до НАТО спрямована проти Росії. Однак Україна — як і вся Європа — може дістати безпеку лише разом із Росією, а не виступаючи проти неї.

Політика України стосовно НАТО, інспірована США, — це аж зовсім надмірний виклик Росії, навіть незважаючи на всю суворість попередження, висловленого президентом Путіним на прес-конференції від 12 лютого 2008 року про наслідки вступу України до НАТО. Членство України в НАТО не відповідає інтересам Європейського Союзу. В усіх своїх документах про політику щодо України ЄС підкреслює, що вважає для себе надзвичайно важливими добрі відносини між Україною та Росією. А процес політичних й економічних реформ, які має продовжити Україна, щоб досягти «рівня зрілості ЄС», як і вкорінення у свідомості українських політиків європейських цінностей, не потребує дублювання у формі підготовки країни до членства в НАТО[2].

Поборники американського розширення на Схід у Європі серед нових членів ЄС фактично діють як лобісти американських гегемоністських інтересів у Європі. А форсований атлантичний інтеграційний курс президента України Ющенка швидше знижує готовність із боку Європейського Союзу — а точніше, його старожилів — погодитися на вступ України до Європейського Союзу, ніж посилює її. Членство в НАТО не є чинником прискорення наближення України до Європейського Союзу. Схоже, Юлія Тимошенко поставила свій підпис під «листом трьох» генеральному секретареві НАТО не без певного тиску з боку секретаріату президента. Близькі до конспіративних обставини, за яких відбулася її зустріч із Яап де Хооп Схеффером перед відльотом із Брюсселя до Києва, дозволяють припустити, що вона не бажає відкрито ототожнювати себе із цим листом, пам'ятаючи про своїх виборців зі східних областей України в майбутніх президентських виборах. Під час офіційного візиту до Брюсселя 28—29 січня 2008 року вона висловила цілком правильну думку: «Збалансовані

й гармонійні відносини з Росією Україна розглядає як невід'ємну частину інтеграції в Європейський Союз»[3]. У стислому вигляді такий підхід означає: ЄС — «ТАК!» НАТО — «НІ!».

В той же час міністр закордонних справ України Володимир Огризко вважає, що вступ до НАТО не суперечить дружбі з Росією. Зокрема, він стверджує, що зближення України з НАТО не суперечить положенням договору про дружбу і співпрацю України й Росії, оскільки «базовий договір і вибір кожною із сторін формули забезпечення своєї безпеки абсолютно між собою не пов'язані. Це абсолютно штучні прив'язки, які під собою не мають жодних підстав», — заявив міністр[4].

«Ми забезпечимо свою безпеку у такий спосіб, який вважаємо доцільним. Поряд з тим, як це і записано у законі про основи національної безпеки, ми робитимемо все від нас залежне, щоб відносини з Росією були якнайкращі. І ми від цієї формули не збираємося відмовлятися», — пояснив він.

В.Огризко також відзначив, що ідея забезпечити безпеку України шляхом підвищення статусу Будапештського меморандуму — це спроба відвернути увагу від ключового питання національної безпеки.

«Згадаймо, що в Будапештському меморандумі прописано: у разі загрози національній безпеці України буде можливість провести консультації з того чи іншого приводу. Якщо це гарантії, тоді їх нам явно замало. Сьогодні ми повинні займатися не консультаціями, а мати чіткі механізми захисту свого суверенітету», — підкреслив він.

«Сьогодні питання не в «будапештських гарантіях», а в тому, щоб приєднатися до НАТО, цього випробуваного механізму, який дозволяє реально, а не примарно, гарантувати безпеку», — заявив голова зовнішньополітичного відомства України.

Коментуючи думку про погіршення відносин з Росією у разі вступу України до НАТО, В.Огризко наголосив: «Думаю, ситуація є надзвичайно простою: Україна стане членом НАТО і буде мати добросусідські відносини з Росією».

«Ніхто не збирається будувати берлінські мури, ніхто не збирається створювати бар'єри між людьми. Це якраз приклади старого мислення, мислення минулого, — відзначив голова МЗС. — Ми ж дивимося у майбутнє»[5].

Наведена вище полярність думок свідчить, що суспільне ставлення до НАТО – одна з головних проблем євроатлантичної інтеграції України. Відомо, що в українському суспільстві, і навіть серед політичної еліти немає єдності стосовно вступу України до НАТО. Серед головних причин такого стану – старі стереотипи та недостатня поінформованість, негативне ставлення Росії, що є лейтмотивом російських ЗМІ, які поширюються на Україну, нарешті,

відсутність успіхів у співробітництві за напрямками, які були б зрозумілими для громадськості. Важливим механізмом впливу на громадську думку може і повинно стати поглиблення практичного співробітництва України з Альянсом. Є напрями співпраці, які розраховані на досягнення далекосяжних цілей, наприклад, реформа сектору безпеки та військове співробітництво. Вони вкрай важливі, однак не можуть дати швидких результатів щодо поліпшення громадської думки. Військове співробітництво – один із перших механізмів партнерства між НАТО та Україною, який інтенсивно розробляється вже більше 10 років. Результати очевидні: в Збройних силах України ставлення до НАТО переважно позитивне. Однак за межами зовнішньополітичного та військового відомства це мало впливає на громадську думку, і навіть навпаки, стає елементом спекуляцій навколо участі українців у військових операціях за кордоном та військової присутності НАТО в Україні. Реформа сектору безпеки є відносно новим стратегічним завданням, виконання якого здатне у перспективі вплинути на громадську думку[6].

На першому етапі побудови системи інформування громадськості щодо євроатлантичного курсу України основний акцент був зроблений на організації та проведенні сотень, без перебільшення, наукових, науково-методологічних і науково-практичних конференцій, семінарів та “круглих столів” різних рівнів: від міжнародних до регіональних і місцевих, на яких вивчався досвід країн – нових членів НАТО, аналізувалися національні нормативно-правові акти у цієї сфері, розглядалися пропозиції та ініціативи вітчизняних спеціалістів у галузі національної безпеки, державних і політичних діячів та інституцій.

Необхідно відмітити активну і всебічну підтримку прагнень українських спеціалістів, експертів, політиків та представників громадських організацій і інституцій глибоко розібратися у системі загальноєвропейської системи колективної безпеки з боку міжнародної спільноти, насамперед Центру інформації та документації НАТО в Україні та Офісу зв’язку НАТО в Україні, а також колишніх республік СРСР і країн – членів Варшавського договору.

Це дало можливість:

- напрацювати національну інформаційну, інформаційно-довідкову та інформаційно-аналітичну базу для розгортання повномасштабної роботи з інформування громадськості щодо євроатлантичного курсу країни;
- утворити базову мережу громадських організацій на національному, регіональному та місцевому рівнях, діяльність яких спрямована саме на вирішення питань інформування громадськості про вибір шляхів забезпечення національної безпеки, історію створення, сучасний стан та перспективи розвитку як Північноатлантичного альянсу, так і Організації договору про колективну безпеку на чолі з Російською Федерацією, висвітлення інших питань у цій царині;
- опрацювати різноманітні засоби та методи підготовки й доведення зазначеної інформації до пересічного громадянина;

- сформувати досить широке коло фахівців, які на професійному рівні можуть вести інформаційно-просвітницьку роботу з питань євроатлантичної інтеграції України;
- розпочати практичну роботу з інформування громадськості з усього комплексу питань, пов'язаних із реалізацією євроатлантичного курсу держави.

Саме на цьому етапі розпочався реальний рух у напрямі визначення процесу інформування суспільства щодо євроатлантичного прагнення країни як невід'ємної складової державної політики на зовнішньо- та внутрішньополітичних рівнях. Держава почала “повертатися обличчям” до громадських організацій у вирішенні питань інформування суспільства про євроатлантичний курс та НАТО.

Але основної мети – побудови цілісної системи інформування громадськості щодо євроатлантичного курсу України в практичній площині, яка б забезпечила свідому підтримку більшості суспільства прагнень держави вступити до Альянсу, досягти не вдалося. Про це свідчать дані численних соціологічних досліджень та, найголовніше, результат роботи Бухарестського саміту країн – членів НАТО. Чому так сталося? Можна знайти безліч відповідей не це питання – як об'єктивних, так і суб'єктивних, більшість з яких буде і правдою, і напівправдою. Спробуймо подивитися на отриманий Україною в Бухаресті результат з дещо іншого боку. Є необхідність зміни акцентів щодо інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції. Дотепер основна увага під час організації та проведення інформаційних заходів з євроатлантичної тематики приділялася і, на жаль, продовжує приділятися інформуванню про НАТО як організації, що забезпечує загальноєвропейську безпеку, її структурі, управлінню та системі прийняття рішень у Північноатлантичному альянсі, історії створення й розвитку (трансформації), питанням взаємовідносин України з НАТО, Російської Федерації з НАТО та України з РФ, а також спростуванню міфів про НАТО і наслідки вступу України в Альянс. Усе це правильно і дуже важливо, але, на мій погляд, зазначені питання є похідними від найважливішої відповіді на питання про механізми забезпечення національної безпеки України у сучасному світі з урахуванням тенденцій його подальшого розвитку. Цілком зрозуміло, що пошук шляхів забезпечення національної безпеки будь-якої країни та їх реалізація є прерогативою спеціалістів і відповідних державних інституцій. Але в нашій країні вирішення цього питання вже стало загальносуспільним. Не будемо вдаватися в аналіз причин, за яких воно набуло загальносуспільного характеру. Наразі очевидно, що в суспільстві досягнуто консенсус із цього приводу, а саме: питання вступу або не вступу України до НАТО вирішуватиметься виключно за результатами загальнонаціонального референдуму[7].

Таким чином, кожний громадянин України стає повноправним учасником процесу визначення шляху та механізмів забезпечення національної безпеки країни.

Саме цей факт і не було враховано у практичній роботі з інформування громадськості щодо євроатлантичного курсу України.

До сьогодні інформаційна кампанія будувалася і, на жаль, ця тенденція продовжується, на положенні, що шлях забезпечення національної безпеки України через приєднання її до загальноєвропейської системи безпеки, тобто до Північноатлантичного альянсу, вже обраний і є державним курсом. Отже, залишилося лише запевнити населення країни у правильності обраного шляху.

За формальними ознаками, це відповідає дійсності. Євроатлантичний курс України закріплений у національному законодавстві. Проте фактично багаторічна дискусія, яка з року в рік загострюється, свідчить, що і правляча еліта, і суспільство загалом перебувають на етапі пошуку найбільш ефективної моделі забезпечення національної безпеки, існування та розвитку України як незалежної, суверенної держави.

Необхідно враховувати й те, що українці за своєю природою є мирною, працьовитою нацією, яка в часи реальної загрози може стати на захист своєї батьківщини, країни. Саме цим користуються опоненти євроатлантичного курсу, прощтовхуючи ідею нейтралітету та позаблоковості держави. Розрахунок дуже простий і правильний – звернення до менталітету людини, її емоційних відчуттів та очікувань.

Окрім того, слід враховувати думку про надмірну «політизацію» українського суспільства, одночасно надаючи тлумачення цього поняття в контексті його застосування. Автор цитованої статті не бачить нічого страшного в «політизації» суспільства, у спробі розібратися та сформулювати власну думку про систему виборів, підходів до формування виборчих списків, шляхів розвитку країни, взаємовідносин із Росією, НАТО, Європейським Союзом та інших питань суспільного життя. Якщо в такому ракурсі розуміти «політизацію», то вона, радше, є найбільшим досягненням за 17 років незалежності України. Адже це означає, що громадяни хочуть отримати знання про різні сфери організації суспільного життя, мати власну позицію та впливати на ці процеси.

Можливо, і неправильно, що питання вибору шляхів забезпечення національної безпеки, державності та територіальної цілісності сьогодні є предметом загальнонаціональної дискусії. Але в будь-якому разі, саме завдяки такій дискусії виявляється позиція спеціалістів і державних інституцій щодо вибору саме євроатлантичного шляху забезпечення національної безпеки, надаються суспільству знання про власне національну безпеку, реальний стан сучасного світу і місця України в ньому. Головне, щоб знання у вигляді відповідної інформації були об'єктивними й неупередженими.

Потрібно розпочинати говорити саме про Україну, її національні інтереси та шляхи забезпечення безпеки нашої країни, вважає автор статті.

Необхідно терміново змінити акценти у системі інформування громадськості щодо євроатлантичного курсу України, поставивши за мету формування у людей розуміння того, що саме вони є справжніми учасниками

обрання шляху та механізмів забезпечення національної безпеки держави, які здійснюватимуть цей вибір.

Насамперед необхідно докласти зусиль для усвідомлення громадянами того факту, що Україна не має іншого шляху забезпечити свою безпеку в сучасних умовах, як приєднатися до існуючих у світі систем колективної безпеки – або Організації Договору про колективну безпеку, або Шанхайського оборонного союзу, або Північноатлантичного альянсу.

Першим кроком у цьому напрямі має бути роз'яснення сутності понять “національна безпека”, “нейтралітет”, “позаблоковість”, чого не випадково всіляко уникають опоненти євроатлантичного курсу України.

Визначення поняття “*національна безпека*” та її складових досить повно викладені в Законі України “Про основи національної безпеки”. Але він не дуже “цікавий” для самостійного вивчення переважною більшістю громадян країни. Водночас популярних видань з цього питання у вигляді конкретних витягів із закону з короткими коментарями спеціалістів, на жаль, немає.

Поняття “*нейтралітет*” лєвова частина українців сприймає як суто “мирне життя”, без будь-яких інших обов'язків. І коли наводиться офіційне, енциклопедичне та правове тлумачення цього поняття, виявляється, що люди роблять для себе відкриття. Вони розуміють, що нейтралітет передбачає неучасть у війні, а у мирний час – відмову від членства у воєнних блоках. Але нашим громадянам ніхто не пояснює, що нейтралітет унеможлиблює розміщення на території країни іноземних воєнних баз (а як бути з російським Чорноморським флотом?) та потребує самостійного забезпечення національної безпеки, адекватної сучасним і майбутнім загрозам (скільки це коштує та чи спроможна на такі дії сучасна Україна?). Тут доцільно навести приклади нейтральної Швеції, яка наразі серйозно розглядає питання вступу до Північноатлантичного альянсу і яка бере участь у більшості миротворчих операцій під егідою НАТО, а також Голландії, яка напередодні Другої світової війни заявила про свій нейтралітет. Та й приклад незалежної України зразка 1918 року теж буде не зайвим.

Як показує практика, виважений та незаангажований розгляд євроатлантичної проблематики, чіткі й аргументовані відповіді на запитання громадян спонукають до того, що вони починають самостійно та усвідомлено доходити висновку про об'єктивну необхідність приєднання України до системи колективної безпеки.

Якими ж мають бути пріоритети інформаційної політики на сучасному етапі відносин України та НАТО? Вони визначаються через відповідні державні механізми. У нашому випадку це Державна цільова програма інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції на 2008–2011 роки, (далі – Програма 2008–2011), ухвалена постановою Кабінету Міністрів України від 28 травня 2008 року № 502. Саме цей напрям роботи на шляху євроатлантичної інтеграції України був окремо виділений у спільній заяві Комісії Україна – НАТО (КУН), засідання якої на рівні глав держав та урядів відбулося 4 квітня

2008 р. у рамках Бухарестського саміту Організації Північноатлантичного договору. Підтверджуючи свою згоду на те, що Україна стане членом НАТО і що питання надання їй Плану дій щодо членства розглядатиметься у грудні ц.р. на засіданні міністрів закордонних країн – членів НАТО, що було зазначено в Декларації натовського форуму, країни-учасники в заяві за лаштунками засідання КУН підкреслили необхідність виділення Україною необхідних ресурсів для інформування своїх громадян про співпрацю Україна – НАТО та Альянс.

Заходи, які здійснюватимуться в рамках Програми, логічно продовжують ті, що були започатковані й реалізовувалися під час виконання Державної програми інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2004–2007 роки (далі – Програма 2004–2008) і виконання яких, незважаючи на недостатні фінансові ресурси, негативну політичну кон'юнктуру та певну пасивність органів влади і громадського сектору, по суті, дозволили випробувати на життєздатність та ефективність усі напрями і механізми саме інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції, а не рекламну кампанію з просування в суспільстві „продукту НАТО”.

Програма 2008–2011 визначає **п'ять головних напрямів, або п'ять пріоритетів, роботи**, у рамках яких будуть виконуватися конкретні заходи, а саме:

- запровадження моніторингу громадської думки та проведення її всебічного аналізу (фінансування цього напрямку становитиме 2,52% загальної вартості Програми, або 1 млн. 20 тис. грн.);
- розроблення та впровадження дієвого механізму інформування громадськості про доцільність євроатлантичної інтеграції (7,2% загальної вартості Програми, або 2 млн. 905 тис. грн.);
- створення авторитетного експертного середовища (10,98% загальної вартості Програми, або 4 млн. 451 тис. грн.);
- розроблення та впровадження дієвого механізму інформування громадськості про євроатлантичну інтеграцію України (70,29% загальної вартості Програми, або 28 млн. 490 тис. грн.);
- нівелювання стереотипів громадської думки щодо співпраці України з Організацією Північноатлантичного договору, які утворилися раніше під впливом неправдивої інформації (9,05% загальної вартості Програми, або 3 млн. 668 тис. грн.).

Якісною відмінністю Програми 2008–2011 є її спрямованість на регіони країни – третина заходів. Окрім того, передбачається створення регіональних програм інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції та проведення двох інформаційних кампаній – у Полтавській та Миколаївській областях.

Низка заходів – понад десять – передбачають безпосередню участь громадських організацій, а опосередковано – фактично до виконання всіх публічних акцій, що планують реалізувати в рамках Програми 2008–2011, може бути залучений „третій сектор”. Окрім участі неурядових організацій у заходах, держава розраховує на співпрацю з ними в питаннях оцінки ефективності Програми 2008–2011 та проведенні моніторингу громадської думки.

У рамках Програми 2008–2011 планується видання великої кількості друкованих інформаційних матеріалів – брошур з актуальних питань євроатлантичної інтеграції, листівок, календарів тощо; проведення, передусім в областях, публічних заходів – семінарів, конференцій, „круглих столів”, зустрічей з експертами з питань євроатлантичної інтеграції, створення та державна підтримка існуючих на рівні регіонів структур, які займатимуться поширенням інформації про євроатлантичну інтеграцію України серед місцевого населення, залучення до цього процесу засобів масової інформації (державних телерадіокомпаній та друкованих ЗМІ), створення Інтернет-ресурсів, заснування інформаційної телефонної лінії тощо.

Програмою передбачається проведення інформаційно-просвітницької роботи в конкретних цільових групах. Найбільша кількість таких заходів стосується поширення інформації серед учнівської та студентської молоді й освітян. У цій царині буде видано посібники і підручники для загальноосвітньої та вищої школи, запроваджено для студентів обов’язковий однорічний курс, у якому серед іншого поглиблено вивчатимуться основні засади політики євроатлантичної інтеграції, проводитимуться конкурси на знання євроатлантичної тематики серед школярів та наукових доробок студентів. Окрім того, в національних університетах створюватимуться та підтримуватимуться вже існуючі інформаційні центри з євроатлантичної інтеграції.

Окремо виділені як цільові групи військові, правоохоронці та працівники органів безпеки, а також державні службовці. Передбачається провести низку заходів, зокрема культурно-масових (наприклад, Дні євроатлантичного партнерства на рівні військових частин, військових навчальних закладів), організувати семінари для державних службовців місцевих органів влади з метою підвищення їх обізнаності й розуміння процесів євроатлантичної інтеграції.

Загалом змістовне наповнення Програми 2008–2011 є достатнім для того, щоб відчутно зменшити серед українців рівень неприйняття членства України в НАТО: у 2008 р. – до 50%, 2009-му – до 46%, 2010-му – до 42%, у 2011 р. – до 37% та збільшити підтримку вступу країни до Альянсу у 2011 р. Ефективність виконання Програми 2008–2011 великою мірою залежатиме від можливості оперативно реагувати на запити суспільства та корегувати процес її реалізації в разі потреби.

Про зацікавленість і бажання НАТО залучити Україну до ПДЧ у грудні 2008 р. свідчить моніторингова активність керівництва названого об'єднання. Так, 12 листопада ц.р. з візитом до України прибула військова делегація Північноатлантичного альянсу на чолі з начальником штабу Стратегічного командування НАТО по операціях генералом Карлом-Хайнцем Латером.

Головна мета візиту делегації НАТО полягала в обговоренні з українською стороною питань поточного стану і перспектив розвитку співпраці Збройних Сил України із Стратегічним командуванням НАТО по операціях, можливих шляхів поліпшення співпраці і підвищення оперативних можливостей і трансформаційних можливостей військових сил України.

В рамках візиту відбулась робоча зустріч п.Латера з першим заступником начальника Генерального штабу ВС України генерал-полковником Геннадієм Воробйовим і переговори у складі військових делегацій. В ході переговорів українська сторона ознайомила представників делегації НАТО із станом виконання Робочого плану Військового Комітету УКРАЇНА-НАТО на 2008 рік, пріоритетами військової співпраці з НАТО, перспективами участі Збройних Сил України в миротворчій діяльності. Г.Воробйов ознайомив також представників військової делегації Альянсу із станом виконання Державної програми розвитку Збройних Сил України на 2006-2011 роки.

В той же час Німеччина демонструє своє бачення розвитку подальших подій в Альянсі і стверджує, що ця концепція обговорюватиметься на ювілейному 60-му засіданні Альянсу, який пройде в квітні 2009 року в Страсбурзі, заявила 11 листопада 2008 року канцлер Німеччини Ангела Меркель: "Необхідно покласти початок нової стратегічної концепції (НАТО)".

За її словами, дії Альянсу повинні відповідати новим завданням і новим викликам, що стоять перед світовою спільнотою. У зв'язку з цим необхідно обговорити, як можна оптимізувати захист територій, а також способи подальшої боротьби з міжнародним тероризмом. "Необхідно з'ясувати, які небезпеки виходять від держав і як з цими державами працювати", - сказала Меркель, підкресливши, що при цьому повинні використовуватися лише політичні засоби. "Ми повинні запитати себе, які відносини НАТО з нашими партнерами", - відзначила Меркель.

Ювілейне засідання в Страсбурзі також повинне дати відповіді і на інші питання, вважає канцлер, наприклад, про роль НАТО в міжнародній політиці безпеки.

Цікаво, що Асамблея Асоціацій Атлантичного договору під час нинішнього 54-го засідання, яке відбулося в Берліні, ухвалила рішення про проведення наступного 55-го ювілейного засідання Асамблеї восени 2009 року в Україні, в м. Києві. Про це повідомили в прес-службі Комітету Верховної Ради України з питань європейської інтеграції. На порядок денний 54-го засідання Асамблеї були винесені ряд питань про поглиблення трансатлантичної співпраці, перспективи розширення Альянсу.

Як відзначив керівник української делегації на цьому заході, голова Комітету з питань європейської інтеграції, лідер Народного руху України Борис Тарасюк, рішення про проведення ювілейного засідання в столиці України дуже значуще, особливо в контексті євроатлантичних прагнень держави. «Завдяки активній участі і інтенсивній роботі нашої делегації Україна завоювала це право, і рішення було ухвалене переважною більшістю голосів», - відзначив Тарасюк.

Поряд з оптимізмом, який притаманний Борису Тарасюку, слід відмітити, що позиція Франції щодо надання Україні і Грузії Плану дій щодо членства в НАТО змінилася, проте остаточне рішення з цього питання буде ухвалено тільки в грудні. Про це заявив в інтерв'ю глава МЗС Франції Бернар Кушнер. Це заява очільника французького МЗС перед виїздом до Росії, куди він поїхав для зустрічі з російським колегою Сергієм Лавровим. На питання про те, чи змінилася його позиція після квітневого саміту, коли Франція в числі інших шести країн-засновників відмовилися голосувати за надання Грузії і Україні ПДЧ, відповів: *«Я так не сказав. Я сказав, що це окреме питання. Ми доручили представникам МЗС країн НАТО зібратися в грудні і ухвалити рішення. Крім того, у рішенні саміту було записано, що у Грузії і України є право бути частиною НАТО»*. При цьому Кушнер відмовився дати чітку відповідь на питання, чи буде він у грудні голосувати за надання ПДЧ, зокрема Грузії. Глава МЗС Франції сказав на це: *«Ви хочете, щоб я зробив самогубство прямо у вас на очах? Це не та проблема, яку треба обговорювати прямо зараз. Рішення буде ухвалено в грудні»*.

Ця обережність керівника МЗС Франції логічна, адже, як повідомлялося, недавно міністр з європейських питань Франції Жан-П'єр Жуйє виступив проти вступу України і Грузії в НАТО на сучасному етапі. *«Це не на користь Європи або її відносин з Росією»*, — сказав він.

Аналогічна позиція і Німеччини. Зокрема, недавно міністр МЗС ФРН Гернот Ерлер в ході телемосту з Берліна заявив, що в **Німеччині вважають вступ України і Грузії в НАТО передчасним через невідповідність їх «високим стандартам НАТО»**. Він відзначив, що більшість жителів нашої країни негативно ставляться до вступу в НАТО, і продовження Україною курсу на інтеграцію в НАТО загрожує розколом країни. *«До тих пір, поки положення таке, абсолютно очевидно, що існує велика небезпека нестабільності в Україні, і продовження курсу на інтеграцію в НАТО приведе до ще більшого розколу країни. Ми не маємо наміру дестабілізувати сусідню країну такими кроками, що може привести до її розколу»*, - підкреслив Ерлер.

За його словами, побоювання Німеччини і інших країн ЄС стали очевидними на Бухарестському саміті НАТО. Ерлер додав, що це стосується внутрішньої готовності країн інтегруватися до Альянсу, ходу внутрішніх реформ, роботи демократичних інститутів і здатності зробити внесок до безпеки НАТО. *«Поки немає причин говорити про такі високі стандарти кандидатів»*, - зауважив він.

З моменту Бухарестського саміту мало що змінилося, і ці чинники гратимуть велику роль під час зустрічі міністрів закордонних справ країн НАТО в грудні, наголосив Ерлер.

У Грузії, у свою чергу, є невирішені територіальні проблеми, які також поки не дозволяють їй приєднатися до НАТО.

І ще один аргумент не на користь України. Зараз передчасно вести мову про запрошення Грузії і України до вступу до Північноатлантичного альянсу. Про це заявив генеральний секретар НАТО Яап де Хооп Схеффер. Зараз ні та, ні інша країна не готові до членства в НАТО, і поки «дуже рано говорити, коли вони отримають формальне запрошення до альянсу», — сказав де Хооп Схеффер в інтерв'ю, опублікованому в угорській газеті «Непсабадшаг».

Нагадаємо, що Президент України Віктор Ющенко наполягає на тому, щоб Україна рухалася у напрямі європейської й євроатлантичної інтеграції, незважаючи на заперечення більшої частини населення, про що свідчать соціологічні опитування.

Раніше посол США в Україні Уільям Тейлор відзначив, що політична ситуація на Україні впливатиме на ухвалення рішення про її приєднання до Плану дій з членства (ПДЧ) в НАТО в грудні цього року. «У грудні буде складніше, ніж у квітні, тому що всі будуть ретельніше дивитися на ситуацію щодо готовності України приєднатися до ПДЧ», — вважає посол.

Як відомо, сьогодні політичну ситуацію на Україні не можна назвати стабільною[9].

Список використаної літератури

1. В.Шнайдер-Детерс. ЄС чи НАТО – зміна пріоритетів України? //Дзеркало тижня. – 2008. – 22 березня // <http://www.dt.ua/1000/1600/62427/>.
2. Там само.
3. Т.Силіна. Як Тимошенко злила НАТО і влилася в потік //Дзеркало тижня. – 2008. – 2 лютого.
4. В.Огрізко. Вступ до НАТО не суперечить дружбі з Росією //Дзеркало тижня. – 2008. – 16 травня // <http://www.dt.ua/1000/1600/62887/>.
5. Там само.
6. А.Шевцов. Поглиблення практичного співробітництва України з НАТО як фактор впливу на громадську думку //Євроатлантикінформ. – 2006. – № 6(12).
7. В.Фурашев. Акценти та пріоритети інформаційної політики в період інтенсивного залучення України до НАТО// <http://www.nceai.gov.ua/issue.phtml>.
8. Інтернет-джерело: // <http://ukraine-nato.ukrinform.ua/ua/news/707/>.
9. Інтернет-джерело: <http://www.obozrevatel.com/news/2008/10/21/264488.htm>

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА ОСНОВА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу визначає механізм досягнення Україною відповідності третьому копенгагенському та мадрридському критеріям набуття членства в Європейському Союзі. Цей механізм включає адаптацію законодавства, утворення відповідних інституцій та інші додаткові заходи, необхідні для ефективного правотворення та правозастосування. Метою адаптації законодавства до законодавства Європейського Союзу є досягнення відповідності правової системи України *acquis communautaire* з урахуванням критеріїв, що висуваються Європейським Союзом (ЄС) до держав, які мають намір вступити до нього. І це є пріоритетним напрямом української зовнішньої політики.

Розглядаючи конкретні заходи з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, необхідно уяснити програму дій щодо вступу України до Європейського Союзу. На геополітичну роль України впливає її характеристика як граничної країни. У цьому контексті є важливим рішення проблеми самоідентифікації України та пов'язаною з нею дилеми української зовнішньополітичної стратегії: співвідношення між європейською, євроатлантичною та євразійською парадигмами.

Сутністю європейської парадигми є функціонування демократичної системи правління, заснованої на повазі до основних прав і свобод, соціально орієнтованої ринкової економіки, забезпеченні узгодження різноманітних інтересів у суспільстві, виходячи з ідей відкритості, толерантності і справедливості. Система співробітництва у рамках європейських цінностей, зокрема *acquis communautaire*, через різнорівневий механізм інтеграції України може забезпечити реформування суспільно-політичних інститутів з урахуванням своїх інтересів. Із проблемою євроінтеграції тісно пов'язана необхідність входження України в СОТ.

Євроатлантична парадигма будується на засадах забезпечення колективної безпеки, що здійснюється за допомогою консенсусного механізму, який передбачає урахування балансу інтересів, як великих, так і середніх та малих держав, що входять у НАТО.

Інтеграція у рамках НАТО свідчить про істотні труднощі у функціонуванні консенсусного механізму, оскільки він не завжди дозволяє обмежити надмірні амбіції США щодо нав'язування своєї системи цінностей. Разом з тим ЄС розглядає НАТО як структуру економічного характеру.

Що стосується перспективи європейської інтеграції України, то за результатами Лісабонського саміту, спостерігається тенденція до поновлення

процесів конституювання інститутів Європейського Союзу та формування мереживної структури публічної влади в рамках Європейських Співтовариств. На сьогодні міжнародна правосуб'єктність Європейського Союзу має незавершений характер: ЄС має міжнародну правосуб'єктність у рамках Європейського економічного співтовариства, у безпековій і зовнішній політиці та галузі поліції, юстиції і правосуддя (третя опора) є міждержавним об'єднанням. Таким чином, загалом Європейський Союз ще не можна розглядати як повноцінний суб'єкт міжнародного права, наділеного суверенітетом. Скоріше слід вести мову по відношенню до Європейських Спільнот як до певної мережі публічної влади. У цьому контексті переосмислюється зміст суверенітету, який розвивається між поверхами влади згідно з принципами субсидіарності та пропорційності[1]. Таким чином, потребує переосмислення вітчизняна ортодоксальна концепція державного суверенітету, яка має мало що спільного із сучасними реаліями[2].

Сенс європейського конституціоналізму полягає у деконцентрації влади шляхом практичного запровадження принципів субсидіарності та пропорційності. В Україні існує чимало проблем із практичним впровадженням цих принципів-складових верховенства права. Цінність цих принципів важко переоцінити – йде мова про те, що вони становлять сутнісне ядро розуміння європейського принципу *good governance (administration)*, що виражає запровадження конкретних механізмів ефективною та справедливою публічною влади[3]. Тому центральною проблемою конституційних перетворень стає трансформація інституційної основи ЄС, спрямована на її оптимізацію та процесуальні процедури.

Лісабонський саміт засвідчив відхід від концепту конституціоналізації Європейських Спільнот класичним шляхом заснування конституційного порядку Європейським Конвентом з наступною його ратифікацією національними парламентами/рішеннями національних референдумів[4]. Рішення Лісабонського саміту впроваджуватимуться переважно на фаховому рівні – через ратифікацію цього міжнародного договору національними парламентами (за винятком Ірландії). Це відображає тенденцію в регіональній політиці інститутів Європейського Союзу діяти напряму із регіональними властями, минаючи рівень національної держави.

У зв'язку з проведенням конституційної реформи в Україні її основним завданням у контексті євроінтеграційних процесів повинно стати: включення у текст Конституції застереження про повагу та впровадження європейських цінностей в Україні; визначення механізму делегування частини суверенних повноважень держави Європейським Спільнотам/ Європейському Союзу; конституційне закріплення принципів субсидіарності та пропорційності із визначенням інституційних та процедурних інструментів їх реалізації; послідовне втілення децентралізації публічної влади в Україні та визначення механізмів транскордонного співробітництва місцевих публічних властей із місцевими владами держав-членів Європейського Союзу; конкретизація у Конституції України зовнішньополітичних функцій держав у контексті загальноєвропейських цінностей.

Якщо взяти Європейську програму сусідства (ЄПС), то у її рамках досить складно говорити про перспективи членства України в ЄС, оскільки офіційна позиція інститутів зводиться до того, що на передбачуваний термін це найкраща можливість для таких країн «...зміцнення співпраці між сусідами в такий спосіб, який не загрожує внутрішній рівновазі Європейського Союзу і не спонукає до нереалістичних амбіцій тих, хто одного дня планує вступити в ЄС»[5]. Отже, ЄПС визначає критерії країн-сусідів саме таким чином, щоб потенційний кандидат не змінив обличчя самоідентифікації ЄС.

Враховуючи геополітику при здійсненні Україною заходів щодо євроінтеграції, слід мати на увазі, що Російська Федерація здійснює тісну співпрацю із Європейськими Спільнотами у чотирьох стратегічних сферах, інтенсивність діалогу з яких досить висока. Відповідно зовнішньополітичний курс України на євроінтеграцію повинен бути чітко артикульований на національні інтереси. До Росії треба доносити позицію про наявність національних інтересів України, які Росія повинна поважати. З цією метою необхідно забезпечити диверсифікацію джерел енергопостачання та енергетичної безпеки загалом (реалізація проекту Одеса-Броди-Гданськ, відстоювання прийнятної ціни за транзит газу та нафти територією України тощо).

Що стосується НАТО, то вступ до Північноатлантичного альянсу часто розглядається як засіб полегшення вступу країни-кандидата до Європейського Союзу. Необхідною умовою для вступу до НАТО є виконання Плану дій щодо членства, складовими якого є впровадження верховенства права, демократії, ефективного управління.

Однак для українського суспільства вступ у НАТО часто носить риторичний характер, про що свідчать радянські стереотипи бачення ролі цієї організації. Сьогодні питання про вступ України до НАТО не отримує підтримки більшості суспільства і тому потребує активної роз'яснювальної роботи. З іншого боку, вступ до НАТО дозволив би завершити реформування Збройних сил та поставити їх під цивільний контроль, що є важливим елементом демократії і конституціоналізму.

В той же час Україні необхідно наповнити реальним змістом діяльність ГУАМ, інтенсифікувати діалог із Вишеградською групою, Організацією Чорноморського Економічного Співробітництва. Зокрема, у рамках діяльності ГУАМ необхідно сконцентрувати увагу на побудову нафтогону з Азербайджану через Грузію, транзитом Чорним морем до країн-членів Європейського Союзу.

Одним із засобів поглиблення євроінтеграції України без вступу до ЄС існує можливість приєднання до Договору про Європейський економічний простір, який створює спільний європейський ринок, що базується на свободі руху капіталів, робочої сили, товарів та послуг. До складу ЄЕП входять як країни-члени ЄС, так і країни, які не є членами ЄС. Правові норми ЄЕП розглядаються як невід'ємна складова *acquis communautaire*, тобто правової

спадщини ЄС, а тому втілення у національному законодавстві положень ЄЕЗ означає виконання стандартів, вироблених інститутами ЄС.

У своїй діяльності ЄЕП спирається на власні інституції – Раду ЄЕП, Спільний комітет ЄЕП, Спільний парламентський комітет ЄЕП, що передбачає можливість опосередкованого впливу країн-членів ЄЕП впливати на процес прийняття рішень інститутами ЄС на стадії попередніх консультацій та узгодження позицій. Це дасть змогу Україні наблизити свою інтеграцію до ЄС.

Питання державного суверенітету може постати у випадку, якщо Україна, підписавши Договір про ЄЕЗ, вирішить також увійти у склад Європейської асоціації вільної торгівлі. Особливістю ЄАВТ є її «двоопорна основа», ядром якої виступають Наглядний орган ЄАВТ та Суд ЄАВТ. Ці органи у своїй діяльності враховують *acquis* ЄС, зокрема Суд ЄАВТ спирається на прецедентне право Суду ЄС. Разом з тим, приєднання України до ЄЕП на перших етапах може мати наслідком підвищення рівня безробіття в окремих сферах економіки, залучення додаткових іноземних інвестицій, без яких можливий значний спад рівня розвитку окремих галузей економіки тощо. Тому Договір ЄЕП можна підписувати із відповідними застереженнями і паралельно проводити значну законопроектну роботу з метою прийняття необхідних законопроектів.

А тому актуальним є питання, яку вибрати модель адаптації законодавства України до правової спадщини ЄС. У нових країн-членах, що нещодавно вступили в ЄС, випробовувалися різні моделі адаптації законодавства, такі, як: концепція мінімальної адаптації; концепція поміркованої адаптації та концепція максимальної адаптації[6]. Концепція мінімальної адаптації, по суті, прив'язана до питань політичної доцільності, що зводить його до політичної доцільності. Концепція поміркованої адаптації пов'язана із компліментарністю, сумісністю правової спадщини ЄС із правовою традицією України. Третя модель передбачає перспективу членства країни в ЄС.

Разом з тим, правова спадщина ЄС критикується, оскільки у багатьох сферах законодавства директиви та інші акти законодавства ЄС не відповідають сучасним реаліям, а рішення у рамках національних правових систем є більш взірцевими. Зокрема, у сфері корпоративного права відзначається відставання директив ЄС від сучасних реалій[7].

Визначення необхідності адаптації законодавства до правової спадщини ЄС є одним із найважливіших напрямків забезпечення копенгагенських критеріїв щодо країн-кандидатів по вступу до ЄС. У зв'язку із структурними змінами у діяльності інститутів ЄС сьогодні дії України щодо адаптації законодавства до правової спадщини ЄС повинні бути системними, швидкими і передбачати діалог як на багатосторонньому (із урядами країн-членів ЄС), так і двосторонньому (з інституціями ЄС) рівнях[8].

Для того, щоб забезпечити компліментарність правових запозичень при адаптації законодавства України до правової спадщини ЄС, урядові України необхідно забезпечити відкритий діалог та залучити до цього процесу наукові установи, провідних вітчизняних та зарубіжних компаративістів, забезпечивши

демократичний дискурс в академічних колах та в широких колах юриспруденції щодо приведення законодавства України до сучасних реалій та правової спадщини ЄС.

І тут можливі різні моделі забезпечення адаптації законодавства України до правової спадщини ЄС: 1) забезпечення адаптації здійснюється через міністерство економіки та європейської інтеграції (централізована модель); 2) забезпечення адаптації здійснюється через міністерство юстиції (змішана модель); 3) забезпечення адаптації у кожному міністерстві (децентралізована модель)[9]. У вітчизняних реаліях найбільш оптимальною є змішана модель, оскільки це впливає із конституційного розподілу повноважень органів публічної влади у сфері зовнішньої політики.

Відповідно до Конституції України президент забезпечує стратегію адаптації шляхом здійснення керівництва зовнішньополітичною діяльністю держави, ведення переговорів та укладення міжнародних договорів України. Кабінет Міністрів України здійснює зовнішню політику держави і в галузі адаптації законодавства України правової спадщини ЄС повинен забезпечити підготовку відповідних законодавчих актів. Зважаючи на кадрові та інституційні проблеми щодо забезпечення процесу адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, його найбільш оптимально можна здійснювати через існуючий у структурі Міністерства юстиції Державний департамент з питань адаптації законодавства. Відповідно Верховна Рада забезпечує цей напрям шляхом надання згоди на обов'язковість міжнародних договорів України, а також прийняттям законів, які виражають адаптацію положень законодавства до правової спадщини ЄС. При цьому важливим є створення окремого парламентського комітету з питань адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

Найбільш болючим для України є виконання мадридських критеріїв щодо членства в ЄС. Адміністративна та судова практика згідно із названими критеріями повинна відповідати критеріям транспарентності і доступності, справедливості та економії адміністративних процедур, забезпечення демократичних критеріїв формування органів влади та забезпечення ними зворотних зв'язків з інститутами громадського суспільства, забезпечення верховенства права шляхом справедливого і неупередженого правосуддя. Тому формування ефективної і справедливої публічної влади залежатиме від політичної волі до реформування владних інститутів.

Сила, потуга держави проявляється у реальній здатності уряду й адміністрації приймати адекватні і компетентні управлінські рішення. Також сильна держава втілюється у політичній волі неухильно впроваджувати у життя рішення шляхом оптимальної організації апарату та системи адміністративних процедур.

При такій системі для України є важливою подальша децентралізація влади шляхом розширення самоврядних прав органів самоврядування. Для цього місцевим інститутам влади необхідно передати необхідні фінансові, земельні та матеріальні ресурси.

На моє переконання, головною причиною важкого стану місцевого самоврядування в Україні є суб'єктивне небажання виконавчої влади втрачати механізми прямого адміністративного впливу на території. Тому на сьогодні в Україні вибудована модель декларативного самоврядування, майже повністю залежного від виконавчої влади. І це при тому, що ні один посадовець високого рівня жодного разу не заперечував, а навпаки – якомога дужче підкреслював значення повноцінного місцевого самоврядування як центральної підвалини демократії та одного з найголовніших чинників розвитку нашого суспільства. Державна влада до цього часу відтворює модель “підвладного” місцевого самоврядування замість встановлення партнерських відносин з ним.

Не менш суттєвою причиною гальмування розвитку місцевого самоврядування нині є відсутність бодай мінімального діалогу між владою і громадою.

Я вже не кажу про бюджетну політику. У цій сфері безліч проблем. Немає грошей – немає влади. Тут має діяти найперше закон про місцеві податки, які автономізують бюджети місцевого рівня. І місцевий бюджет має прийматись не тоді, коли держава приймає свій бюджет, яким вона делегує функції і спрямовує субвенції. Місцевий бюджет має бути прийнятий за будь-якої умови, будь-коли, коли він готовий, бо спирається на надійне джерело фінансування місцевого бюджету. Що стосується делегування повноважень місцевому самоврядуванню. Найголовніше – це те, що при делегуванні повноважень держава має зберігати свої пріоритети. А в разі розподілу повноважень між рівнями органів місцевого самоврядування має зберігатись пріоритет базового рівня. Між іншим, у нас сьогодні влада на базовому рівні не має територіальної основи. Ми тепер маємо населений пункт, як адміністративну одиницю. І це абсурд, такого ніде немає, в жодній країні світу.

І ще важливо знати, що таке децентралізація в сфері місцевого самоврядування. Стаття 5 Конституції чітко зазначає, що влада в Україні є єдиною. Хочу тільки підкреслити, що її умовно поділяють на три рівні: власне народовладдя, місцеве самоврядування і державну владу. І тому це є системою триєдиних інститутів здійснення влади, і сила цієї системи визначається силою найслабшої ланки. Якщо ми це не усвідомимо, в організації влади взагалі, і в децентралізації, у відповідному контролі і взаємодії, у взаємному контролі, то ніколи не вирішимо ефективно проблему децентралізації. На цьому просто треба наполягати, тому що суть політичної реформи, яка мала б відбутись в Україні, – це посилення слабких ланок системи влади, найперше – народовладдя і місцевого самоврядування, а не здійснення безглуздої роботи з перерозподілу влади на її центральних рівнях. Цього повинно вимагати суспільство. У свій час Олександр Мороз вирішував одну проблему – як стати суперкерівником. А саме – забрати монополію від президента до Верховної Ради і чекати ефективності. Не буде ефективності. Ніколи цього не буде, бо як було народовладдя безпосереднє і місцеве самоврядування слабким, так воно слабим донині, на жаль, і залишається. Тому, очевидно, політики скалічили ту реформу, яку провели. Сьогодні стоїть завдання її продовжити, ізолювавши

всіх від можливостей узурпації влади будь-якими інструментами, але найперше – скерувати монопольне право на місцеве самоврядування і на народовладдя.

Список використаної літератури

1. Cottier, Thomas/Maya, Hertig. The Prospect 21st Century Constitutionism // Max Planck Yearbook Law, Volume 7, 2003, p. 305-306.
2. Руденко Наталя. Проблема державного суверенітету країн-членів ЄС у світі інтеграційних процесів // Європейська інтеграція. –2004. – № 4. – С.17-26.
3. Birkinshaw, Patrick. Supranationalism, the rule of law and constitutionalism in the Draft Union Constitution // Queen’s Papers of Europaenisation, 2003, No 3.
4. Про природу європейського конституціоналізму та перспективи впровадження проекту Конституції для нової Європи див.: Мартиненко Петро. Проект Конституції для нової Європи: реформаторський потенціал // Європейська інтеграція. – 2004. – № 4. – С. 1-16.
5. Інформаційний бюлетень Представництва Європейської Комісії в Україні. – Березень, 2003. – С. 9.
6. Шевчук С. Роль порівняльного права у процесі європейської інтеграції України // Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку: Зб. наук. статей / За ред. Ю.С. Шемшученка, О.В.Кресіна; Упор. О. В. Кресів, О. М. Редькіна, за участі К. О. Черніченка. – К.: ІДП ім. В. М. Корецького НАНУ, Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського, Київський університет права НАНУ, 2006.
7. Кібенко О. Р. Європейське корпоративне право на етапі фундаментальної реформи: Перспективи використання європейського законодавчого досвіду у правовому полі України: Монографія/ О. Р. Кібенко. – Х.: Страйк, 2005. – 432 с.; Кібенко О. Р. Глобальна реформа корпоративного права ЄС // <http://www.alumni.iatp.org.ua/publications/files/2004121312461588.doc>.
8. Мацепа Марія. В гармонії з європейським правом // Критика. –2007. –№ 10 /http://krytyka.kiev.ua/articles/s.4_10_2007.html
9. Асланян Г. Проблеми вдосконалення інституційного забезпечення законодавства України до *acquis communataires*. – К., 2005.

СУЧАСНІ ПЕРСПЕКТИВИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ: БЕЗ НАДМІРНИХ ІЛЮЗІЙ І ЗАЙВОГО ПЕСИМІЗМУ

Наприкінці 2008 року вже остаточно зрозуміло, що євроінтеграція України – процес тривалий і системний, він вимагає перебудови практично усіх аспектів суспільного буття, а почасти і ментальності. Тому це процес надзвичайно болісний, хоча плоди його й обіцяють бути солодкими. Недостатня готовність нинішньої України до масштабної інтеграції у європейські структури виявляється у внутрішній політичній нестабільності і у відставанні багатьох українських стандартів життя від європейських.

Разом з тим існування на нашому кордоні Євросоюзу – це виклик для України, оскільки поки життєві стандарти в Україні не зрівняються з європейськими, триватиме відтік населення з України. За даними, як неодноразово оприлюднювала український омбудсмен Ніна Карпачова, за межами України на заробітках перебуває близько 7 мільйонів наших співгромадян, тобто кожний п'ятий працездатний українець. З них у Росії нелегально перебуває пересічно 1 млн. чоловік. Сезонний пік цього показника сягає 3 млн. чоловік.

Якщо євроінтеграція розглядається як засіб вирішення внутрішніх проблем (наприклад, підняття рейтингу одних політичних діячів чи інституцій і зниження інших), то це шлях у нікуди. Успішна євроінтеграція можлива тільки за умови попереднього чи принаймні паралельного вирішення внутрішніх викликів, що стоять перед українським суспільством.

Реальна євроінтеграція України відбувалася в рамках РЕВ. Очевидно, навіть у нових геополітичних умовах далеко не все з напрацьованого досвіду співпраці України з сусідніми державами є застарілим.

Необхідність вступу України до НАТО на сьогодні не є очевидною для більшості виборців. При цьому суспільству бракує навіть певної структурованості у ставленні до НАТО, бракує певної чітко визначеної суспільної групи, навколо якої могла би консолідуватися громадська думка. Таку консолідуючу роль здатна відігравати не обов'язково офіційна чи традиційна столиця. Класичний приклад – італійський П'ємонт. Принаймні населення Києва на сьогодні не є якоюсь референтною групою для мешканців інших регіонів України. Власне, поняття киянин і не має нині якоїсь специфічної аури – на відміну від бренду галичанин, одесит чи донеччанин (“шахтар”). Причини цього зрозумілі – більшість киян є такими у першому-другому поклінні. Іншої ментальності, крім радянської у старшого покоління і пострадянської у молодшого, тут не сформувалося.

На нашу думку, було би помилкою робити основний акцент на тому, що вступ до НАТО гарантуватиме безпеку зовнішніх кордонів і повітряного простору України, надасть їй ядерну парасольку тощо. Українці можуть позитивно відреагувати на такі аргументи за вступ до НАТО чи принаймні приєднання до ПДЧ:

1) це дасть нові імпульси для розвитку українського ВПК, а відтак і всій індустрії в цілому;

2) це принципово модернізує Збройні Сили України, піднесе престижність військових професій;

3) це збільшить українські шанси вступити до ЄС.

Безперечно, найбільш ефективним пропагандистським інструментом на сьогодні є телесеріали. Вважалося, що ленінське “Из всех искусств для нас важнейшим является кино” було зумовлене перш за все неписьменністю тогочасного суспільства. Суспільство відтоді стало цілком письменним, але сугестивний вплив кіно тільки зростає. Вкладання бюджетних коштів в історико-патріотичні фільми на сьогодні не дає очікуваної віддачі через невисокі художні якості кінцевого продукту. Звичайно, нічого подібного до “Врятувати солдата Райяна” український кінематограф поки не здатен створити з цілого ряду об’єктивних причин, але слід бодай робити спроби у цьому напрямі.

Україна повинна позитивно ставитися до своїх євроінтеграційних і євроатлантичних перспектив не так з ідеологічних, як з прагматичних міркувань. Це вигідно економічно, хоча для здійснення цього доведеться тимчасово піти на відчутні економічні втрати.

Адже останнє розширення ЄС у травні 2004 року створило принципово нову ситуацію на Європейському континенті і наблизило кордони Європейського Союзу безпосередньо до кордонів України. Тепер на західному кордоні Україна має одного великого сусіда – Європейський Союз, спільний кордон з яким становить понад 800 км. Це абсолютно нова геополітична ситуація, яка з геополітичної позиції вимагає нового підходу як до внутрішньої, так і зовнішньої політики України.

Україна дістала доступ до так званого великого ринку, що водночас становить і перший виклик для неї, оскільки нині торгівля з Євросоюзом становить близько 30-35% торговельного обігу України, але для ЄС частка торговельного обігу, що припадає на Україну, становить лише близько 1%. Тому необхідно продумати, яким чином можна виправити цю ситуацію, оскільки це дуже велика різниця.

Використовуючи польський досвід, дуже важливо скористатися новою ситуацією відкритого та інтенсивного культурного й інформаційного діалогу. Україна повинна забезпечити свою стійку присутність в європейському

інформаційному просторі, бо в протилежному випадку настане реалія одностороннього інформаційного потоку, і український медіа-простір просто переповниться медіа-продуктами ЄС. Саме таку ситуацію спостерігаємо ми зараз в Україні з російською інформаційною присутністю.

Сусідство з ЄС – це сусідство з найдосвідченішими демократичними інституціями. І ці інституції, звичайно, мають свої правила демократичної поведінки, які не можуть не впливати на внутрішню ситуацію в Україні. На мій погляд, вони мали б стати привабливим прикладом для українських інституцій, для молодого українського демократії.

Україна сприйняла розширення Європейського Союзу як наближення до своїх кордонів простору стабільності, безпеки, добробуту і демократії. Водночас, перед нашою державою в практичній площині постало питання щодо необхідності визначення своєї перспективи в Європі, що постійно об'єднується.

Говорячи про європейський вибір України та перспективи відтворення її європейської ідентичності, слід відзначити, що наша державна політика європейської інтеграції і превалююче у суспільстві бажання у майбутньому стати повноправним членом Європейського Союзу в нових умовах після „помаранчевої” революції є пріоритетом номер один, чинником, що вже консолідує законодавчу і виконавчу гілки української влади.

Майбутнє членство України в ЄС розцінюється тепер як ключовий геополітичний фактор справжнього об'єднання Європи. На сьогодні ж процес розширення ЄС відкрив для України нові перспективи та достатньо вагомні можливості для поглиблення євроінтеграційної стратегії нашої держави. Після розширення Європейський Союз, як ніколи, зацікавлений у стабільній, заможній та екологічно безпечній Україні. У цілому процес розширення ЄС потенційно створює для України реальні можливості для трансформації відносин співпраці та партнерства у відносини інтеграції та асоціації.

Позитивні наслідки для України від розширення ЄС спрацюють у середньостроковій та довгостроковій перспективах. Поки же ситуація не надто райдушна. Помітно зростає суперництво між великими державами за геополітичну та геоекономічну орієнтацію України. Слід очікувати певного гальмування позитивної динаміки торговельно-економічної співпраці між Україною та новими членами ЄС. Головна причина – поширення на них торговельно-економічного режиму відносин ЄС з Україною. На жаль, за багатьма параметрами він залишається дискримінаційним: наявними є антидемпінг, квоти на сталеварну продукцію, значні тарифні обмеження, відсутність реальних торговельних преференцій. Помітно ускладнюється вільний перетин людьми, товарами та послугами західного кордону України, який став спільним кордоном із ЄС. Причини відомі – це і візовий режим, і жорсткіші стандарти ЄС щодо контролю перетину кордону.

В цьому контексті Україна ці виклики намагається сприймати як спільні, які ми хотіли б проаналізувати у спільній співпраці з Європейським Союзом. Наразі керівництво нашої держави, дипломати, фахівці-експерти активно працюють над тим, щоб трансформувати виклики розширення ЄС в позитивні здобутки для України і для нашої співпраці з Європейським Союзом.

Є ряд і інших пріоритетів. Серед них розвиток транскордонного співробітництва з розширеним ЄС. Як повноправні члени ЄС сусіди України – Угорщина, Польща, Словаччина та Румунія, маючи вже традиції та досвід кооперації в рамках прикордонної співпраці, в новій ситуації можуть виконувати роль промоутора інтересів України не ззовні, як це було раніше, а вже в самому Євросоюзі. І це є певним викликом не лише для України, а й для цих країн, бо водночас вони мають чітко дотримуватися принципів європейської солідарності, і не будуть вже настільки вільними в своїх діях, як нині.

Сьогодні важко визначити, чи буде позиція цих країн як промоутора українських інтересів сильнішою, чи ні, оскільки ми ще не знаємо, якими будуть справжні наслідки розширення ЄС та можливі політичні й економічні проблеми, пов'язані з цим розширенням. Не виключається, що з плином часу вони можуть виявитися для Євросоюзу настільки складними, що ЄС приділятиме менше уваги східній політиці. Словом, ще й зараз достеменно невідомо, якими стануть насправді пріоритети ЄС в умовах розширення.

Приєднання нових членів завжди супроводжується істотними змінами в структурі та механізмі діяльності ЄС, що, безперечно, позначається на наслідках – як для самого Європейського Союзу й нових членів, так і для країн-сусідів. Таким чином, це безпосередньо торкається і України, зокрема нашої Закарпатської області, бо з упевненістю можна констатувати, що саме наш регіон є одним з перших в Україні, що найскоріше безпосередньо відчуває на собі усі подібні зміни, в тому числі й виклики, що безумовно, супроводять ці процеси.

Ці непрості питання потребують ретельного аналізу, постійного вивчення та експертного обговорення. Дієвими механізмами пом'якшення (нейтралізації) наслідків таких викликів є успішне співробітництво з країнами-сусідами — членами Євросоюзу, передусім на регіональному рівні.

ЄС є достатньо успішною моделлю розвитку регіональної співпраці. Тому важливо, щоб концепція “Європи регіонів” була якомога швидше поширена і на Україну. Існуючий в Європі багаторічний досвід регіонального співробітництва є добрим матеріалом для адаптування його на українському ґрунті. Тим паче, що перші спроби участі українських регіонів у транскордонних регіональних об'єднаннях за минулі 10-15 років виявили слабкі місця як українського правового середовища, так і нестачу сучасних технологій управління подібними процесами. З цих міркувань регіональна політика ЄС в контексті сучасного процесу розширення має стати засобом підтримання прозорих кордонів між новими членами ЄС та сусідніми країнами, особливо Україною.

У нових умовах важливо не сприймати державні кордони як стіни, а як засіб використання нових можливостей регіональної співпраці. Це має стати тою перспективою, заради якої треба працювати усім нам, бо це будуть країни, що матимуть велике значення для Євросоюзу, але, підкреслюю: цей рух має бути взаємним.

На регіональному рівні на західних кордонах України має бути запроваджена лібералізація візового та міграційного режиму. У межах прикордонних регіонів можуть втілюватися експериментальні механізми тимчасового працевлаштування на обмежений період часу на засадах соціальних гарантій та захисту осіб найманої праці. Українська дипломатія настійливо турбується, щоб такі угоди розроблялися у співпраці з місцевими органами у східних регіонах нових країн-членів, щоб уникнути можливого погіршення ситуації, пов'язаного з існуючим там високим рівнем безробіття.

Західні регіони України – це пріоритетна зона для встановлення структури всеєвропейського спілкування. Тому ЄС може тут проводити більш активне інвестування в європейські транспортні коридори (А3 та А5, низку інших проектів).

Розвиток туристичної інфраструктури в Карпатах мав би заохотити надходження інвестицій з Європи в рамках створення сприятливого середовища для бізнесу та туризму. Це так само та сфера, де нам треба добре попрацювати. Принаймні це – перспективні інструменти, які можна використовувати для мінімізації зазначених вище викликів.

У цьому контексті узгодженість дій між Україною і країнами-сусідами як в рамках одностороннього, так і в форматі єврорегіонального прикордонного співробітництва, становить основу стабільності і міжнародної безпеки на спільному шляху до Єдиної Європи. На нашу думку, проекти транскордонного співробітництва мають велике значення не тільки для вирішення проблем окремого регіону, але слугують моделями для Європи в цілому. Маю на увазі, в першу чергу, такі форми регіональної співпраці, які демонструють елементи нових відносин як відповідь на визначені виклики.

Безумовно, що важливість сучасного розвитку транскордонного співробітництва України саме згідно з європейськими критеріями обумовлена і низкою об'єктивних чинників, які уже впливають на розвиток прикордонних регіонів України і визначають його майбутнє у короткостроковій та середньостроковій перспективах. Це зокрема:

- безпосередній кордон ЄС вимагає вироблення стратегії використання переваг транскордонного співробітництва областей України з прикордонними територіями країн Центрально-Східної Європи у нових геополітичних та гео економічних умовах, нейтралізації негативних ефектів, які виникають у зв'язку з існуючим візовим режимом на кордонах, запровадженням сусідніми державами

нових законодавчих актів у сфері економіки та міграції; необхідно передбачати вплив процесів глобалізації світової економіки на просторовий розвиток України; зовнішньополітична стратегія зближення України з Європейським Союзом розглядає транскордонне співробітництво як один із інструментів європейської інтеграції країни; транскордонне співробітництво включається у перелік пріоритетів Концепції державної регіональної політики;

- уряд України ставиться до питання активізації участі регіонів України у діяльності єврорегіонів з достатньою увагою, зокрема за рахунок розширення можливостей участі місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування у міжнародному співробітництві, що створює можливість апробації різних шляхів гармонізації заходів регіональної політики ЄС із політикою регіонального розвитку в Україні;

- на прикордонних територіях України, Угорщини, Польщі, Словаччини та Румунії утворюється єдиний транскордонний регіон з об'єднаною схожою структурою економіки та зовнішньоекономічними зв'язками, природними системами, рівнем розвитку людських ресурсів, що об'єктивно визначає існування спільних загальних проблем, які можна ефективно вирішувати в рамках транскордонного співробітництва;

- варто скористатися досвідом транскордонної співпраці західних регіонів Угорщини та Польщі, які упродовж другої половини 90-х років XX століття виконували функцію “зовнішніх регіонів” Європейського Союзу, а тепер мають доступ до нових форм допомоги ЄС.

Словом, можна констатувати, що на сучасному етапі в розвитку транскордонного співробітництва після розширення Євросоюзу настав переломний момент, коли від переважно політико-декларативного єврорегіонального співробітництва можна прискорено переходити до пріоритетів економічної співпраці і реалізації конкретних спільних господарських транскордонних проектів. Про це свідчить зокрема поява нових інституційних форм транскордонного співробітництва, які вже використовуються для мінімізації викликів, пов'язаних з розширенням ЄС. Причому ці нові інструменти виникають по обидва боки східного кордону ЄС і реалізуються місцевими органами влади, зокрема в Закарпатській області, втілюючи у життя гасло “Європа регіонів”.

Це “Стратегія розвитку транскордонного співробітництва у Карпатському регіоні “Карпати 2003-2011”, в основу якої покладені базові ідеї Програми інтеграції України до Європейського Союзу у сфері прикордонної політики.

Наразі перед Україною постає багато нових питань. Пошук відповідей на них буде тривалим. Тільки спільні дії України з ЄС та країнами-сусідами дозволять трансформувати виклики від його розширення у позитивні здобутки цих багатосторонніх відносин.

У політико-безпековому вимірі пряме сусідство з Євросоюзом буде сприяти: посиленню зовнішньополітичної ролі України у сфері спільної зовнішньої оборонної політики Євросоюзу; динамічному перегляду та розвитку чинної договірно-правової бази відносин Україна – ЄС, зацікавленості ЄС у посиленні режиму безпеки кордонів України по всьому периметру, підвищенню ролі України як контриб'ютора регіональної стабільності.

У соціально-економічному вимірі ЄС після розширення стає для нас найбільшим потенційно значимим ринком збуту українських товарів та джерелом розширення й зростання всього спектру українського експорту і, відповідно, української економіки.

Саме європейський напрям може стати визначальним для зростання української економіки і просування українського експорту. Після розширення Європейський Союз, як ніколи, зацікавлений у стабільній, заможній та екологічно безпечній Україні. Відповідно, він має активніше допомагати Україні, зокрема шляхом збільшення технічної допомоги, щоб у себе ми змогли запроваджувати європейські норми і стандарти у всі сфери економічного й культурного життя.

Євросоюз мав би максимально сприяти інтеграції українських енергетичних, транспортних та телекомунікаційних мереж в європейську інфраструктуру. І Україна вже сьогодні це відчуває. Достатньо сказати про принципові рішення ЄС щодо нафтопроводу Одеса-Броди, принципову позицію щодо залучення в газотранспортний консорціум, низка цікавих проектів стосуються створення нових транспортних коридорів.

Це вимагає в першу чергу активного залучення України до миротворчих дій Європейського Союзу, сприяння Європейським Союзом прискорення вступу України до НАТО, поглиблення стратегічного партнерства зі Сполученими Штатами Америки, збереження і посилення рівня добросусідських відносин із Російською Федерацією.

У зовнішньоекономічному відношенні головними завданнями є правильне використання Україною приєднання її до СОТ та активна позиція у сфері торговельної політики ЄС. При цьому головними є такі питання, як набуття Україною статусу країни з ринковою економікою, започаткування роботи над укладенням угоди про вільну торгівлю між Україною і ЄС, ініціювання укладення низки нових секторальних угод до тих, які вже існують між нами та Європейським Союзом, сертифікація і стандартизація українських товарів відповідно до норм ЄС.

Сучасний стан євроінтеграційних процесів в Україні і особливо наші перспективи не дають підстав ні для заспокоєності, ні для безнадійного песимізму. Справа виявилася значно складнішою, ніж це уявлялася ще кілька років тому, особливо одразу ж після Помаранчевої революції. Як висловився буквально через півроку після неї тодішній віце-прем'єр з питань євроінтеграції

О.Рибачук, у багатьох українських відомствах євроінтеграційний кінь навіть не валявся. Оцінки його нинішнього наступника Г.Немирі менш образні, але водночас і дещо більш обнадійливі. На сьогодні вже існує чітке бачення фронту робіт, бракує поки волі до їх виконання. А проте вона неминуче має зростати, оскільки альтернатив євроінтеграції України просто немає.

ГЕОПОЛІТИЧНА СКЛАДОВА ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

На початку ХХ ст. один із засновників геополітики Генрі Макіндер висловив популярну згодом ідею про те, що той, хто володіє Східною Європою, володітиме світом. Однак історична практика повністю розвінчала подібне твердження. Кожна геополітична сила, що встановлювала свій вплив над регіоном, обов'язково зазнавала нищівної поразки, починаючи з Російської та Австро-Угорської імперій, II та III Рейху, і закінчуючи Радянським Союзом. Сьогодні на порозі такого домінування стоять кілька світових гравців...

Нині держави Центральної та Південно-Східної Європи, незважаючи на тривалий невдалий історичний досвід, з огляду на низку об'єктивних причин, що впливають з перебудови та переосмислення системи міжнародних відносин, мають нарешті історичний шанс повернутися до складу міжнародних геополітичних гравців, якщо і не самостійно, то шляхом субрегіонального чи регіонального об'єднання.

Загроза холодної війни поступилася місцем новим перспективам, які вселяють великі надії, але водночас потребують напруження всіх зусиль, новим можливостям і ризикам. Відбувається процес формування нової Європи на вищому рівні інтеграції, йде розбудова нової євроатлантичної структури безпеки, в якій НАТО відіграє провідну роль.

Альянс покликаний відіграти важливу роль в утвердженні та збереженні позитивних досягнень недавнього минулого, а також у вирішенні існуючих та майбутніх завдань у сфері безпеки. Відтак він має дуже насичений порядок денний. Він має обстоювати інтереси безпеки в умовах, які змінюються і які не завжди можна передбачити. Він має забезпечувати колективну оборону і посилювати трансатлантичний зв'язок, а також дбати про збалансованість сил, що дасть можливість європейським союзникам взяти на себе більшу відповідальність. Альянс розвиває свої відносини з країнами-партнерами і готується до приєднання нових членів. Насамперед він має зберігати політичну волю і військові засоби, необхідні для виконання всього спектра місій.

Актуальність теми дослідження насамперед полягає в тому, що Україна посідає особливе місце в євроатлантичному просторі безпеки і є важливим та корисним партнером у справі розвитку стабільності та спільних демократичних цінностей. НАТО зобов'язується і надалі зміцнювати своє особливе партнерство з Україною на засадах Хартії Україна – НАТО, що передбачає, зокрема, політичні консультації з питань, які становлять спільний інтерес, а також широкий спектр практичних заходів співпраці. Альянс продовжує підтримувати суверенітет і незалежність України, її територіальну цілісність, демократичний розвиток, економічне процвітання та її неядерний статус, які

НАТО вважає важливими чинниками стабільності й безпеки в Центральній та Східній Європі, а також у Європі в цілому.

Без перебільшення можна сказати, що питання входження України в євроатлантичну структуру безпеки є наріжним каменем, на якому будуватиметься подальша геополітична карта регіону та Європи в цілому.

Особливості геополітичного становища країн ЦПСЄ на сучасному етапі розвитку

Головною ознакою новизни геополітичної ситуації є її стала невизначеність. Світове співтовариство у повоєнний час звикло до певної стандартності, зрозумілості ситуації. Складність останньої полягала головним чином у напруженості, динаміці співвідношення сил, але ніяк не непередбачуваності намірів та спрямованості дій основних акторів міжнародних відносин. Нові обрії сучасного світу зв'язані із зникненням не двополюсності, а двосистемності, із зникненням у принципі систем як головних компонентів структури глобальних відносин, носіїв їх відносної впорядкованості[2,с.26].

Практично поновлюється, до того ж у значно розширеному складі, буття слов'янських країн, ледь не половина яких нарешті вперше отримала реальну можливість самостійного розвитку. Слов'янський чинник, так само, як і православний, невдовзі може стати помітним на субрегіональному рівні, але тільки за умов подолання чинника російського і вирішення питання про реальну паритетність, природність і взаємовигідність зв'язків. Основна проблема країн регіону полягає в тому, що, володіючи крупним економічним потенціалом і значними людськими ресурсами, вони через ряд цивілізаційних, релігійних, географічних, політичних і етнічних причин не можуть об'єднатися і грати самостійну роль у світі. Унаслідок своєї роздробленості вони неминуче потрапляють в залежність від суміжних з ними держав.

Україна - ключова ланка Балто-Чорноморської осі. Це одностайно визнають і представники атлантизму, і прихильники євразійства. Проте географічне положення України на крайньому східному фланзі євроатлантичної цивілізації має не тільки плюси, а й мінуси. З одного боку, Україна має всі підстави вважатися наріжним каменем системи європейської безпеки. Міністр оборони Великої Британії М.Рифкінд свого часу не випадково наголошував на бажаності розширення НАТО до східних кордонів України. З другого боку, існує реальна небезпека, яку створює діяльність чи, правильніше сказати, бездіяльність правлячої еліти України щодо перетворення України в "сіру зону" між НАТО і РФ (Ташкентським пактом)[12,с.3-9]. Прискорена інтеграція України до Європи (саме до Європи та європейської культури, а не до європейських структур) є реальною й ефективною пересторогою цієї небезпеці.

Говорячи про зовнішню політику та геостратегію країн Центральної та Південно-Східної Європи на сучасному етапі, потрібно усвідомлювати той факт, що більша частина з них (за виключенням України, Молдови, Білорусії та «проблемних» балканських держав – Сербії та Чорногорії, Албанії, і можливо в найближчому майбутньому Косова) як активні учасники євроінтеграційних структур ЄС та НАТО переживають процес уніфікації геостратегічних пріоритетів в рамках зовнішньополітичної лінії Європейського Союзу. Тому зовнішньополітична діяльність цих країн є скоріше відображенням спільної політики регіональної ланки ЄС та НАТО. Однак думки стосовно розвитку ЄС серед його членів є, і напевно завжди будуть далеко не однорідними. Так само як і традиційні зв'язки окремих держав ЦПСЄ з США, Росією, Туреччиною та "керманичами" євроінтеграції – Францією та Німеччиною продовжують впливати на геостратегічний розклад сил у регіоні[15,с.39-44].

Геостратегічна модель поведінки США в регіоні спирається на два взаємопов'язані фактори: недопущення реанімування євразійської моделі розвитку та одночасне «розбавлення» впливу старої Європи у прийнятті рішень в рамках ЄС. Польща, Чехія та Румунія традиційно вважаються найближчими союзниками США всередині ЄС, цьому однак є пояснення: як і США, ЄС незацікавлені у відновленні «гіганта». Однак незацікавленість ця зовсім іншого плану. В Західній Європі бояться не виникнення світового полюсу, розуміючи, що рано чи пізно це має статися, а відновлення імперських ідей російського панування в Європі. Як західні, так і східні європейці ще добре пам'ятають радянські гарнізони, Празьку весну, Будапешт у 1956 році. Тому саме нові члени ЄС найактивніше підтримують превентивні антиросійські настрої, на відміну від Франції та Німеччини, що розглядає Москву скоріше як партнера у своїх геополітичних маневрах з США[17].

На цьому тлі зовсім не парадоксальною є ситуація, коли більш зважену і стратегічно обґрунтовану проєвропейську позицію посідають США, які послідовно підтримують прагнення України до інтеграції в ЄС.

Навряд чи сьогодні можна говорити про існування глобальної європейської геостратегії, спільномірної з американською. У глобальних питаннях Європа дотримується атлантичної (тобто американської) геополітичної парадигми, і до останнього часу це було виправдано. Відносини з іншими країнами світу ключові європейські держави традиційно будували на двосторонній основі і зміцнювали свій вплив у світі на історичному підґрунті колоніальних часів, тобто в тих регіонах, де вони домінували економічно[9]. Але подальший розвиток процесів внутрішньої консолідації Європи логічно вимагатиме від європейців замислитися над проблемою консолідації своїх геополітичних та гео економічних інтересів у зовнішньому світі, причому на глобальному рівні. Не обов'язково це має виглядати як альтернатива лідерству США чи конфронтація з Москвою. У межах цивілізованої конкуренції глобальних інтересів Європа обов'язково має знайти себе як важливий геополітичний суб'єкт, інакше вона тяжітиме до самоізоляції з усіма негативними наслідками для власного майбутнього.

У формуванні нових обрисів геополітичного простору надзвичайно важливою є політика Росії. Серед недостатньо готових до незалежності, змушено зосереджених на внутрішніх негараздах, обмежених у можливостях провадити активну зовнішню політику держав Росія єдина спроможна на системоутворюючі дії, на цілеспрямований вплив, на міждержавні відносини, що оновлюються.

Питання розширення Європейського Союзу РФ розглядає з погляду зростання європейського центру геополітичного тяжіння з можливим послабленням впливів США на європейські процеси. На рівні декларацій та заяв Росія не проти розширення ЄС, але прагне до того, щоб її інтереси були враховані. Бажання Москви не допустити подальшого зменшення свого впливу у просторі Центральної та Східної Європи зумовлено, зокрема, негативними для РФ наслідками — згортанням товарообороту, запровадженням візового режиму тощо[10,с.71].

Не останню роль в російській геостратегії стосовно країн ЦПСЄ відіграватиме бажання збереження свого впливу на теренах пострадянських республік та традиційних балканських союзників. Можна прогнозувати, що подальше розширення ЄС та НАТО на схід, в контакт з геополітичними доктринами Росії, найближчим часом може дійти своєї критичної межі, межі що проходить по лінії балтійсько-чорноморських держав: України, Білорусії та Молдови. Вхідження їх в євроатлантичні структури автоматично означатиме поразку геополітичної моделі Росії, з подальшим її залученням в європейський простір, оскільки існування західних республік СНД та Росії по різні боки геостратегічних полюсів потягне за собою катастрофічні наслідки для останньої. Однак такий варіант подій є мало імовірним, допоки Росія потрібна Європі як джерело ресурсів.

Формування нової системи міжнародних відносин у сфері безпеки, поглиблення інтеграційних процесів в Європі, якісна зміна рівня співпраці між провідними стратегічними партнерами України є нині одними з головних чинників, що впливають на реалізацію національних інтересів нашої держави. Масштабне розширення НАТО на сусідні з Україною держави Центральної та Південно-Східної Європи, новий зміст відносин НАТО з Росією, небезпечні процеси у регіонах Чорного моря та Близького Сходу створюють для нашої держави якісно нову ситуацію, коли вона опиняється, з одного боку, в оточенні країн, тією чи іншою мірою інтегрованих до НАТО, а з другого — перед новими загрозами з Півдня та Сходу[16,с.175].

Чітке визначення і закріплення у масовій свідомості базових геополітичних пріоритетів і національних інтересів є однією з найважливіших передумов розробки ефективної зовнішньополітичної та внутрішньополітичної стратегії на перспективу. На жаль, ці інтереси і пріоритети не тільки не консолідовані в національній свідомості українського народу, але й навіть адекватно не розроблені й не визначені на державному рівні.

Створення в Євроазійському просторі ще однієї спільноти на взірць європейської навряд чи є можливим і доцільним з огляду на обраний Україною курс на інтеграцію в існуючі європейські структури. Жорстка прив'язка до нової, "зміцненої" моделі СНД назавжди означатиме відмову від самостійної європейської політики, а згодом і від будь-якої самостійності у зовнішньополітичних і зовнішньоекономічних справах. Між двома системами неодмінно виникатиме конкурентна боротьба за геостратегічні й гео економічні впливи, в якій Україна відіграватиме периферійну роль[2,с.139]. Для України важливо опрацювати шляхи, що ведуть до поступового перетворення всього Євроазійського геополітичного простору - від Атлантики до Тихого океану - в єдину спільноту суверенних держав без домінування якогось одного центру. Україна зацікавлена як у прилученні до високотехнологічного європейського ринку, так і в містких ринках на Сході, зокрема у виході до країн Азійсько-Тихоокеанського регіону, шляхи до якого пролягають через РФ та Центральну Азію.

Прийняті ЄС концептуальні документи стратегічного характеру щодо України свідчать про неготовність Європи здійснювати радикальні кроки назустріч Києву, що мотивується як особливим геополітичним значенням України, так і небажаністю загострювати відносини з Москвою. Можна очікувати, що в недалекому майбутньому Європа, якщо і надалі дотримуватиметься звичних стереотипів мислення, неспроможна буде зайняти принципову позицію стосовно власного політичного курсу щодо України[1,с.27].

З точки зору геостратегії найбільш пріоритетним шляхом розвитку України в європейському напрямі міг би стати регіональний союз держав по осі Балтика-Чорне море, однак вона наражається на нерозуміння з боку Білорусії, що перебуває під цілковитим політичним впливом РФ[6]. Тому геополітичним мріям С.Рудницького та Ю. Липи доведеться чекати кращих часів...

Отже, зрозуміло, що тенденції розвитку економічної та політичної площин сучасного геопростору спонукають Україну до більш однозначного вибору орієнтирів у розвитку зовнішньої політики. Проведений нами аналіз свідчить про те, що східний вектор геопростору найменш перспективний для нашої держави, містить виклики і осторогу щодо її національної безпеки. Водночас прозахідна спрямованість української зовнішньої політики зумовить якнайшвидшу появу ознак стабілізації, росту і життєстійкості національної економіки. Україна зможе стати потужним бастионом-форпостом західної цивілізації в центрі Європи, перетворившись на реальну європейську державу, а також бастионом європейсько-атлантичної цивілізації, який протистоятиме процесам ентропії і хаосу, що загрожують їй зі сходу. Нарешті, буде розірвано ланцюг прірви і відторгнення між Україною і Європою, і наша держава стане повноцінною складовою європейської спільноти.

Вступ України в НАТО: можливі втрати та надбання

Розширення і трансформація Північноатлантичного альянсу є одним з найбільш фундаментальних зрушень в міжнародній безпеці, пов'язаних з формуванням нової постбіполярної системи міжнародних відносин.

Цей процес без перебільшення доленосний для європейських країн, оскільки не лише остаточно закріплює результати минулого біполярного протистояння, але й окреслює контури єдиної європейської цивілізації у межах євроатлантичного простору. Належність до цієї цивілізації є прагненням багатьох країн Європи, у тому числі і України.

Відтак постає питання про нову роль Альянсу у забезпеченні безпеки євроатлантичного простору. Формування нової євроатлантичної архітектури безпеки в майбутньому, вірогідно, буде здійснюватися за допомогою зміцнення її несучих конструкцій, таких як:

- подальше розширення НАТО на схід;
- поглиблення кооперативних зв'язків між НАТО і ЄС у галузі безпеки;
- залучення Росії до процесу зміцнення стабільності і миру в Європі;
- економічне і політичне освоєння пострадянського простору США і країнами Заходу[5,С.5-14].

Подальше розширення НАТО на схід - важлива складова нової архітектури євроатлантичної безпеки. Приєднання країн другої хвилі до Альянсу означає розширення зони відповідальності НАТО в Європі. При цьому приєднання Словаччини і Словенії заповнює "діри", що утворилися всередині цієї зони. Однак головні проблеми можуть виникнути не всередині цієї зони, а на її периферії, на передньому краї розширення. У такому випадку ключовим чинником, від якого буде визначально залежати подальше розширення Альянсу, стає Україна, яка межує з двома новими членами НАТО - Румунією і Словаччиною.

Певну загрозу всій цій конструкції євроатлантичної безпеки можуть становити такі ризики:

- ослаблення присутності і впливу США в Європі;
- перетворення ЄС у самостійну геополітичну силу в Європі і послаблення євроатлантичних зв'язків між США та західноєвропейськими країнами;
- повернення Росії до політики геополітичного реваншу[2,с.46-48].

У випадку збереження зазначених ризиків протягом найближчого десятиліття можна досить точно спрогнозувати, що найбільш вірогідним сценарієм розвитку ситуації навколо України після другої хвилі розширення НАТО стане її перетворення на "буферну зону". Цей сценарій уже частково реалізований. Україна фактично виявилася затиснутою між НАТО і білорусько-російським військовим союзом[9].

Зазначений сценарій може бути прийнятний для Альянсу з військової точки зору, оскільки не вимагає додаткового розгортання сил на території нових членів і не передбачає великих витрат на забезпечення їхньої оборони і безпеки. Однак він не може задовольняти НАТО з політичної точки зору, оскільки консервує процес подальшого розширення Альянсу та сприяє посиленню політичної нестабільності в Україні. В той же час Україна як "буфер" може сприяти зміцненню євроатлантичної безпеки лише тоді, коли буде внутрішньо політично стабільною країною. Роль буфера позбавляє її зовнішніх умов для забезпечення такої стабільності. Ситуація невизначеності "буферної зони" буде провокувати Росію повернути собі вплив над цією територією, забезпечити тут свою військову присутність та, зрештою, встановити повне політичне й економічне домінування.

Подальше розширення НАТО неминуче вимагатиме зміцнення і посилення України як чинника стабільності Центрально-Східної Європи. Завданнями, які постають перед Україною після 2-ї хвилі розширення НАТО, мають бути:

- успішне завершення економічної, політичної й військової реформ;
- переведення відносин між НАТО й Україною з партнерства в ранг "НАТО - країна-кандидат".

Зацікавленість НАТО у набутті Україною членства в Альянсі, на думку деяких експертів, залежатиме від кількох умов[4;8]. По-перше, від ступеня стратегічної і політичної важливості України для Альянсу. По-друге, від того, наскільки успішно Україна зможе диверсифікувати свої економічні зв'язки з Росією. По-третє, від рівня підтримки нових членів Альянсу і США. Всі ці умови зводяться до розуміння того, наскільки Україна значима для Заходу і США як форпост стабільності в Центральній Європі. Ця вагомість багаторазово зростає з початком економічного і політичного освоєння Заходом і США пострадянського простору, де Україна може виступати в якості основного плацдарму. Але вірогідність такого сценарію розвитку вирішальною мірою залежить від самої України та її стратегічних інтересів щодо НАТО.

Приєднання до НАТО гарантує Україні зміцнення державного суверенітету, стимулюватиме поширення демократичних цінностей і розбудову громадянського суспільства. Тому вступ України до НАТО - це реалізація її цивілізаційних інтересів. Членство в НАТО надає вагомі гарантії збереження національної ідентичності та єдності української нації. Перебування у спільноті цивілізованих демократичних країн – членів Альянсу сприятиме формуванню української національної еліти, орієнтованої на національні та європейські цінності, розвитку національної культури та культури національних меншин України.

Приєднання України до НАТО відповідає інтересам обох сторін. Вступ України до НАТО остаточно вирішив би геостратегічну дилему в Європі, пов'язану з відновленням геополітичного суперництва. Це дозволило б розвивати дійсно партнерські відносини між усіма європейськими гравцями, а також США і Росією.

Україна у досяжній перспективі зможе вирішити головне стратегічне завдання – інтегруватися в Європу, скоротивши тривалість і полегшивши труднощі цього процесу[17]. Інтереси України, пов'язані з євроатлантичною інтеграцією, актуалізують питання про шлях та процедури набуття членства в НАТО. Відповідь на нього потребує визначення умов набуття членства в Альянсі, мотивів та потреб НАТО у приєднанні тих чи інших нових членів.

Незважаючи на прописаний в конституції позаблоковий статус, геополітичне розташування України - наявність загрози територіальних претензій; сусідство з двома більш потужними у військовому сенсі країнами: ядерною наддержавою Росією і Туреччиною; наявність поблизу кордонів України зон воєнних конфліктів та нестабільності — Північний і Південний Кавказ, Придністров'я, зумовлюють брак реалістичної перспективи для без'ядерної України самостійно забезпечити свою безпеку.

Європейські країни традиційного нейтралітету не можуть, однак, розглядатися як зразок для оптимізації оборонних витрат України через неучасть у військових блоках. Так, оборонні витрати в Австрії становлять лише 0,8% ВВП, а Швейцарії - 1% (в Україні - 1,4% ВВП) [15,с.39].

Однак вони територіально перебувають в оточенні демократичних країн, які належать до НАТО та ЄС. Загроза виникнення збройного конфлікту в їхньому регіоні малоімовірна.

Позаблокові країни Європи, які мають кордони поза межами НАТО та ЄС, витрачають на оборону значно більше.

Альянс висуває до України вимоги в економічній сфері, тотожні з іншими державами, які бажають інтегруватися в НАТО. Згідно з Планом дій Україна - НАТО наша держава зобов'язалася досягти:

- сталого економічного зростання, включаючи структурну перебудову економіки для підтримання стабільного зростання річного ВВП,
- низьких темпів інфляції,
- збільшити реальні доходи населення та обмежити бюджетний дефіцит;
- ввести мораторій на ініціювання законопроектів про податкові пільги;
- створити умови, необхідні для вступу до Світової організації торгівлі;
- провести реформи оборонної економіки для досягнення мети України щодо інтеграції в євроатлантичні структури;
- створити інституційне середовище, що стимулюватиме ділову активність;
- вжити заходів щодо сприяння приватизації, боротьби з корупцією та підвищення прозорості державних витрат[11,с.5-62-70].

Одним з доказів того, що непевне геополітичне становище України, яке характеризується її перебуванням поза зоною надійних гарантій безпеки у "сірій зоні", прямо шкодить економіці країни, є політика великих інвесторів. В

економіку України з 1992 року надійшло лише трохи більше 18 млрд. дол. США, це незначна сума у порівнянні з іншими державами Центральної та Східної Європи, економіки яких відчули різке збільшення інвестицій після оголошення про їхнє запрошення до НАТО[7,с.15].

Україна має перспективу щодо розробки і реалізації наступних проектів з НАТО: спільні дослідження і розробка зразків сучасного озброєння і військової техніки, модернізація та ремонт техніки і озброєння радянського виробництва для армій нових членів НАТО. Перевагами України є високотехнологічний оборонно-промисловий комплекс, здатний розробляти сучасні зразки озброєнь, а також здатність до створення в замкнених циклах деяких конкурентоздатних на світовому ринку зразків озброєння[11,с.5-62-70].

З часу розпаду СРСР Росія поступово обмежує зв'язки з Україною в галузі оборонної промисловості лише тими сферами, де для неї збитково працювати без залучення українських виробництв. Росія поступово налагоджує замкнені цикли з виробництва озброєнь. Число українських підприємств, які здійснюють експортно-імпорتنі операції з підприємствами російського ОПК, скорочується за об'єктивних обставин, серед яких насамперед прагнення Росії, як великої держави, одержати замкнені цикли виробництва озброєнь на своїй території, відбувається втрата вигідних для України кооперативних зв'язків з РФ. Ці зв'язки можуть бути певною мірою компенсовані поступовим налагодженням співпраці з країнами НАТО[5].

Таким чином, вступ України до НАТО збільшив би привабливість українських оборонних підприємств для політичного та військового керівництва країн Заходу, підтвердив надійність військово-технічної співпраці країн НАТО з Україною й знизив фінансові та політичні ризики в галузі оборонної промисловості країни, що сприяло б збільшенню інвестицій у ОПК нашої держави.

Водночас аналіз соціально-політичних, політико-правових процесів свідчить, що в Україні присутні основні фактори, що створюють політичні, економічні, соціальні й етно-релігійні передумови для виникнення й розвитку тероризму. Надзвичайний рівень корупції, живучість соціально-революційних традицій і постулатів, висока концентрація озброєнь і потенційних об'єктів терору, тліюче вогнище напруженості в Криму, значущість на тлі незахищеності українських транспортних коридорів для Європи, наявність АЕС, насамперед Чорнобильської (через стан об'єкта укриття, характер забезпечення охорони), підвищують терористичну небезпеку в Україні[6].

Проте найбільшою проблемою на цьому шляху була і є позиція Кремля. «Могутність Росії може бути підірвана тільки відділенням від неї України», - казав О.Бісмарк. Для російської геополітичної стратегії ця аксіома була і залишається незмінною. Досить схожу позицію займає Е. Морозів, стверджуючи, що «контроль над Україною – необхідна умова не тільки втілення в життя геополітичних цілей Росії, але і самого її існування» [3]. На жаль для України, восьмирічна політика адміністрації Путіна-Медведева

тільки підтверджує курс, влучно сформульований російським політологом, журналістом і ведучим програми «Однако» Михаїлом Леонтьєвим: «Якщо говорити про політику Росії в Східній Європі, то, на мій погляд, завдання Росії полягає в тому, щоб максимально м'яким зробити процес розвалу держави під назвою Україна» [16,с.175]. Ідеї розпаду України давно обговорюються серед російської «патріотичної» громадськості. Раніше переважала думка, що такий процес пройде по лінії «Захід-Схід».

Ще одне важливе питання геополітичних прагнень росіян – це позиція щодо розширення НАТО і вступу до нього України. «...Ізоляція Росії в Європі стає реальністю, і з кожним новим членом, прийнятим в НАТО, ця ізоляція буде все більше цементуватися. Наша країна в недалекому майбутньому може опинитися остаточно відрізаною від процесів європейської інтеграції» [3]. Тобто розширення НАТО шкодить російській безпеці, а залучення до блоку України є частиною антиросійської стратегії.

На тлі витриманої та обережної політики провідних керівників ЄС – Франції та Німеччини, позиція США в питанні прийняття України в НАТО та ЄС виглядає найбільш послідовною, так само, як вона була при вступі туди колишніх країн соцтабору. Недаремно нових членів ЄС російські ЗМІ вважають „агентами американського впливу”, які роблять насамперед те, що їм радять у Вашингтоні. Звичайно, Україну також віднесуть до таких держав, якщо вона колись реалізує свої євроінтеграційні плани. Підтвердження цьому – останні події в Грузії, і їхня позиція щодо цього конфлікту, що була майже діаметрально протилежною до заяв та висловлювань політиків «старих» демократій.

Звідси випливає чимало проблем, подолати які неможливо без величезних зусиль і високого професіоналізму наших політиків. Україна є заручницею складних геополітичних схем, і кожен її крок у будь-якому напрямі викликає спротив або Москви, або Вашингтону, або Брюсселя.

Таким чином, питання можливості майбутнього вступу України в НАТО наштовхується на низку взаємопов'язаних «якщо?». В цьому сенсі важливою є консолідація думки суспільства щодо засад зовнішньої політики України. Зауваження окремих прихильників вступу в альянс шляхом волі політичних еліт, а не шляхом референдуму, хоча й має певний сенс, адже останній був задіяний тільки в трьох країнах - Словенії, Угорщині і Словаччині, на мою думку, для України є занадто ризикованим кроком, що міг би мати непередбачувані наслідки. Для успішності подібного кроку як наші східні, так і західні партнери повинні побачити, що в такому кроці зацікавлена більшість населення України, до чого потрібно докладати максимум зусиль.

Висновки

Більшість проблем на шляху євроатлантичної інтеграції Україна, власне, створює сама, що є результатом відсутності волі політичних еліт. З одного боку, це дозволяє вірити в можливість швидкого усунення цих проблем, а з другого - не можна виключити, що, якщо не усунути цих причин, вони продовжуватимуть існувати нескінченно.

В Україні також відсутня концепція її участі у НАТО в майбутньому, яка її модель (або яка її комбінація) із трьох вищезгаданих їй найбільш підходить. Створюється враження, що Альянс уявляється як засіб для отримання членства в ЄС.

Для теперішніх союзників організація є занадто цінним інструментом, щоб ослаблювати його функціонування детально продуманими рішеннями. Однак немає сумнівів, що пріоритетне значення має особистий вибір України, і тільки Україна може довести, що її участь в НАТО є усвідомленим і конче потрібним вибором в ім'я майбутнього.

Провівши дослідження можливих сценаріїв геополітичного майбутнього України, доходимо висновку, що входження нашої держави до об'єднання європейських структур є єдиною парадигмою геостратегічних інтересів України, однак можливість повнокровного втілення її найближчим часом може стати можливим тільки в разі подібної переорієнтації РФ. Геополітична «битва», що відбувається в наш час на теренах ЦПСЄ в напрямі Схід-Захід, вирішальною мірою залежить від того, чию сторону займе українська нація.

... Сьогодні на порозі регіонального домінування в регіоні ЦПСЄ стоять два геостратегічні блоки: європейський - ЄС та НАТО за активної підтримки США, та євразійський, представлений РФ (Ташкентський договір). Життєво важливим завданням обох угруповань є недопущення регіонального протистояння, інакше, можливо, «прокляття» Східної Європи торкнеться і їх.

Список використаної літератури

1. Бабич Д. Враг у ворот: НАТО и Украина// Корреспондент.- К., 2005.- № 22.- С. 27-28.
2. Баган О. В. Українська Понтида. Геополітичні виміри сучасної України. – Дрогобич: “Коло”, 2002. - 253 с.
3. Бохан Ю. Доктрина “євразійства” у новій обгортці. <http://maidan.org.ua/static/mai/1113231910.html>.
4. Вірний В. НАТО: ворота до раю чи до пекла?//Персонал плюс.- 2008.- № 7 (21-27 лют.)
5. Горбулін В. П. Україна-НАТО: стагнація чи повільна інтеграція? //Стратегічні пріоритети. – 2007. - №2(3) – С. 5-14.
6. Зовнішньополітичні альтернативи України до 2015р. <http://ukraine-ir.narod.ru/experts.htm>.
7. Караваев А. НАТО на подходе// Независимость.- 2008.- № 4 (3 марта).- С. 15.
8. Колянські М. Євроатлантична інтеграція України: проект, приречений на успіх?// Пам’ять століть.- 2007.- № 6.- С. 143-150.
9. “Міжмор’я” – геополітика Центральної Європи [//www.sesna.com.ua/im/geoua.html](http://www.sesna.com.ua/im/geoua.html).
10. Нарочницкая Н. Россия в новых геополитических реалиях// Международная жизнь.-2003. - №11.-С.71.
11. Палій О. Економічні наслідки вступу України до НАТО// Україна-НАТО.- 2007.- № 4.- С. 62-70.
12. Паламарчук М.М., Паламарчук О.М. Геополітичне положення України (сутність і основні риси) // Укр. геогр. журнал. – 1994. – № 1-2. – С. 3-9.
13. Соколов Б. Россия и Восточная Европа: что же дальше.http://www.prognosis.ru/news/geopolitic/2006/5/18/rus_easteurop.html.
14. Сурмин Ю. Влияние президентских выборов на евроатлантические предпочтения граждан Украины// Персонал.- 2005.- № 4.- С. 12-16.
15. Федуняк С.Г. Основні тенденції розвитку системи безпеки в Європі і Євразії: три виміри консолідації//Стратегічна панорама. – К. -1' 2004. – С. 39-44.
16. Шевцов А. І., Шеховцов В.С. Особливості воєнно-політичних відносин США і НАТО з Росією: в контексті можливих альтернатив для України// Стратегічні пріоритети – науково-аналітичний щоквартальник Нац. інституту стратегічних досліджень. – К. - 1' 2006 – С. 175.
17. Шевирьов І. Зміна геополітики, або перехід до нового світогляду//www.epochtimes.com.ua.

ПОПЕРЕДНІ ОЦІНКИ СТАНУ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ УГОДИ ПРО СПРОЩЕННЯ ВІЗОВОГО РЕЖИМУ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Угода між Україною та Європейським Співтовариством про спрощення оформлення віз (далі – Угода) вступила в силу 1 січня 2008 року[1]. Процедура ратифікації Угоди Європейським Союзом була завершена 29 листопада 2007 року на засіданні Ради міністрів ЄС, де її було ратифіковано разом із Угодою про реадмісію.

Верховна Рада України ратифікувала обидві угоди (про спрощення візового режиму та про реадмісію) 16 січня 2008 року, але за взаємною згодою сторін, дію Угоди було розпочато раніше, синхронно з аналогічними угодами, укладеними в другій половині 2007 року з країнами Західних Балкан та Молдовою.

Нагадаємо, що вступові Угоди в дію передували гострі дискусії щодо умов і термінів поширення на нових членів ЄС – Румунію та Болгарію – безвізового режиму, запровадженого Україною для громадян ЄС в односторонньому порядку з 1 травня 2005 року. Європейський Союз, вказуючи на принцип солідарності і вимогу рівного ставлення, заявляв, що Угода вступить в силу тільки після того, як Україна поширить безвізовий режим на Румунію і Болгарію. В офіційному коментарі МЗС України від 20 вересня було вказано, що *«Україна жодним чином не ділить ЄС на старих чи нових членів і, власне, тому погодилась розглянути питання щодо надання безвізового режиму Румунії та Болгарії»*. Однак зволікання з вирішенням цього питання спричинило ультимативні вимоги Євросоюзу і погрози відкласти імплементацію Угоди. У відповідь 14 листопада тодішній міністр закордонних справ Арсеній Яценюк заявив, що Україна не сприймає ультимативну постановку питання відносно імплементації та ратифікації Угоди про спрощення візового режиму з прив'язкою до Румунії і Болгарії. Компромісне рішення було врешті-решт знайдено – Україна скасувала візи для громадян Румунії та Болгарії з 1 січня 2008 року, і того ж дня Угода вступила в дію, незважаючи на відсутність на той момент її ратифікації Верховною Радою України.

Наразі період, що минув з моменту вступу в силу Угоди, є, на нашу думку, достатнім часом для того, щоб зробити попередні висновки щодо стану її виконання*. В той же час слід зазначити, що, на думку представників ЄС, час для публічної оцінки стану виконання Угоди ще не настав – європейська сторона вважає, що оскільки практичне втілення Угоди вимагає заміни і модифікації значної кількості інструкцій та правил, зумовлених внутрішнім законодавством країн – членів ЄС, період між формальним запровадженням Угоди та її якісною і повною імплементацією вимагає більшого часу (якого – не вказується).

Тим не менше, оскільки станом на листопад 2008 року Угода вже одинадцять місяців є діючим нормативно-правовим документом, враховуючи її високу суспільну значущість, українська сторона має всі підстави вимагати ретельного дотримання положень Угоди вже на нинішньому етапі.

Брак політичної волі з боку країн-членів ЄС до публічного моніторингу якості виконання Угоди зумовлює той факт, що наразі недоступна офіційна статистика консульських установ країн ЄС стосовно впливу запровадження Угоди на реальну ситуацію з видачею віз громадянам України.

Предметом особливої стурбованості для нас став той факт, що, згідно з даними Державної прикордонної служби України, оприлюдненими у червні 2008 року за перші 6 місяців, *кількість поїздок громадян України до країн ЄС скоротилась відповідно до періоду минулого року у 2,6 рази*. Така статистика є безпрецедентною для України: подібного скорочення не відбувалось у минулому жодного разу, навіть у період 2000-2004 рр., коли країни ЦСЄ, готуючись до вступу в ЄС, запровадили для громадян України національні візи, скасувавши безвізові режими, що існували до того.

Протягом останнього періоду в українських медіа з'явилась низка розгорнутих публікацій, в яких наводяться численні факти недотримання норм Угоди[2], порушення прав громадян України під час їх подорожей до країн ЄС[3], а також фактів, що свідчать про наявність потужного тіньового ринку європейських віз[4].

Оскільки жодна із компетентних інстанцій не спростовувала ані даних Державної прикордонної служби та МЗС України, ані фактів, наведених у зазначених публікаціях, є всі підстави зробити відповідні висновки. Головний з них: ***Угода про спрощення оформлення віз наразі не виконує покладені на неї функції*** – спростити отримання віз тим, хто подорожує до «старих» шенгенських країн, і пом'якшити негативні наслідки для відвідувачів «нових» країн Шенгенської зони.

За даними, оприлюдненими заступником міністра закордонних справ Олександром Купчишином, станом на 1 травня 2008 року було зафіксовано

---

* Подано інформацію станом на листопад 2008 року.

приблизно 150 випадків порушення Угоди. Це в основному невмотивована відмова у видачі віз, зволікання з термінами оформлення або розгляду. Цей же урядовець вказав на кілька випадків затримання громадян України з дипломатичними паспортами через відсутність віз - хоча Угодою передбачено безвізовий в'їзд для власників дипломатичних паспортів.

Згідно з офіційною точкою зору ЄС, Угода виконується добре. Як заявив аташе представництва Європейської Комісії в Україні Бернард Богенспергер, Угода діє і виконується належним чином. На користь цього твердження ним наведено факт, що рівень відмов заявникам на шенгенські візи наразі дорівнює 6 %, тобто 94 % осіб візи отримують, що є доказом ефективності Угоди. Тези про належний рівень виконання Угоди дотримуються й інші офіційні представники Європейського Союзу. До прикладу, 8 липня 2008 року, під час презентації початку французького головування в ЄС, Посол Франції Жан-Поль Везіан висловив задоволення рівнем імплементації Угоди, заявивши, що посольство Франції видає достатню кількість багаторазових та довгострокових віз, а появу в українських ЗМІ великої кількості публікацій про незадовільний стан справ із наданням віз громадянам України потрактував як *«сплановану інформаційну кампанію»*, покликану дискредитувати ЄС та Угоду.

Безперечно, поважаючи позицію офіційних представників ЄС, все ж зазначимо, що наведена ними аргументація не є достатньою. По-перше, зміст Угоди стосується таких параметрів, як *перелік документів для обґрунтування мети візиту, обмеження максимальної вартості віз та термінів розгляду візових заяв*, а також визначення *переліку пільгових категорій, які мають полегшений доступ до багаторазових, довгострокових та безкоштовних віз*. Параметр же відсотка відмов компетенції Угоди безпосередньо не стосується, а лише опосередковано – її дієвості. З усього комплексу заяв та публікацій, де висловлюється позиція офіційних інстанцій ЄС, жодного разу не було озвучено конкретних даних щодо динаміки виданих віз, а також зміни ситуації за параметрами, які регулюються Угодою, а саме:

- *зміни кількості надання багаторазових до довгострокових віз у порівнянні з попереднім роком;*
- *кількість заявників (у відсотках), що потрапляють до пільгових категорій, встановлених Угодою, яким передбачено надання багаторазових та довгострокових віз;*
- *дотримання вимоги про граничну ціну візи – 35 Євро (70 Євро у випадку термінового оформлення);*
- *дотримання граничного десятиденного терміну розгляду візової заяви;*
- *дотримання вичерпного переліку документів для обґрунтування мети візиту.*

Саме наявність такої інформації дала б змогу компетентно відповісти на питання щодо того, як діє Угода, де досягнуто прогресу, які компоненти

викликають тривогу, і, можливо, розсіяти обґрунтовані підозри та сумніви, що виникли в українських експертів та представників ЗМІ.

Наразі, так чи інакше, можна констатувати дефіцит інформації з боку ЄС, яка б дозволила підтвердити чи спростувати оцінки, наявні в інформаційному просторі України.

Зазначимо, що ситуація з виконанням Угоди про спрощення оформлення віз стала предметом обговорення на засіданні Комітету Верховної Ради України з питань європейської інтеграції 3 червня 2008 року. За підсумками засідання, голова Комітету Борис Тарасюк висловив думку: *«Деякі країни-члени ЄС виявилися неготовими до виконання положень Угоди..., українські громадяни фактично не відчують переваг у перетині кордонів. Як і до підписання Угоди, українці стикаються з невмотивованими відмовами у відкритті віз. Не застосовуються положення Угоди щодо видачі довготермінових віз, деякі консульські установи продовжують стягувати з українських громадян плату за візи, яка виходить за межі Угоди».*

Комітет Верховної Ради з питань євроінтеграції готує спеціальні парламентські слухання із залученням представників влади, іноземних посольств для того, щоб проаналізувати, як виконуються положення Угоди про спрощення візового режиму між Україною та ЄС.

Наразі ж єдиним спеціальним органом, уповноваженим розглядати будь-які дискусійні питання стосовно візової практики взагалі та дії Угоди зокрема є **Спільний комітет експертів**, створений сторонами відповідно до 12 статті Угоди. Комітет зокрема має такі завдання:

- *моніторинг імплементації Угоди;*
- *підготовка пропозицій стосовно внесення змін або доповнень до цієї Угоди;*
- *урегулювання спірних питань, які виникають у ході тлумачення або застосування цієї Угоди.*

Робота **Спільного комітету експертів** буде визначатися великою кількістю фактичного матеріалу, представленого українською стороною щодо порушень Угоди.

Напередодні чергового саміту Україна – ЄС, який проходив у вересні 2008 року в Парижі, зусиллями **Консорціуму громадських організацій, експертних та аналітичних центрів**, що представляють Київ та шість обласних центрів України, за підтримки Європейської програми міжнародного фонду «Відродження», було проведено *Моніторинг видачі віз громадянам України консульськими установами країн Європейського Союзу. Мета проекту* - системне дослідження практики видачі віз громадянам України та аналіз виконання Угоди про спрощення візового режиму між Україною та ЄС, аналіз ситуації щодо дотримання прав громадян на свободу пересування, виявлення

проблем та перешкод на шляху до лібералізації візових відносин України з ЄС, із кінцевою метою скасування візового режиму щодо громадян України.

Результати моніторингу були використані МЗС України для вироблення позиції української делегації на вересневому саміті Україна - ЄС, де йшлося про започаткування візового діалогу між Україною та Європейським Союзом.

Дослідження, проведене **Консорціумом**, охоплювало консульські установи «старих» (Німеччина, Франція, Італія, Іспанія, Бельгія, Греція) та «нових» (Польща, Угорщина, Чеська Республіка, Словаччина, Литва) шенгенських країн. Відтак об'єктом моніторингу Консорціуму було **21 консульство з 11 країн-членів ЄС**.

Позитивні тенденції, визначені моніторингом:

Зменшення загальної (в цілому по Шенгену) кількості відмов – до 8%, тоді як у попередні роки цей показник становив у середньому 12 – 14 %.

Поява нових технологій, обробка візових заяв, що дозволило консульським установам деяких країн-членів ЄС (переважно «старих») скоротити загальний термін візової процедури та певною мірою подолати проблему черг. Термін розгляду візової заявки у «старих» шенгенських країнах у понад 50% випадків сягає до одного тижня. Термін очікування в чергах у «старих» шенгенських країнах у більшості випадків не перевищує 1 години.

«Старі» шенгенські країни видають 23,5% багаторазових та 27% безкоштовних віз.

Більшість опитаних достатньо позитивно оцінили загальну атмосферу спілкування з консульськими працівниками.

Негативні тенденції, визначені моніторингом:

Значне ускладнення процедур і умов отримання віз у «нових» шенгенських країнах. Заявники констатують погіршення майже за усіма дослідженими параметрами (зростання черг, тривалість процедури, вимоги до документів, зрозумілість критеріїв умов та критеріїв надання візи, ризик отримати відмову). У більшості випадків ситуація з отриманням віз у «нових» шенгенських країнах є гіршою, ніж у «старих», зокрема стосовно часу, проведеного у чергах (випадки очікування 2, 3, 4 і навіть більше годин) та тривалості процедури очікування рішення (більшість заявників чекали понад 1 тиждень).

У випадку відмов у наданні візи у 2/3 випадків заявникам не пояснили причину відмови. Тривалість дії багаторазових віз у більшості випадків не перевищує 1 – 3 місяці. Лише 13-14% виданих віз мають тривалість дії понад 6 місяців.

Опитуванням не зафіксовано зменшення кількості документів, що вимагаються консульствами від заявників, що ставить під сумнів якість

виконання Статті 4 Угоди, що регламентує вичерпний перелік документів на підтвердження мети візиту для окремих категорій громадян.

Найбільшу кількість багаторазових віз видає Угорщина – 61% та Польща – 49%, найменшу – Греція – 7%.

Найменша кількість відмов зафіксована у консульстві Німеччини – 2,5%, найбільша – Іспанії – 22,5%.

Найбільшу кількість безкоштовних віз надають консульства Франції – 45%, Німеччини та Литви – по 41%, найменшу – Італії та Іспанії – по 10%, Бельгії – 5%.

Найшвидшою є процедура у консульстві Франції, де більшість респондентів отримують візу у день подання документів.

Загальна кількість заявників, що ідентифікують себе з пільговими категоріями, визначеними Статтею 5 Угоди (право на отримання багаторазових віз), – становить 57%. Відсоток заявників, що отримали багаторазові візи, 37%.

Загальна кількість заявників, що ідентифікують себе з пільговими категоріями, визначеними Статтею 6 Угоди (право на безкоштовне оформлення віз) 54%. Кількість заявників, що отримали безкоштовні візи, – 28,6%.

Як свідчать результати моніторингу, Угода про спрощення оформлення віз між Україною та ЄС сприяла певному поліпшенню ситуації з видачі віз громадянам України переважно в «старих» шенгенських країнах. В той же час Угода поки що не стала ефективним механізмом, спроможним компенсувати негативні наслідки розширення шенгенської зони для більшості громадян України, що подорожують до країн ЄС[5].

Проведений моніторинг підтверджує, що де факто Угоді бракує механізмів прямої дії, оскільки консульства продовжують користуватись відомчими інструкціями, які ігнорують або трактують деякі двозначні положення Угоди не на користь українських заявників.

Заступник міністра закордонних справ України К.Єлисеєв зазначає, що на сьогодні залишається дуже багато проблем в питанні імплементації Угоди європейською стороною, яка фактично продовжує дискримінацію українських громадян. За словами К. Єлисеєва, відповідно до Угоди кожен сьомий українець може отримати довготермінову багаторазову візу, однак на практиці досить часто консульства країн-членів ЄС видають багаторазові візи терміном на місяць, а іноді і на 15 днів. «Важко уявити, що людина зможе кілька разів в'їхати до ЄС протягом двох тижнів», - зазначив він. За словами заступника міністра, 70 % віз видається українським громадянам максимально терміном на 3 місяці. Таким чином, хоча вартість віз обмежена 35-ма євро, однак ті, кому доводиться часто подорожувати до ЄС, мають сплачувати набагато більше візових зборів протягом року, кожного разу відкриваючи нові візи[6].

Що торкається моніторингу візової політики і практики консульських установ на території Закарпатської області (*Генерального консульства Угорської Республіки в м. Ужгороді, Консульства Угорської Республіки в м.Берегові та Генерального консульства Словацької Республіки в м. Ужгороді*), то слід зазначити, що у порівнянні з іншими країнами-сусідами, між Україною та Угорщиною існує *«найтонший мур»* і більш сприятливий режим в'їзду для мешканців Закарпаття, що проживають поруч з кордоном. Запровадження інституту місцевого прикордонного руху (*the local border traffic*) дало можливість вільного пересування для 750 тис. жителів прикордоння. В зону дії Угоди включено 384 українських та 244 угорських населених пунктів. Запровадження такої ж Угоди із Словаччиною дало можливість спрощеного пересування в 30-кілометровій зоні жителям 280 українських та 299 словацьких населених пунктів.

Хоча угоди про місцевий прикордонний рух між Україною та Угорщиною, Україною та Словаччиною *суттєво відрізняються одна від одної*, тим не менше *запровадження інституту місцевого прикордонного руху з полегшеною формою отримання віз – один із кроків та елемент щодо отримання громадянами України, які проживають на прикордонних територіях, спрощеного візового режиму*. Можна констатувати, що можливості спрощеного візового режиму для жителів прикордонних територій України набагато ширші і вже реалізуються. Ті категорії громадян, які не підпадають під пільгові положення Угоди про спрощення оформлення віз між Україною та ЄС, мають змогу скористатися Угодою про місцевий прикордонний рух, що значно мінімізує виклики Шенгену і не дає згаснути транскордонному співробітництву.

В загальноукраїнській картині ми ж бачимо чітку тенденцію на обмеження в'їзду українських громадян на територію Європи.

Як відомо, 28 серпня 2008 року Президент України Віктор Ющенко своїм указом доручив Уряду підготувати пропозиції щодо забезпечення принципу взаємності у регулюванні режиму поїздок громадян України та держав-членів ЄС[7]. Коментуючи цей указ Президента, заступник Глави Секретаріату Президента України Андрій Гончарук констатував, що сьогодні *не працює базовий принцип міжнародного права – взаємність – у регулюванні візового режиму між Україною та ЄС*. В'їзд на територію України громадян ЄС у два рази збільшився, у той час як кількість українців, які наразі виїжджають за кордон, набагато зменшилася[8].

На чергове засідання *Спільного комітету експертів* України та Європейського Союзу, яке очікується найближчим часом, планується винесення змістовних питань, в тому числі згаданих вище проблем імплементації Угоди. На думку експертів, основними причинами збереження істотних проблем з видачею віз країн ЄС громадянам України є:

- дефіцит політичної волі з боку деяких країн-членів ЄС виконувати Угоду в повному обсязі;
- наявність положень в Угоді, що можуть тлумачитися двозначно; сторона ЄС у більшості випадків тлумачить їх не на користь українського заявника;
- дефіцит важелів спільних органів ЄС (*насамперед Єврокомісії*) для забезпечення країнами-членами повного виконання Угоди. Консульства країн ЄС керуються відомчими правилами та інструкціями власних міністерств, а не Угодою, і навіть не рекомендаціями Єврокомісії чи (*тим більше*) рішеннями Європарламенту. У випадку суперечностей між Угодою та внутрішнім законодавством чи інструкціями консульства керуються останніми[9].

Список використаної літератури

1. Угода між Україною та Європейським Співтовариством про спрощення оформлення віз <http://ukraineu.mfa.gov.ua/eu/ua/publication/content/11577.htm>
2. Калиновская Е. Неискренняя Европа// Эксперт. - № 30 (174). – 28 липня 2008 р. <http://www.expert.ua/articles/7/0/5866/>
3. Силіна Т. Третій сорт // Дзеркало тижня.- № 22, 14 червня 2008 р. <http://www.dt.ua/1000/1550/63269/>
4. Кузьменко А. Подгайная Е. Лица нешенгенской национальности //Власть денег. – 2008. - № 27.
5. Підсумки першого етапу громадського моніторингу видачі віз консульськими установами країн ЄС в Україні – <http://cpcsfpu.org.ua>.
6. ЄС не хоче заморочуватися спрощеним візовим режимом з Україною. 22.10.2008. <http://unian.net/news/print.php?id=280022>
7. Указ Президента України № 775/2008 від 28 серпня 2008 року. Питання регулювання режиму взаємних поїздок громадян України та держав-членів Європейського Союзу. <http://www.president.gov.ua/documents/8250.html>
8. <http://unian.net/news/print.php?id=280022>
9. Expansion and Modernization of the Schengen: Consequences and Perspectives for Ukraine, Kyiv – 2008, p.22

ДО ПИТАННЯ ВПЛИВУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ (1991-2007 РР.)

Здобута Україною на початку 1990-х рр. незалежність конститується через повернення і входження до загальноєвропейської цивілізації. Хоч якими великими здавалися б набутки перших років (державна атрибутика, військо, дипломатичне визнання), без перезавантаження соціально-економічної й політичної систем, змін у геополітичній орієнтації потенційною загрозою виглядала б втрата Україною суверенітету.

У сучасному світі зростає роль Європи як свого роду носія важливих цінностей, які поділяє й українське суспільство. А саме: свобода, рівність, демократія, соціальна солідарність. З іншого боку, питання інтеграції закономірно слід розглядати не тільки з погляду історичних зв'язків, географічних обставин, а й з погляду розвитку ринків і економіки [13, 35].

Повноцінна інтеграція незалежної України в європейську спільноту можлива лише за подальшого розвитку нею своєї культурно-історичної ідентичності. Тут важливого значення набуває питання типологічної близькості українського суспільства європейському, оскільки факт географічного розташування України автоматично не забезпечує їй членства в європейській сім'ї.

Вибір геополітичного курсу так само вплинув на економічну ситуацію, як і внутрішньополітичні чинники. Стратегічний європейський вибір позначив чіткий орієнтир на побудову в Україні громадянського суспільства, з соціально орієнтованим ринковим господарством, із врахуванням позитивного соціального досвіду розвинутого світу. Одним із ключових стратегічних напрямів зовнішньополітичної складової процесу забезпечення економічної безпеки в Україні визнано шлях до членства в Європейському Союзі.

Багатовимірний процес вибору української моделі „зорієнтованих на Європу” економічних перетворень розпочався в часи перебудови, а набрав обертів із проголошенням незалежності. Стратегія євроінтеграції була чітко окреслена президентом України Л.Кучмою ще у 1994 р. у його програмі “Шляхом радикальних економічних реформ”. З цим же гаслом Л.Кучма йшов на президентські вибори 1999 р. У 1998-2000 рр. указами президента затверджено стратегію і програму інтеграції України до ЄС. Утвердження України в європейському співтоваристві реальне через модернізацію суспільно-

---

© *Задоржний Володимир Євгенович* – доктор історичних наук, професор кафедри історії України Ужгородського національного університету

© *Безега Тетяна Михайлівна* – науковий співробітник НДІ україністики ім. М. Мольнара Ужгородського національного університету

політичних і економічних структур та інституцій, актуалізацію історичної пам'яті, відтворення порушеного соціокультурного континууму.

Так само як і Україна, багато країн Центральної та Східної Європи починали процес трансформації своєї економіки на початку 90-х років. Цей початок був дуже складним. Рівень інфляції був високим, вітчизняна валюта не мала авторитету, і тому стабілізація була найбільш важливою короткостроковою метою для макроекономічної політики. З іншого боку, процес трансформації означав зовсім інше: створення ринкової економіки. Розвиток підприємництва, розбудова законодавчої та системної інфраструктур, які є необхідними для ефективного функціонування ринків, приватизація підприємств державної власності та стимулювання конкурентоспроможності вітчизняних галузей — все це було всеохоплюючими цілями загальної політики уряду. Кінцева мета для всіх цих країн могла би бути описана однією фразою: „наздогнати Захід”. Постійне економічне зростання, яке б підтримувалося протягом довготривалого періоду, стало необхідною передумовою. Незважаючи на те, що мета політики є однаковою для всіх, шляхи для того, щоб досягти цієї мети, для різних країн були різними [27].

Тож першою спробою сформулювати основні напрями економічних реформ можна вважати Концепцію переходу України до ринкової економіки, схвалену Верховною Радою 1 листопада 1990 р. Зокрема, передбачалося право на частку загальносоюзного багатства (діамантового, валютного і золотого запасу), йшлося про створення самостійної бюджетної, банківської, цінової, фінансової, митної та податкової систем, введення власної грошової одиниці [10].

Ці закони за своїм змістом були орієнтовані на певну класичну модель ринку, поява якої в Україні тоді навряд чи була реальною в найближчий період [30, 3]. Зрештою, виникла невідповідність між новим законодавством та економічною практикою [5].

Стартові можливості економіки України досить високо оцінювалися багатьма спеціалістами на Заході. За критеріями індустріального суспільства економіку України можна було б назвати розвинутою. Україна мала достатній виробничий, науковий потенціал, відповідний розвиток базових галузей промисловості, а також сільського господарства [8].

Відмова від планово-розподільчої системи господарювання і початок вибудовування соціально орієнтованих ринкових відносин не могли датися легко. Проте труднощі в економіці не сприймалися як істотні. Гострі випадки, що дисонували з піднесеними настроями і багатообіцяючими очікуваннями, трактувалися переважно як хвороби росту, що відійдуть самі собою [7, 72-77]. Тоді ще мало хто помічав системні вади виробничо-технологічного комплексу, надавав належного значення деформованості структури економіки з її затратним характером, глибокими міжгалузевими диспропорціями, переважанням енергоємних об'єктів за відсутності достатніх обсягів власних енергоносіїв тощо. Кінець-кінцем господарський механізм, який у командно-

плановому режимі ще хоч якось функціонував, з виходом України у самостійне економічне плавання перехідного періоду виявився просто непридатним.

Переважна частина кількох тисяч підприємств, які перебували у союзному підпорядкуванні, була пов'язана з безліччю постачальників та споживачів поза межами України. Припинення або згортання таких зв'язків після розвалу СРСР поглибило кризу у промисловому виробництві і поставило під удар цілі галузі [14]. Україна стала заручницею поставок російських нафти і газу. У січні 1992 р. Росія підвищила ціни на товари масового вжитку, змусивши Україну до такого ж кроку.

Ситуація погіршувалася не стільки через зруйнування старих структур, скільки через те, що вони не були замінені новими. На відміну від російських чи естонських лідерів, керівники Української держави не виявляли бажання провадити радикальних змін [15]. У промисловості та сільському господарстві продовжував домінувати державний сектор.

Перемога Леоніда Кучми на президентських виборах улітку 1994 р. посилювала вірогідність втрати державності. Його передвиборна програма містила постулати співробітництва й економічного союзу з Росією та надання російській мові статусу офіційної. Застрашене передвиборними заявами Л.Кучми, практично все україномовне населення України голосувало за Л.Кравчука. Російськомовні південні та східні області підтримали Л.Кучму, забезпечивши йому перемогу у другому турі президентських виборів 10 липня 1994 р.

Однак сталася дивовижна метаморфоза. Найбільшим сюрпризом була програма економічної та соціальної політики, яку Л.Кучма виголосив 11 жовтня 1994 р. у Верховній Раді. У своєму розумінні економічних реформ він пішов значно далі обіцянок навести порядок адміністративними методами й запропонував стандартну програму радикальних змін. Ця стратегія економічних перетворень була схвалена Верховною Радою.

Пакет запропонованих економічних заходів за своєю радикальністю не поступався програмам польського міністра фінансів Л.Бальцеровича 1989р. та російського в.о. прем'єр-міністра Є.Гайдара 1992 р. Не змінюючи радикально складу Кабінету міністрів, президент залучив нових людей, здатних здійснювати реформи, і розпочав їх з основного — лібералізації цін і валютного курсу.

Проголошення курсу реформ та відмова від статусу ядерної держави вивели Україну зі стану міжнародної ізоляції. Восени 1994 — навесні 1995 рр. Міжнародний валютний фонд і Світовий банк підписали ряд умов з українським урядом про фінансову допомогу українським реформам. Від середини 1990-х рр. суттєво зросла іноземна фінансова допомога Україні від США, Європейського банку реконструкції та розвитку, Міжнародного валютного фонду і Світового банку [2, 26]. Умовою допомоги було зобов'язання здійснювати ринкові реформи.

Кредити, що надавалися Україні урядами США, ФРН, Італії, інших держав, міжнародними організаціями, допомагали зводити кінці з кінцями у платіжному балансі. Насамперед — у розрахунках з Росією і Туркменистаном за поставку енергоносіїв.

Вибір Україною ліберальної моделі не був спонтанним. Вона змушена була вдатися до запозичення зарубіжного досвіду [17, 82-84]. Модель ліберальної економіки з кінця 1970-х – початку 1980-х рр. повсюдно закріпилася в розвинутих країнах Заходу. На початку 1990-х рр. країни Східної Європи вже нагромадили позитивний досвід ринкових перетворень на основі принципів неолібералізму.

Треба враховувати і готовність Заходу надавати фінансову допомогу виключно за умови виконання рекомендацій МВФ, які базувалися на принципах так званого Вашингтонського консенсусу, екстрапольовані на країни з перехідною економікою. Основний зміст цих принципів зводився до низки позицій, які вважаються базовими: 1) усунення державного регулювання економіки; 2) прискорена приватизація; 3) перехід до відкритої економіки; 4) ліберальне ціноутворення; 5) пріоритетність макроекономічної стабілізації й форсоване стиснення грошової маси як основи приборкання інфляції.

Саме ці принципи були основою економічної реформи в Україні. Проте відмова від глибокого врахування пострадянської економічної специфіки призвела до помилкових кроків, яких можна було б уникнути [21, 6-7]. Тому згодом Світовий банк визнав, що ліберальна модель не є універсальною.

Значних втрат зазнавала економіка держави через те, що Україна не була членом Генеральної угоди по тарифах і торгівлі (ГАТТ), що діє з 1947 р., а з 1 січня 1995 р. її спадкоємицею стала Світова організація торгівлі (СОТ) [26, 21-23]. Держави — члени ГАТТ/СОТ – використовували антидемпінгові заходи для захисту своїх ринків від продукції конкурентів. Найбільш часто вони застосовуються саме щодо продукції чорної металургії та хімічної промисловості, тобто майже до половини українського експорту. Згідно із статистикою Всесвітнього банку, у 2002 р. ці товари становили 65% усього українського експорту. За даними СОТ, Україна перебувала на 10 місці щодо впливу на неї діючих антидемпінгових заходів за період із січня 1995 р. до червня 2002 р., коли різні країни застосували щонайменше 37 різних антидемпінгових заходів [18, 87].

У розвитку зовнішньоекономічних зв'язків значну роль відігравали бартерні зв'язки між українськими і зарубіжними підприємствами [16]. При цьому керівництво підприємств намагалось сплатити державі якомога менший обсяг податку на валюту, що продавалася комерційним структурам досить часто з грубими порушеннями правил.

Під час грошової реформи було встановлено завищений курс гривні щодо долара, що підірвало можливості українського експорту. Коли восени 1998 р. під впливом російського дефолту гривня наполовину знецінилася, зовнішня торгівля стала найбільш динамічною сферою. Питома вага експорту

товарів та послуг у структурі ВВП збільшилася з 26% в 1993 р. до 42% у 1999-му. Причому зростання припало переважно на країни Європейського Союзу. У 1999 р. частка розвинених держав Заходу в українському експорті сягнула 64% із відповідним його зменшенням стосовно країн СНД та Балтії [14].

Необхідно наголосити на тому, що приватизація і роздержавлення стали центральним пунктом реформування сучасної економіки України. Проте перед проведенням приватизації в Україні не були проіндексовані основні виробничі фонди, що дало б змогу знати реальну вартість майна.

До того ж, масштаби тіньової економіки залишалися зіставними за своїми оборотами з легальною, тобто оподатковуваною [32]. Корумпованість державного апарату була такою, що підприємці, які не мали „даху” в органах влади, не вважали за потрібне показувати реальні обсяги і результати своєї діяльності. Подібної ж лінії дотримувався і бізнес, наблизений до державного апарату або зрощений з ним. Доходи таких структур були непомірно високими і неспівставними з тими, які досягалися за конкурентних ринкових умов.

Поряд з корупцією іншою великою спокусою для влади є підміна реформ адміністративними методами [20, 268-271]. Нормальна економічна активність в Україні стала неможлива через систему надмірних державних регуляцій і податків. Близько половини (від 40 до 60%) виробництва і послуг перейшло у нелегальний (“тіньовий”) сектор, що вважалось найвищим показником серед усіх європейських країн.

Як уже зазначалося, вагомим чинником нагромадження тіньових і легальних капіталів стала приватизація. Спочатку масова сертифікатна приватизація привела до розпилення власності серед дрібних акціонерів. Надалі послаблення контролю за державною власністю призвело до масового присвоєння державного майна. В Україні склалася ситуація, коли близько двох десятків „сімей” (кланів) захопили 4/5 загальнонародної власності.

За найскромнішими підрахунками, в Україні реалізовували державного майна приблизно на 60 млрд. дол. США. А до скарбниці надійшло вдесятеро менше [25, 7]. Це була плата за можливість швидкої приватизації в країні практично без приватного капіталу, за тотальне домінування у приватизаційному процесі корумпованої бюрократії. Як наслідок, в Україні, за словами відомого економіста О.Пасхавера, почався процес формування бюрократичного капіталізму, коли бюрократія визначає темпи, пропорції, якість приватного капіталу [12, 335-336].

Після фінансової кризи 1998 р. каталізаторами стрімкого економічного зростання стали три основні зовнішні чинники: істотне зниження вартості гривні, підвищення цін на основні товари українського експорту на світових ринках та значно жорсткіші зовнішні фінансові обмеження [3]. Були ліквідовані колись істотні дефіцити державного бюджету, стабілізовано обмінний курс і зменшено інфляцію до однозначних чисел.

Перші ознаки зростання орієнтованих на експорт та імпортозамінюючих видів промисловості з'явилися у 1999 р. Починаючи з 2000 р., економічне зростання відбувалося на ширшій секторальній основі. Прогрес у подоланні бідності виявлявся у вищих ставках реальної заробітної плати і пенсій, нижчих рівнях безробіття, підвищенні видатків на соціальні потреби. До цих змін і реформ належать послідовна макроекономічна політика. Серйозні інституційні зміни заохочували до “детінізації” неофіційної діяльності та різко підвищили ефективність економіки в цілому.

Передумовою економічного зростання стали президентські вибори 1999 р., завдяки яким кардинальних змін зазнала розстановка політичних сил у законодавчій гілці влади, де досі домінували представники лівих сил. Реалізацію курсу реформ було покладено на новий Кабінет міністрів, який у грудні 1999 р. очолив голова Національного банку В.Ющенко, не пов'язаний з партійно-номенклатурним минулим. Урядова програма виходу з економічної кризи отримала назву „Реформи заради добробуту” [9, 4-5].

Перебування В.Ющенка на посаді прем'єр-міністра призвело, зокрема, до рішення Ради ЄС у жовтні 2000 р. про вилучення України з переліку країн з неринковою економікою. Удалося уникнути дефолту, скоротити на 17% (2,1 млрд. дол. США) обсяг зовнішнього державного боргу. Протягом 1993–1999 рр. він щорічно збільшувався в середньому на 64% і на початок 2000 р. становив 12,4 млрд. дол. США.

Крім того, поліпшилося збирання податків. Було скорочено податкові пільги, які, за даними Державної податкової адміністрації України, на 1999 р. становили близько 4 млрд. грн. За підсумками 2000 р. надходження в бюджет збільшилися на 5 млрд. грн. Це дало змогу майже на третину скоротити середню заборгованість із виплати зарплатні, а в бюджетній сфері — на 52%. Причому пенсії підвищилися на 10%.

Тенденції економічного зростання стали очевидними. Якщо протягом 1992–1999 рр. розмір валового продукту України скоротився на 60%, то протягом 2000 р. він уперше за десятиріччя виріс — майже на 6%. Зростання проходить за рахунок резервів внутрішнього ринку, завантаження виробничих потужностей, що не використовувались раніше [23]. Купівельний попит населення почав збільшуватись також і за рахунок надісланих коштів заробітчани, які масово виїжджали за кордон. У 2000 р. Україна залучила рекордний обсяг прямих іноземних інвестицій в сумі 750 млн. дол. США [29, 6-7].

За підсумками 2000 р., темпи приросту промислового виробництва становили 12,9%. Питома вага продукції, реалізованої за бартером, була майже вдвічі меншою. Сума збитків зменшилась удесятеро, а обсяг отриманих прибутків зріс у сорок разів. Істотним чинником пожвавлення промислового розвитку в 2000 р. стала сприятлива кон'юнктура зовнішніх ринків. Тому вперше в історії молодій державі експорт перевищив імпорт.

Найбільші темпи приросту виробництва отримали саме в тих галузях, де істотно переважала недержавна власність. Частка промислової продукції, що випускалася підприємствами недержавної форми власності, зросла до 75,7%. Однак структурні зміни ще не стали провідною ланкою поліпшення якісних показників. Домінуючою залишалася частка сировинних галузей – чорної та кольорової металургії, хімічної і нафтохімічної промисловості. Їхня частка зросла на 4,4%, натомість частка продукції машинобудування зменшилася на 4,1% [12, 335-336].

Незважаючи на поживлення української економіки протягом 2000 р., за важливими параметрами, передусім зростанням реальних доходів населення, змін на краще, по суті, не сталося. Якщо взяти доларовий показник середньої зарплати, то в Україні він становив 54 дол. США, в Росії – 81 дол., у Білорусі – 74 дол. При тому, що курс гривні до долара в 2000 р. залишався незмінним, інфляція сягнула майже 26% [23]. Крім того, як і в попередні роки, зарплата та пенсії виплачувалися вкрай нерегулярно.

Після вповільнення в період прем'єрства А.Кінаха зростання економіки протягом 2003-2004 рр. істотно прискорилося. Зокрема, приріст ВВП у 2003-му досяг 9,4%, а у 2004-му – 12,7%, тобто перевищив середню величину за всі попередні роки незалежності. Частка прибуткових підприємств, яка у 2002 р. становила 61%, збільшилася до 65% [11]. Проте в цілому прискорення економічного зростання у 2003 р. стимулювало поживлення зовнішнього попиту на продукцію металургії та суміжних галузей.

Тоді на світовому ринку різко зріс попит на дешевий та якісний метал, який могла запропонувати Україна. „Українське економічне диво” засновувалося на експорті металу та продукції хімічної промисловості. Екологічно шкідливе виробництво застосовувало застарілі технології та потребувало величезних затрат енергії. Власне, на цьому базувалося швидке економічне зростання країни.

У 2004 р. одержано рекордний врожай зернових – 45 млн. т, що у 2,2 раза більше показника 2003 р. Заборгованість із зарплати скоротилася у 2,5 раза, а в бюджетній сфері – повністю погашена [24, 5]. Середня заробітна плата протягом двох років роботи уряду В.Януковича підвищилася на 42%, а мінімальна – на 44%. Правда, продукти харчування і паливо зростали втричі швидшими темпами.

Радикальна політика першого помаранчевого уряду Ю.Тимошенко негативно позначилася на темпах економічного зростання. Якщо у 2000-2004 рр. українська економіка зростала прискореними темпами, то у 2005 р. мав місце відчутний спад. Так, ріст ВВП у 2004 р. становив 112,3% проти 2003 р., а у 2005 р. – лише 102,8% порівняно з 2004 р. Безперечно, що певну роль відіграли й інші фактори, в першу чергу зовнішні (погіршення кон'юнктури на світових ринках). Однак не останній внесок у цьому зіграла пропагована урядом реприватизація [19].

Не обмежений законодавчими рамками, процес реприватизації досить швидко охопив всю країну. Ініціаторами почали виступати центральні та місцеві органи управління. До реприватизації підключились суди. Цей процес став підживлюватися боротьбою конкурентів, а також тих, хто пробував одержати реванш і переділити приватизоване майно. Акції з переділу власності набували масштабності і вийшли з-під державного контролю. Мали місце силові захоплення об'єктів. Як стверджують експерти, саме з 2005 р. в країні почалось масове рейдерство.

У 2006-2007 рр. українська економіка демонструвала досить високі темпи економічного зростання. Спостерігалася значна автономність національної економічної системи навіть за умов високої політичної нестабільності [22]. Переживши складні часи дискусій щодо реприватизації, вітчизняний бізнес послідовно нарощував свій потенціал. Водночас істотно зросли прямі іноземні інвестиції. Їх зростання у 2006 р. становило 5,3 млрд. дол., значно більше попереднього року. Станом на січень 2007 р. обсяги прямих іноземних інвестицій становили 23224,2 млн. дол. США, або лише 491 дол. в розрахунку на 1 особу. Для порівняння: на 1 особу в українській економіці припадає основних засобів на суму 4427 дол. США.

Складні процеси останніх років (підвищення цін на газ, значне збільшення споживчого попиту) зумовили відчутне зростання зовнішнього приватного боргу: на 10,8 % від ВВП. Водночас українська економіка показала високий запас міцності. Досить значний період вона демонструє високі темпи економічного зростання: упродовж 2000-2006 рр. 64,4%, або 7,4% у середньому за рік. Її реакція на підвищення ціни на газ (з початку 2006 р. — на 80%) виявилася більш позитивною, ніж очікували експерти.

Економічна активність в Україні продовжує значною мірою визначатися зовнішньою кон'юнктурою. При цьому зміни умов торгівлі (цін експорту та імпорту) найбільш мінливі для товарів з низьким ступенем обробки. Вони становлять основу українського експорту: у 2006 р. частка металургії сягала 42%, хімічних виробів — 12%, зернових — 3,5%. Частка машинобудування залишалася низькою — лише 14,3%. Показовою є майже пряма залежність між динамікою вітчизняного виробництва та світовими цінами для металургії. Однак український бізнес зумів скористатися сприятливою зовнішньою кон'юнктурою та взявся за технологічне переоснащення виробництва [31, 2].

За рік після Помаранчевої революції Сполучені Штати Америки зробили три великі подарунки для України. По-перше, скасували заборонні мита на імпорт до США українських товарів по 23 товарних позиціях. Це давало додаткові прибутки для українських експортерів у 60-70 млн. дол. на рік. Другий крок полягав у наданні Україні статусу країни із ринковою економікою. Цей статус дозволив у разі антидемпінгових розслідувань користуватися більш комфортною демпінговою маржею. США та ЄС стали активно лобіювати інтереси України щодо вступу до Світової організації

торгівлі. Третій крок – це скасування поправки Джексона-Веніка. Вона діяла проти України 32 роки, у т. ч. у часи СРСР.

95% усієї світової торгівлі здійснюється між 148 країнами-членами СОТ. Найбільш важливими учасниками світової торгівлі, які не мали членства у СОТ, були Росія, Україна, Казахстан, Іран та Алжир, причому усі ці країни намагаються здобути таке членство. Україна подала заявку на вступ до СОТ у листопаді 1993 р., проте не одразу змогла стати членом організації. Частково причина цього полягала у тому, що тривалий час Україна ставилася до вступу до СОТ не як до пріоритету державної політики, а лише як до технічного питання. Відповідно інші країни-члени організації довго не сприймали намагання України щодо приєднання досить серйозно. Лише у 2002 р. Україна визначила питання якнайшвидшого вступу до СОТ пріоритетом своєї державної політики. Стимулом до цього став той факт, що Росія у 2000 р. значно прискорила свої переговори [18, 87]. Україна вступила до СОТ аж 2008 р., випередивши Росію.

Однак у цій моделі зростання приховуються істотні вади. Результати зростання ВВП переважно осідають у верхньому прошарку суспільства, і лише крихти перепадають низовим верствам населення [1, 74-80]. Друга вада пов'язана з тим, що відтворюється застаріла індустріальна структура економіки: економічне зростання відбувається на екстенсивній основі за рахунок не задіяних раніше виробничих потужностей та залучення додаткових не відновлюваних ресурсів. Це вело до зростання матеріало-, енерго- і ресурсомісткості виробів [28].

Економічне зростання в Україні, що породило духовно-психологічну атмосферу оптимістичних сподівань, служило передумовою появи українського „економічного дива”. Несподіваний успіх України стався в результаті переважно політики проб і помилок. Ніхто на Заході не чекав і не прогнозував досягнутих результатів. Якщо до цього в Україні домінували доктрини соціально-економічної ефективності, то тепер дедалі сильніший наголос робиться на проблемі формування середнього класу, захисті інтересів вітчизняного виробника, підвищенні доходів населення, зростанні ефективності виробництва і продовольчої безпеки [6, 18-25]. Загальний підйом економіки України, що спостерігався протягом 2000-2007 рр., дав підстави сподіватися, що найгірші часи на шляху становлення економіки незалежної Української держави далеко позаду.

Цілком поділяємо слова знаного у світі економіста Д.Сакса: „Україна пережила не одну, а цілих три трансформації: перехід від диктатури до демократії, від колонії до самостійної нації та від економічного занепаду до оздоровлення та зростання. Небагатьом країнам в історії людства доводилося розв'язувати ці проблеми водночас” [4, 2-3].

Список використаної літератури

1. Базилук Я. Нарис з української моделі національної економіки // Розбудова держави. – 2000. – №16. – С.74-80.
2. Бойкун М. Україна та європейська інтеграція // Журнал українських досліджень. – 2001. – №12. – С.26.
3. Гаврилишин О. Недосліджені води // www.hnb.hr. – 2005.
4. Гальчинський А. Спадок. Радикальні економічні реформи Президента Кучми // День. – 2004. – 13 жовтня. – С.2-3.
5. Гальчинський А. Україна: поступ у майбутнє. – Київ: Основи, 1999. – 50 с.
6. Єрмоленко М. Національні економічні інтереси // Актуальні проблеми економіки. – 2001. – №1-2. – С.18-25.
7. Злупко С. Новаторські теорії українських економістів: роль у розвитку світової економічної науки // Економіка України. – 2002. – №9. – С.72–77.
8. Історія України / Під ред. В. Литвина. – Київ: Знання–Прес, 2006. – 460 с.
9. Коломойцев В. Новий курс України. Державне регулювання економіки // Голос України. – 1999. – 16 вересня. – С.4-5.
10. Концепція переходу України до ринкової економіки // Відомості Верховної Ради України. – 1990. – №48. – 632 с.
11. Лазарович М. Від «Реформи заради добробуту» до Помаранчевої революції // www.vesna.org.ua. – 2005.
12. Лановик Б., Лазарович М. Економічна історія. – Київ: Вікар, 2005. – С.335-336.
13. Левандовський В. Суперечності геополітичного самовизначення. Європа чи Євразія // Політичний аналіз посткомуністичних суспільств. – Київ: Політ. думка, 1995. – С.35.
14. Литвин В. Україна – 2004. Події. Документи. Факти – Т.1. – Київ: 3 Медіа, 2005. – 592 с.
15. Литвин В. Україна: Хроніка поступу (1991-2001). – Київ: Альтернативи, 2001. – 734 с.
16. Меморандум про економічний розвиток. Світовий банк. – Т.1. – Вашингтон, 2004. – 115 с.
17. Мунтіян В. Про українську економічну модель // Економіка України. – 1994. – №6. – С.82-84.
18. Нова хвиля реформ: Пропозиція комісії „Блакитної стрічки” президенту України. – Київ, 2005. – С.87.

19. Огляди громадської думки. – Київ: Центр Разумкова, березень 2005. - www.ucerps.org.
20. Офіцинський Р. Україна пострадянська (1992-2002): революційні фази чи перехідний етап? // Література та культура Полісся. – Вип. 20. – Ніжин. держ. пед. ун-т. ім. М.Гоголя, 2002. – С. 268-271.
21. Павловський М. Стратегічні помилки перших років // Голос України. – 1996. – 12 грудня. – С.6–7.
22. Підсумки економічного та соціального розвитку України у 2006 р. // www.niss.gov.ua. – 2006.
23. Сікора В. Напрями еволюції українського економічного розвитку // Актуальні проблеми економіки. — spilka.webua.org. — 2001
24. Складові відродження національної економіки // Урядовий кур'єр. – 2004. – 23 листопада. – С.5.
25. Стар Н. По той бік глобуса // День. – 2005. – 17 травня. – С.7.
26. Україна в міжнародних організаціях. – Київ: Знання, 2007. – С.21-23.
27. Україна на шляху до Європи / Пер. з англ.; за ред. Л.Хоффманн, Ф.Мьоллерс, вст. сл. В.Ющенко, В.Мюллера. – Київ: Фенікс, 2001. – 343 с.
28. Філіпенко А. НЕП: як не випасти із глобального цивілізаційного поступу // www.kmi.gov.ua. – 2003. – Вересень.
29. Філіпченко А. Потенціал економічного розвитку в Україні // Урядовий кур'єр. – 2000. – 14 листопада. – С.6-7.
30. Черняк В. Палітра економіки: аналіз економічної ситуації в Україні // Голос України. –1995. – 31 серпня. – С.3.
31. Шумило І. Якою є правда про економічне зростання в Україні? // Дзеркало тижня. – 2007. – 19 травня. – С.2.
32. Kaufmann D., Kaliberda A. Integrating the Unofficial Economy into the Dynamics of Post Socialist Economics. – Washington: World Bank, 1996. – 201 p.

**ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗБУДОВИ ТРАНСКОРДОННОГО
СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З СУСІДНІМИ КРАЇНАМИ - НОВИМИ
ЧЛЕНАМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**
(на прикладі українсько-словацьких відносин)

Відомо, що у Центрально-Східній Європі склалася і легітимно оформилася нова геополітична ситуація, спричинена останнім масштабним розширенням Європейського Союзу за рахунок нових 10 членів, а 21 грудня 2007 р. цей етап завершився офіційним приєднанням нових країн-членів ЄС до Шенгенського простору. Названі історичні події принципово змінили функцію Західного кордону України, який став і новим східним кордоном ЄС, тобто „українським”. Двосторонні і багатосторонні відносини України з сусідніми країнами та ЄС в цілому зазнали відчутних втрат. Шенгенський кордон зачепив національні інтереси України, доніс для України нові виклики, нові проблеми, які потрібно вирішувати в нових умовах, зокрема, у короткі строки провести безпрецедентну роботу з приведення у відповідність та адаптації правових, соціально-економічних, науково-освітніх, культурних та інших норм до вимог ЄС. В сусідніх країнах цей напружений процес у часі тривав більше шести-десяти років і понині повністю не завершився.

З поширенням дії візового режиму та інших правових норм Шенгенської зони на нових членів з'явилися нові виклики для транскордонного співробітництва цих країн з Україною, які засвідчили, що введені обмеження мають відчутні негативні наслідки. Тому одним з найважливіших важелів реалізації програмного курсу країни має бути її транскордонне та міжрегіональне співробітництво з сусідніми країнами - новими членами Євросоюзу, які двосторонні відносини з Україною оголосили своїми зовнішньополітичними пріоритетами.

При тому нашими партнерами і Європейським Союзом загалом розглядається результат такого співробітництва як готовність і нагальна необхідність переходу України від декларативних намагань до здійснення реальної роботи щодо її входження до Європейського простору, найперше на прикладі взаємодії з сусідніми країнами на західному кордоні України, що відобразатиме спроможність країни до інтеграції, насамперед, на мікро- та мезорівнях.

Реалізація зазначеної мети вимагає якнайскорішого створення нової, ефективної системи транскордонної та міжрегіональної співпраці, яка б

© *Гайдош Іштван Ференцович* – голова Берегівської міської ради, аспірант кафедри міжнародних відносин Ужгородського національного університету

© *Токар Петро Васильович* – кандидат соціологічних наук, доцент кафедри міжнародних відносин Ужгородського національного університету, заступник директора Інституту транскордонного співробітництва, президент Асоціації соціологів Закарпаття

функціонувала як комплекс взаємодоповнюючих компонентів замість існуючих до сьогодні переважно різнотипних, розрізнених і фрагментарних структур, здебільшого позбавлених належної координації з різновекторною діяльністю.

Відсутність такої системи негативно позначається на взаємодії з країнами-партнерами при реалізації конкретних програм ЄС, на що керівництво останнього звертає увагу української сторони. Таким чином, обраний нашою країною стратегічний курс на інтеграцію до Європейського Союзу потребує невідкладних практичних і конкретних кроків по його наповненню реальним змістом, в тому числі у сфері транскордонного співробітництва.

Аналіз досвіду прикордонних відносин Європейського Союзу та Словаччини, вивчення практики українсько-словацької міжрегіональної співпраці дозволяє, на наш погляд, зробити висновок, що основними напрямками розбудови системи транскордонного співробітництва, на сьогодні повинні стати:

1) *Постійні двосторонні переговори між країнами-сусідами на усіх рівнях стосовно розвитку транскордонного співробітництва, посилення з цією ж метою ролі Європейської політики сусідства (ЄПС) та Центральноевропейської ініціативи (ЦЄІ) як інструментів для поглиблення відносин між розширеним ЄС та Україною.*

2) *Закарпаття, яке межує з центральноевропейськими державами і має з ними тісні соціальні, культурні, економічні, транскордонні зв'язки, є членом Міжнародної асоціації «Карпатський єврорегіон», яка в умовах нового розширення Європейського Союзу стала також реальним інструментом транскордонного та міжрегіонального співробітництва. З 2008 року головує в Асоціації представник Закарпаття, що відкриває нові можливості для організації ефективнішої роботи.*

3) *Розбудова оптимальної прикордонної інфраструктури, боротьба з нелегальною міграцією і контрабандою, створення цивілізованого (такого, що відповідає європейським стандартам) режиму прикордонного і митного обслуговування фізичних і юридичних осіб.*

4) *На цьому етапі становлення нового східного кордону ЄС з Україною малий прикордонний рух (МПР) можна розглядати як реальну умову регіонального розвитку та майже новий і поки що мало відпрацьований резерв транскордонного співробітництва. У цьому сенсі вплив МПР на співпрацю нашої держави з державами-сусідами повинен зростати.*

5) *Створення ефективного механізму використання коштів, які надають європейські інституції, найперше в такій ситуації, коли їх не вистачає, а ті, що виділяються на транскордонне та регіональне співробітництво, - сповна не використовуються, а результат використання не узагальнюється.*

6) *Наповнення реальним змістом існуючих політико-економічних форм транскордонного співробітництва (реалізація угод про співробітництво прикордонних регіонів і контроль за їх реалізацією відповідними органами, проведення семінарів, конференцій, зустрічей щодо обміну досвідом тощо).*

Виходячи з останнього, ця робота в Україні в останні роки активно розвивається, однак сформованого системного механізму регіонального розвитку і транскордонного співробітництва наразі не проглядається.

Тому запропонований авторами експертний аналіз досвіду словацьких сусідів в конкретному наповненні реальними заходами регіонального розвитку і транскордонного співробітництва з сусідніми країнами в часи їх вступу до ЄС може стати корисним усім зацікавленим суб'єктам розвитку транскордонної і регіональної співпраці.

Зупинимося на окремих із зазначених вище напрямів, найперше тих, що стосуються предмета нашого аналізу.

Створення ефективного механізму використання коштів європейських інституцій. У Словацькій Республіці досить налагоджено діє система координації урядових і неурядових органів по залученню допомоги ЄС щодо розвитку транскордонного та регіонального співробітництва. Досвід Словаччини, як зазначалося, міг би бути корисним і для України при створенні цілісної системи у загальнодержавній координації транскордонного і міжрегіонального співробітництва із сусідніми країнами-новими членами ЄС, увібравши при цьому найкращі їхні напрацювання у цій сфері.

З огляду на підготовку до вступу до Європейського Союзу, а також використання його передвступних фондів виконавчі органи країни у Словацькій Республіці було пристосовано до відповідної взаємодії зі структурами Євросоюзу.

Так, у *Канцелярії Уряду СР* існує *Департамент відносин з ЄС*, який структурно складається з *Управління відносин з ЄС*, *Управління комунікаційної стратегії*, *Управління координації передвступних фондів та двостороннього співробітництва*, а також *Управління розвитку регіонів і організаційних акцій ЄС*, що безпосередньо підпорядковані одному з чотирьох віце-прем'єрів уряду, який відповідає також за питання європейської інтеграції.

Питаннями транскордонного співробітництва в СР відповідно до компетенції займаються Міністерство закордонних справ (www.foreign.gov.sk), Міністерство внутрішніх справ (www.civil.gov.sk), Міністерство будівництва і регіонального розвитку (www.build.gov.sk), Міністерство економіки (www.economy.gov.sk) СР.

Структури *Міністерства закордонних справ*, які безпосередньо відповідають за співробітництво з ЄС, до питань практичної реалізації транскордонного і міжрегіонального співробітництва не залучені. Ними здійснюється загальна координація зазначеної співпраці. Конкретно цим займається *Управління інтегральних політик*, керівник якого щотижня проводить міжвідомчі зустрічі з питань координації відносин країни з ЄС у різних галузях.

Міністерство внутрішніх справ СР, займаючись підготовкою міжнародних угод і договорів, створює загальні внутрішні рамки (цілі, принципи, завдання), необхідні для здійснення транскордонного співробітництва.

На урядовому рівні у відповідності до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями було підписано низку угод з урядами: Польщі (набула чинності 6.03.1995), ЧР (набула чинності 5.05.2001), України (набула чинності 12.05.2001), Угорщини (набула чинності 11.01.2002), Австрії (набула чинності 21.07.2004) тощо.

З метою реалізації зазначених угод про транскордонне співробітництво, а також підтримки ефективної співпраці з органами місцевого врядування та самоврядування було створено міжурядові словацько-польську, словацько-українську, словацько-чеську і словацько-угорську комісії, які із словацької сторони очолює держсекретар МВС СР.

Крім того, МВС СР часто виступає організатором семінарів та конференцій, присвячених питанням використання фондів європейських інституцій для регіонального розвитку, а також транскордонного співробітництва.

Міністерство будівництва і регіонального розвитку, якому в зазначених питаннях централізовано підпорядковуються як урядові і самоврядні виконавчі органи, так і неурядові організації, які також займаються цією проблематикою (структура, законодавчі акти та основні напрями діяльності англійською мовою представлені на його веб-сайті), виступає координуючим центром в СР щодо реалізації конкретних програм ЄС стосовно міжрегіонального і транскордонного співробітництва.

У рамках цього відомства функціонують Департамент управління допомогою ЄС, Департамент регіональної політики, а також, у якості окремого самостійного Департамент, у структурі якого - Агентство для підтримки регіонального розвитку (йому підпорядковується мережа регіональних агентств розвитку, що є неурядовими організаціями).

Зараз воно здійснює підготовчу роботу щодо набуття функцій платіжного агентства для структуральних фондів ЄС. Зазначені секції безпосередньо займаються реалізацією окремих програм ЄС, пов'язаних з регіональним розвитком, а також транскордонним співробітництвом.

У *Міністерстві економіки СР* існує Департамент відносин з ЄС, якому підпорядковано Управління у справах ЄС, Управління у справах секторної операційної програми і Управління передвступної допомоги та співробітництва у рамках програми INTERREG, яке безпосередньо займається питаннями, пов'язаними з регіональним та транскордонним співробітництвом.

Крім того, Міністерству економіки підпорядковано мережу консультаційних центрів з надання послуг, зокрема у підготовці проектів міжрегіонального і транскордонного співробітництва.

Довідково: Уряд СР постановою №133 від 13.02.2002 р. призначив Мінекономіки СР Керівним органом з питань Секторної операційної програми

“Промисловість і служби” – далі СОП ПС. На підставі рішення міністра економіки СР виконання функцій Керівного органу було покладено на Управління справами секторної операційної програми (СОП), що є в структурі Секції відносин з ЄС. Зазначене Управління відповідає за координацію всіх завдань, які стосуються Мінекономіки СР у частині Керівного органу СОП ПС відповідно до директив Ради ЄС, що стосуються структуральних фондів Євросоюзу. Управління у справах СОП як автономний підрозділ забезпечує функціонування СОП ПС по відношенню до Європейської Комісії, Делегації ЄК в Словаччині, Керівного органу в Рамках підтримки Співтовариства (Міністерство будівництва і регіонального розвитку), а також забезпечує координацію всіх спеціалізованих підрозділів Мінекономіки СР. Зазначений підрозділ безпосередньо співпрацює з Управлінням організації і керування при організаційних змінах, які вимагає імплементаційний процес СОП ПС, та іншими підрозділами Мінекономіки СР.

У рамках Департаменту відносин з ЄС було також створено Управління передвступної допомоги та міжрегіонального співробітництва, відповідальне за імплементацію передвступних програм PHARE та за сферу Ініціативи Співтовариства INTERREG III С, який поступово буде скорочувати свою діяльність у сфері передвступної допомоги до 2006 року, після чого буде забезпечувати виконання завдань, що впливають з міжрегіонального співробітництва та структуральних фондів .

У відповідності до проведеної адміністративно-територіальної реформи в СР з 01.01.2004 р. повноваження щодо здійснення транскордонного і міжрегіонального співробітництва на регіональному рівні перейшли від органів виконавчої влади (крайових урядів) до органів самоврядування (самоврядних країв).

Самоврядні краї, на які адміністративно поділена територія країни (усього є 8 країв) мають широкі повноваження щодо здійснення міжрегіонального і транскордонного співробітництва, зокрема вони мають право укладати угоди про співпрацю з відповідними органами іноземних держав, набувати членство в міжнародних об'єднаннях вищих територіальних одиниць тощо.

Крім того, Братиславський, Пряшівський і Кошицький краї мають свої представництва при Комітеті регіонів Європейського Союзу, які, передусім, покликані відстоювати інтереси регіонів в цьому органі, а також покращити інформованість регіонів про Євросоюз, його регіональну політику та концепції і програми надання допомоги регіонам країн-членів ЄС.

У структурі апарату Пряшівського самоврядного краю існує Управління регіонального розвитку і туризму, яке займається:

- координацією діяльності всіх установ у краї в галузі регіонального розвитку і туризму;
- розробкою програм економічного і соціального розвитку краю;

- здійсненням моніторингу програм та фондів ЄС, а також опрацюванням питань щодо залучення державної допомоги краю в галузі регіонального розвитку і туризму;

- забезпеченням діяльності, спрямованої на підтримку регіонального розвитку та пропагування краю;

- розробкою основних напрямів у підготовці проектів у рамках двостороннього і транскордонного співробітництва, туризму та регіонального розвитку.

В апараті Кошицького самоврядного краю існує Управління регіонального розвитку, яке займається здійсненням міжрегіонального і транскордонного співробітництва, а також координацією діяльності неурядових установ з питань підготовки та реалізації проектів транскордонного і міжрегіонального співробітництва.

Структурно цей підрозділ в апараті краю складається з його керівника, 6 референтів, а також місцевих відділень в чотирьох містах краю - Спішска Нова Вес, Міхаловце, Рожнява, Требішов, що відрізняє його від структури сусіднього Пряшівського самоврядного краю, в якій немає згаданих місцевих відділень з підпорядкуванням їх Управлінню регіонального розвитку.

У структурі апарату Бансько-Бистрицького краю існує Управління регіонального розвитку, туризму та навколишнього середовища, яке виконує аналогічні функції з питань міжрегіонального і транскордонного співробітництва.

У структурі апарату мерій міст існують відділи регіонального розвитку, які займаються проблематикою міжрегіонального і транскордонного співробітництва.

Щодо неурядових організацій, діяльність яких спрямована на підтримку розвитку, передусім відстаючих регіонів, то основну роль серед них відіграють словацькі регіональні агентства розвитку, яких у Словаччині налічується 31, зокрема 5 - у Пряшівському краї, 5 – в Кошицькому та 4 в Бансько-Бистрицькому краї. Згадані агентства підпорядковуються Управлінню регіонального розвитку відповідного самоврядного краю або безпосередньо Міністерству будівництва та регіонального розвитку СР.

Як правило, регіональні агентства розвитку є невеликими структурами зі штатом до 10 осіб, які спеціалізуються на підготовці проектів, що через самоврядні краї або Міністерство будівництва та регіонального розвитку СР подаються на розгляд Європейської Комісії.

Агентства розвитку залучаються до розробки програм економічного і соціального розвитку регіону, підтримки малого і середнього бізнесу, пропагування своїх регіонів тощо.

Крім цього, у Словаччині створено мережу центрів першого контакту (8 організацій), підпорядкованих Міністерству економіки СР. Згадані центри надають широкий спектр послуг, зокрема допомогу у підготовці проектів міжрегіонального і транскордонного співробітництва. Зазначені проекти

вносяться на розгляд ЄК ЄС самоврядними країнами СР або Міністерством будівництва та регіонального розвитку СР.

Ще перед вступом до ЄС у березні 2003 року урядом СР було ухвалено *Національний план розвитку* країни, розробка якого стала однією з основних передумов для отримання фінансових асигнувань із структуральних фондів ЄС.

Консультаційну допомогу щодо умов отримання коштів із структуральних фондів ЄС можна безкоштовно одержати на словацькій версії першого в Європі порталу фірми Oracle Corporation (найбільшого у світі виробника програмного забезпечення для підприємств), який спеціалізується на підтримці підприємців, місцевих самоврядних органів і фірм в країнах, які готуються до вступу або нещодавно набули членство в Європейському Союзі і планують звернутися за наданням коштів із структуральних фондів ЄС (www.directeurope.sk).

Метою порталу є надання допомоги зацікавленим особам щодо якісної підготовки документів для отримання фінансових засобів з фондів ЄС та максимального використання доступних джерел у відповідності до *Національного плану розвитку*.

У цьому зв'язку заслуговує також на увагу досвід регіональних відділень Словацької торгово-промислової палати, зокрема її Пряшівського філіалу (www.po.sopk.sk) щодо співробітництва з польською стороною у рамках грантової схеми CBC PHARE Словаччина-Польща для реалізації Проекту посилення економічного розвитку прикордонних регіонів шляхом підвищення конкурентоздатності малих і середніх підприємств.

Для реалізації зазначеного проекту у першу чергу розробляється аналіз потреб, тобто того, що словацький ринок потребує, актуальний стан підприємницької сфери в Пряшівському краї та рівня заінтересованості до співпраці з польськими партнерами.

Умовою активної участі в заходах проекту є заповнення анкети, що уможливить внести фірму до інформаційних матеріалів Пряшівського регіону. Водночас цим буде забезпечено активізацію польських партнерів та відповідні двосторонні зустрічі, на яких обговорюватиметься співпраця.

До каталогу вноситься максимально 120 заінтересованих фірм, решта вносилися до подальших каталогів у наступні періоди.

В анкеті кожна з фірм має зазначити максимально 3 проблемні області, які, на її погляд, гальмують співробітництво.

Після опрацювання аналізу потреб готується рекламний матеріал підвітного регіону філіалу Словацької торгово-промислової палати в Пряшеві англійською й польською мовами (на польській стороні – відповідно словацькою мовою). Матеріал в загальному характеризує регіон, базу даних щодо інформації про фірми та контакти. Крім цього, було виготовлено брошуру польською і англійською мовами, яка містити зазначені проблемні сфери.

На підставі остаточного аналізу результатів проекту готуються подальші наміри щодо підтримки словацько-польського співробітництва, а також посилення активізації за участю словацької і польської ТПП.

Таким чином, Словаччина демонструє приклад розвитку міжрегіонального і транскордонного співробітництва, починаючи від рівня сіл та закінчуючи краєм. Державні та неурядові організації всіх рівнів у Словаччині залучені до однієї системи з розробки та реалізації проектів міжрегіонального і транскордонного співробітництва між регіонами Словаччини і суміжних країн, зокрема Австрії, Польщі, Угорщини та Чехії, які, починаючи з 2002 року, активно розробляють та реалізують зазначені проекти в рамках відповідних програм ЄС.

Відповідаючи на питання щодо стану реалізації європейських фондів у сусідніх країнах, можна прогнозувати, що подібною, як у СР, є ситуація у Польщі й Угорщині. У порівнянні з Словаччиною в ЧР, за оцінками експертів, ситуація є менш сприятливою. Багато в чому у цьому зв'язку залежить від того, як працюють органи управління у цих країнах, чи правильно визначені цілі, як було сплановано їх реалізацію і яких заходів для цього вжито, щоб зацікавити в них суб'єкти.

Довідково: Наприкінці 2004 року Єврокомісія схвалила дев'ять програм транскордонної співпраці INTERREG між регіонами нових членських країн ЄС, країн-кандидатів і сусідніх третіх країн. Між ними є чотири програми, до яких залучена Словаччина.

ЄК схвалила три транскордонні програми типу INTERREG III і одну Програму сусідства, в яких бере участь СР. Частиною кожної з цих програм є фонд мікропроектів, спеціально орієнтований на підтримку малих неінвестиційних проектів від 2-х до 20 тис. євро, які створюються з метою розвитку транскордонних контактів (т.зв. проекти „люди-людям”).

Наприклад, міністр будівництва і регіонального розвитку Словацької Республіки Л.Дюровскі під час зустрічі з комісаром ЄК з регіональної політики Д. Хюбнер та директором генерального директорату регіональної політики П. Андерсом вів переговори щодо майбутнього програм транскордонного співробітництва INTERREG III А.

Позиція Словаччини була така: міністерство будівництва і регіонального розвитку СР підтримує наявність транскордонної співпраці і в майбутніх програмних термінах, водночас виступає за те, щоб на лінію А програми INTERREG було розміщено, як і дотепер, приблизно 80 % всіх коштів, призначених для всіх трьох ліній (А, В, С), а не лише 47 %, як це пропонує Єврокомісія. Ця позиція впливає з ситуації, що Словаччина, так, як і решта нових країн-членів ЄС, у 2004 р. почали імплементацію програми вперше, тоді як старі країни-члени ЄС, імплементують цю програму втретє (тому і в назві програми є цифра III).

Програма INTERREG в програмному терміні 2007-2013 років, згідно з пропозицією Єврокомісії, змінюється на програму територіального співробітництва і буде, як і зараз, складатись з трьох ліній: перша націлена на транскордонне співробітництво, друга – на міжнародне співробітництво, третя – на міжрегіональне співробітництво. Між

країнами-членами ЄС і Єврокомісією велися дискусії щодо розподілу фінансових розміщень на окремі лінії програми. Надалі Європейська Комісія запропонувала створення на принципах добровільності т.зв. Європейської Спільки транскордонного співробітництва. Цей механізм мав надати можливість членським країнам активізувати співробітництво прямо між зацікавленими регіонами.

INTERREG є однією з чотирьох ініціатив ЄС. *INTERREG* фінансується Європейським фондом регіонального розвитку і ділиться на три частини:

INTERREG III A – підтримує транскордонну співпрацю, його керівним органом у Словаччині є міністерство будівництва і регіонального розвитку;

INTERREG III B - підтримує міжнародну співпрацю, керівним органом у Словаччині є міністерство довкілля;

INTERREG III C – підтримує міжрегіональну співпрацю, керівним органом в Словаччині є міністерство економіки.

INTERREG III A пов'язана з передвступною програмою PHARE CBC - транскордонне співробітництво. Важливою різницею між обома програмами є те, що PHARE CBC орієнтована на великі інвестиційні проекти з бюджетом до 2 млн. євро. Програма *INTERREG III A* спрямована на підтримку менших, переважно неінвестиційних проектів, створених на розширення транскордонних контактів. Йдеться про так звані проекти „люди-людям”. Весь процес представлення і оцінки проектів є в компетенції Словаччини і партнерської держави.

Програма Словацька Республіка – Чеська Республіка.

Керівним органом програми була Словаччина. Загальний фонд програми становив тоді- 18,2 млн. євро, з них для Словаччини - 6,2 млн. євро. Уповноваженими областями на підтримку програми були Трнавський, Жилінський і Тренчанський самоврядні краї. Виклик на представлення заяв був опублікований 28 жовтня 2004 року. Заяви на проекти можна було подавати майже до кінця 2006 року. Найближчий термін представлення проектів - 7 квітня н.р., наступний – 23 червня, коли проекти мав схвалити Спільний керівний комітет.

Аналогічні Програми Австрія – Словацька Республіка; Програма Польща – Словацька Республіка;

Нарешті, Програма Угорщина – Словаччина – Україна.

Програма тоді фінансувалася з двох джерел (з фондів EFRR і TACIS), тому що до неї залучалася і Україна, яка не є членом ЄС. Фонд для Словаччини і Угорщини становив 31,7 млн. євро, з чого Словаччина отримала 12,6 млн. євро, Україна з фонду TACIS отримала 4,54 млн. євро. Уповноваженими словацькими територіями на підтримку є Братиславський, Трнавський, Нітранський, Бансько-Бистрицький, Кошицький і Пряшівський самоврядні краї. Виклик на подання заяв був опублікований 10 березня 2004р. Термін першого кола представлення заяв - 10 червня ц.р., розгляд

проектів був запланований на 13 вересня н.р. Друге коло представлень – 14 жовтня н.р.

Представництво Пряшівського самоврядного краю в Брюсселі, яке працює з допомогою і за підтримки Генерального директорату регіональної політики Єврокомісії, проводить презентацію політики розвитку ЄС.

Основна мета цієї презентації - поінформувати жителів Пряшівського краю, яка допомога ЄС є доступною для регіонів на теперішній час і яка очікується в майбутньому.

Висновки. Виходячи з досвіду СР у розбудові системи органів, які здійснюють роботу із транскордонного і міжрегіонального співробітництва, в Україні доцільне створення відповідних структур і підрозділів двох рівнів:

1) відповідні підрозділи у Секретаріаті уряду, у визначених відповідних міністерствах, таких, як МЗС, Міністерство економіки, Державна митна служба, Державна прикордонна служба, або в окремій структурі уряду, якщо таку буде створено, після чого заснувати мережу неурядових агентств по розвитку транскордонного і міжрегіонального співробітництва, централізовано підпорядкованих одному з міністерств (як це має місце, наприклад, в СР);

2) відповідно до реалізації адміністративної реформи необхідно створити окремі підрозділи при органах місцевого самоврядування всіх рівнів у прикордонних областях для забезпечення міжрегіонального та транскордонного співробітництва з сусідніми країнами. Зразком може бути наведена система в СР.

Основним принципом тут має бути координація центральних і регіональних місцевих органів влади (райони, міста, села), їх чітка підпорядкованість і співвідношення, що матиме вирішальне значення при узгодженні програм транскордонного і міжрегіонального співробітництва.

Створення цих структур інституційно можна б запровадити відповідними постановами Кабінету Міністрів України, узгодженими з Президентом та доведеними до виконання на всіх рівнях.

Подібна система налагоджена і в області **наповнення реальним змістом існуючих політико-економічних форм транскордонного співробітництва** через реалізацію угод про співробітництво прикордонних регіонів і контроль за їх реалізацією відповідними органами.

Так, уряд СР вважав тоді і вважає надалі транскордонне співробітництво ваговою складовою процесу європейської інтеграції.

Основним принципом такого співробітництва вважається утворення взаємин і договірних відносин в прикордонних областях з тим, щоб можна було приймати обопільні рішення щодо розв'язання спільних проблем шляхом **транскордонної інтеграції** між регіонами на мікрорівні.

Словацькою Республікою і Україною було ратифіковано Європейську рамкову конвенцію про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями та Додатковий протокол до неї.

Розвивається договірно-правова база транскордонного співробітництва між країнами.

Важливим кроком на шляху до розвитку українсько-словацького транскордонного співробітництва стало підписання в грудні 1999 року Рамкової угоди про міжрегіональне співробітництво між Закарпатською областю України і Кошицьким краєм Словацької Республіки.

У грудні 2000 року підписано міжурядову Угоду про транскордонне співробітництво.

Довідково: Окрім міжурядової Угоди про транскордонне співробітництво, укладені угоди про співпрацю між Закарпатською областю та Кошицьким краєм, Закарпатською областю та Пряшівським краєм, Івано-Франківською областю та Пряшівським краєм, між Львівською областю і Пряшівським краєм, Великоберезнянським районом Закарпатської області та Снинським районом Пряшівського краю, Ужгородським районом Закарпатської області та Міхаловецьким районом Кошицького краю, Ужгородським районом Закарпатської області та Пряшівським районом Пряшівського краю.

У 2002 році була підписана Угода між Держбудом України та Міністерством навколишнього середовища СР “Про координацію розробки містобудівних програм розвитку прикордонних територій”, на виконання якої словацька сторона спільно з українськими фахівцями підготувала Проект територіального розвитку словацько-українського прикордоння.

Значна увага розвитку та розширенню словацько-українського транскордонного співробітництва словацька сторона приділила у 2003 р.

Так, протягом 2003 року в рамках Міжурядової комісії з торговельно-економічного та науково-технічного співробітництва між Україною та Словацькою Республікою відбулися два засідання Робочої групи з питань транскордонного співробітництва.

Перше засідання Робочої групи відбулося 7 березня 2003 р. у словацькому місті Міхаловце. На другому засіданні Робочої групи, яке відбулось 11-12 грудня 2003 р. у м. Ужгород, було вирішено питання про трансформацію Робочої групи в українсько-словацьку Міжурядову комісію з питань транскордонного співробітництва, що передбачено ст.7 Угоди між Кабінетом Міністрів України і Урядом Словацької Республіки про транскордонне співробітництво. Зазначена трансформація мала б сприяти подальшому розвитку прикордонних регіонів України і Словацької Республіки та вирішенню актуальних проблем розвитку українських та словацьких прикордонних областей.

Протоколом другого засідання схвалені рішення з таких питань:

- українсько-словацьке транскордонне співробітництво в контексті Комунікації Європейської Комісії - "Paving the way for New Neighbourhood Instrument";

- стан та перспективи українсько-словацького співробітництва в рамках Карпатського єврорегіону;

- співробітництво в галузі територіального планування та регіонального розвитку;

- співробітництво на прикордонних водах та в розвитку заповідників;

- взаємодія при проведенні рятувальних робіт у випадку виникнення масштабних паводків та при ліквідації проникнення небезпечних речовин та нафтопродуктів на території України та Словаччини;

- розвиток транскордонної інфраструктури;

- розвиток туристично-рекреаційного потенціалу;

- **презентація Стратегії розвитку транскордонного співробітництва в Карпатському регіоні на період 2003-2011р.р.** було представлено у м. Ужгороді на черговому засіданні національних представників усіх 5 частин Карпатського єврорегіону.

Помітною подією для подальшого розвитку транскордонного співробітництва стало проведення 6-7 травня 2004 року у Земплінській Шираві (Словаччина) першого засідання українсько-словацької Міжурядової комісії з питань транскордонного співробітництва, під час якого було проаналізовано стан співробітництва між прикордонними регіонами України і Словаччини, а також обговорено питання щодо розвитку транскордонного співробітництва як у двосторонньому форматі (Україна-Словаччина), так і в трьохсторонньому (Україна-Словаччина-Угорщина).

Під час проведення зазначеного засідання було проаналізовано стан співробітництва між прикордонними регіонами України і Словаччини, а також обговорено питання щодо розвитку транскордонного співробітництва як у двосторонньому форматі (Україна-Словаччина), так і в тресторонньому (Україна-Словаччина-Угорщина).

Протоколом першого засідання Міжурядової комісії, яке відбулося під головуванням першого заступника міністра економіки та з питань європейської інтеграції України і державного секретаря міністерства внутрішніх справ СР, відзначено, що двосторонні економічні відносини знаходяться на новому етапі історичного розвитку і відповідають європейським стандартам. Співголовами Комісії було також відзначено, що сторони повинні зосередити особливу увагу на Програмі сусідства Угорщина – Словаччина – Україна та на програмі INTERREG III A, яка є інструментом транскордонної співпраці також і на нових зовнішніх кордонах ЄС.

З огляду на адміністративно-територіальну реформу в СР, відповідно до якої з 01.01.2004 р. повноваження щодо здійснення транскордонного співробітництва, як зазначалося, перейшли від органів виконавчої влади

(крайових урядів) до органів самоврядування (самоврядних країв), вживалися заходи для **переукладення** договорів про транскордонне співробітництво Закарпатської області з новими суб'єктами Словацької Республіки, а також планувалося і підписано нові угоди про міжрегіональне співробітництво між відповідними країнами та областями Словаччини та України.

4 травня 2004 р. у м. Снина було підписано угоду про співробітництво між Великоберезнянською районною радою і Великоберезнянською державною адміністрацією та обводним урядом Гуменного Пряшівського краю, у рамках якої передбачалася можливість підготовки спільних проектів у сфері охорони довкілля, туризму, шкільництва та ін. з фінансуванням цих проектів із фондів Європейського Союзу.

Помітна активність з боку самоврядних органів Словаччини спостерігається на напрямку налагодження міжрегіонального співробітництва з областями України, зокрема, Пряшівського краю з Івано-Франківською та Львівською областями. У даному випадку йдеться про зацікавленість словацької сторони у розвитку економічної співпраці: розвиток спільних та дочірніх підприємств тощо. Пошуки об'єктів для інвестування в Україні здійснюються словацькими суб'єктами підприємницької діяльності, які в Словаччині створені за участю іноземного капіталу.

У ході візиту 15-16 березня 2005 р. до м. Ужгорода делегації Пряшівського самоврядного краю на чолі з головою П.Худіком було підписано Угоду про співробітництво між Закарпатською ОДА та Пряшівським самоврядним краєм.

Зазначалося, що підписання цієї угоди позитивно вплине на подальший розвиток співробітництва між сусідніми регіонами України і Словаччини, а також відкриє нові можливості у сфері транскордонного співробітництва, зокрема, при підготовці та реалізації спільних проектів, що фінансуються відповідними фондами Європейського Союзу.

Як наголошено у згодом підписаній Угоді про співробітництво між Закарпатською ОДА та Кошицьким самоврядним краєм, вона сприятиме залученню фінансових ресурсів за програмами ЄС TACIS та INTERREG до модернізації інфраструктури пропуску на українсько-словацькій ділянці Державного кордону України.

Має позитивні перспективи також залучення можливостей зазначених програм до проектів у галузі екології, зокрема водоочищення, в басейнах рік, що беруть початок у Карпатах і протікають територією країн ЄС.

Необхідно відзначити, що словацькі та українські міста також приєднуються до міжрегіонального і транскордонного співробітництва шляхом підписання угод про співпрацю, яких зараз налічується близько 15.

Крім того, 17 селищ обводу Гуменне Пряшівського краю підписали угоди про співробітництво з селами Великоберезнянського району Закарпатської області.

З огляду на описаний досвід СР, питання транскордонного співробітництва потрібно привести до системи.

Є необхідність здійснити реформування організаційної структури Карпатського єврорегіону та підвищити ефективність діяльності цього утворення.

Доцільно б, наприклад, створити об'єднуючий орган національних інституцій, який матиме статус юридичної особи та включатиме в себе 5 асоціацій, що представлятимуть відповідно 5 держав-членів Карпатського єврорегіону. Згадані асоціації координуватимуть діяльність усіх організацій в адміністративно-територіальних одиницях, які є членами Карпатського єврорегіону, а також виступатимуть відповідальними органами за реалізацію спільних проектів.

Крім того, настала потреба у створенні Спільного секретаріату Карпатського єврорегіону, який би виступав в ролі центру обміну інформацією та координував спільну діяльність країн-членів зазначеного єврорегіону.

Посилити інтенсивність співробітництва через проведення спільних робочих зустрічей, семінарів та конференцій з конкретних питань співробітництва в рамках КЄ, на яких також можна буде узгодити базові інституціональні питання співпраці.

Проведення таких заходів варто систематизувати для поширення досвіду серед інших учасників міжрегіонального співробітництва в інших прикордонних областях України.

Отже, узагальнивши досвід Словаччини далеко не в повному обсязі, а лише на експертному рівні, можна вважати, що тільки створивши відповідну ефективну систему координації та взаємодії всіх її складових „зверху до низу”, залучених до кропіткого процесу транскордонного і міжрегіонального співробітництва, які відповідатимуть за змістом і формою визначеним цілям, можна розраховувати на прогрес і подальший рух у справі реалізації стратегічного курсу країни на євроінтеграцію.

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ ІНФОРМУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ ЩОДО ЄВРОАТЛАНТИЧНОГО ІНТЕГРАЦІЙНОГО КУРСУ УКРАЇНИ

Українська держава в плані національних інтересів потребує утвердження її в якості повноправного члена європейського політико-економічного та освітньо-наукового простору, впливової континентальної країни. Культурно-освітньо-наукова інтеграція є однією з пріоритетних складових процесу входження України до світового та євроатлантичного співтовариства, що знайшло своє відображення в Стратегії інтеграції України до ЄС, Цільових планах Україна-НАТО.

19 червня 2003 року Верховна Рада України конституційною більшістю прийняла Закон України “Про основи національної безпеки України”. Зокрема, стаття 8 “Основні напрями державної політики з питань національної безпеки” цього закону містить положення про: “... забезпечення повноправної участі України в загальноєвропейській та регіональних системах колективної безпеки, набуття членства у Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору при збереженні добросусідських відносин і стратегічного партнерства з Російською Федерацією, іншими країнами Співдружності Незалежних Держав, а також з іншими державами світу...”.

3 серпня 2006 року Президентом України В.Ющенком, Головою Верховної Ради України О.Морозом, Прем'єр-міністром України Ю.Єхануровим, керівниками фракції у Верховній Раді України — Партії регіонів В.Януковичем, політичного блоку «Наша Україна» Р.Безсмертним, Соціалістичної партії України В.Цушком, Комуністичної партії України П. Симоненком було підписано Універсал національної єдності. Пункт 27-й Універсалу національної єдності чітко окреслив курс на взаємовигідну співпрацю з НАТО у відповідності з Законом України «Про основи національної безпеки України» (у редакції, чинній на дату підписання цього Універсалу). Вирішення питання щодо вступу до НАТО за наслідками референдуму, який проводиться після виконання Україною усіх необхідних для цього процедур.

В ході свого візиту до Брюсселя 14 вересня 2006 року Прем'єр-міністр України Віктор Янукович взяв участь у засіданні Комісії Україна-НАТО, на якому розглядалися актуальні питання співробітництва України та Північноатлантичного альянсу у політичній та оборонній сферах і царині безпеки. Під час розмови про реалізацію євроатлантичного курсу України Віктор Янукович зазначив, що Україна виступає за поглиблення сучасного рівня співробітництва з НАТО, яке базується на інтенсифікованому діалозі. За його словами, Україна буде продовжувати брати участь у миротворчих операціях під егідою НАТО. «Це питання є однією з головних тем порядку денного Комісії Україна-НАТО», – сказав глава українського уряду. При цьому він наголосив, що українська влада має злагоджену позицію щодо співробітництва з НАТО, яка закріплена в Універсалі національної єдності,

зауваживши, що в цьому контексті питання членства України в Альянсі та співробітництво з НАТО розглядається відокремлено. На думку Прем'єр-міністра, зараз необхідне більш широке інформування української громадськості про позитивні сторони євроатлантичної інтеграції. Що ж стосується остаточного рішення щодо набуття українською державою членства в НАТО, то воно буде прийматися після проведення загальнонаціонального референдуму, підкреслив Віктор Янукович.

Таким чином, з наведеного можна зробити такі висновки:

- курс України на євроатлантичну інтеграцію України законодавчо закріплено як основний, який відповідає питанням забезпечення національної безпеки держави;
- остаточне рішення щодо безпосереднього вступу України до Північноатлантичного альянсу повинно прийматися за результатами загальнонаціонального референдуму (після виконання Україною усіх необхідних для цього процедур).¹

Головна на сьогодні проблема подальшого практичного здійснення євроатлантичного курсу України полягає у недостатній інформованості населення щодо сучасного стану Північноатлантичного альянсу, структури світової і європейської систем колективної безпеки, цілей і завдань євроатлантичного прагнення України та багатьох інших моментів у цій сфері. Коротко згадаємо історію становлення взаємовідносин України з Північноатлантичним альянсом.

Перші контакти Україна-НАТО були започатковані восени 1991 року, і вже у січні 1992 року представник України вперше взяв участь у засіданні Робочої групи високого рівня Ради північноатлантичного співробітництва. 22-23 лютого 1992 року відбувся перший візит Генерального секретаря НАТО М.Вернера до Києва, в ході якого Україна була запрошена до участі в РПАС. З того часу почалися активні контакти і співробітництво з НАТО. 8 червня 1992 року Президент України здійснив візит до штаб-квартири НАТО у Брюсселі. 8 лютого 1994 року Україна першою з країн СНД підписала **Рамковий документ ПЗМ**, а 25.05.94р. передала керівництву НАТО свій **Презентаційний документ**, в якому визначені політичні цілі участі України в ПЗМ, заходи, які планується здійснити для досягнення цих цілей, а також сили і засоби, що виділяються Україною для участі в ПЗМ.

14 вересня 1994 року перша **Індивідуальна програма партнерства (ІПП)** між Україною і НАТО була офіційно схвалена на спеціальному засіданні Північноатлантичної Ради НАТО. 14 вересня 1995 року було прийнято Спільну заяву України і НАТО, яка відкрила нову сторінку у стосунках з Альянсом шляхом започаткування „розширених і поглиблених” відносин Україна-НАТО, які

---

¹ В. Фурашев. Система інформування населення щодо євроатлантичного курсу України: громадський вимір// НАТО, Європа та проблеми регіональної безпеки у глобальному світі: *Матеріали осінньої академії НАТО, м. Донецьк: 24-26 жовтня 2006 р.* – Донецьк, Донецький національний університет, 2006. – 161 с.

наприкінці 1996 року дійшли у своїй еволюції до „особливих та ефективних” відносин, заклавши основи для офіційних двосторонніх переговорів щодо формалізації відносин особливого партнерства між Україною та НАТО.

1 червня 1995 року Президент України здійснив візит до штаб-квартири НАТО у Брюсселі. У 1995 році Україна призначила своїх перших офіцерів зв'язку до штаб-квартири НАТО у м. Брюссель та Координаційного центру партнерства (КЦП) у м. Монс (Бельгія). Весною того ж року між Україною і НАТО були укладені Адміністративна угода та Угода у сфері безпеки, на основі яких відкрито офіси зв'язку у штаб-квартирі НАТО та КЦП.

6 травня 1996 року від імені уряду України були підписані важливі угоди в рамках ПЗМ, якими регулюється статус військовослужбовців Збройних Сил України при перебуванні на навчаннях та інших заходах на території країн – членів НАТО або країн-партнерів і, навпаки, військовослужбовців інших держав, які беруть участь у навчаннях на території України, – Угода між державами, які є сторонами Північноатлантичного Договору, та іншими державами, які беруть участь у Програмі ПЗМ, щодо статусу їхніх збройних сил, а також Додатковий протокол до цієї Угоди (ратифіковані Верховною Радою України 2 березня 2000 року).

9 липня 1997 року у рамках Мадридського саміту НАТО відбулося підписання Хартії про особливе партнерство між Україною та НАТО, яка зафіксувала політичні зобов'язання сторін на найвищому рівні і регламентує зміст “особливого партнерства” між Україною та НАТО. З української сторони документ був підписаний Президентом України, з боку НАТО – Генеральним секретарем НАТО Х.Соланою та главами держав чи урядів країн-членів НАТО.

У 1997 році засновано Центр інформації і документації НАТО в Україні. Центр інформації та документації НАТО, відкритий в травні 1997 року Генеральним секретарем НАТО, став центром інформаційної діяльності, спрямованої на пояснення широкому загалу української громадськості переваг особливого партнерства з НАТО. Це перший центр такого типу, який НАТО відкрило в країні-партнері. З того часу Центр відіграє провідну роль у поясненні політики Альянсу і подоланні невірних поглядів на організацію.

У 1997 році засновано Місію України при НАТО та призначено Військового представника. В 1999 році був створений Офіс по зв'язках з НАТО, на який покладено завдання сприяти контактам між НАТО і цивільними та військовими відомствами, які мають відношення до участі України в Партнерстві заради миру і у виконанні робочого плану КУН.

4 листопада 1998 року Президент України Л. Кучма своїм Указом затвердив «Державну програму співробітництва України з НАТО на період до 2001 року», яку було розроблено з метою активізації та поглиблення галузевої співпраці міністерств

та відомств України з відповідними структурами Альянсу. До виконання Програми було залучено 24 міністерства та відомства України.

У 1998 році засновано Спільну робочу групу Україна – НАТО з питань військової реформи.

27 січня 2001 року Указом Президента України затверджена Державна програма співробітництва України з НАТО на 2001-2004 роки. 23 травня 2002 року Рада національної безпеки і оборони України ухвалила Стратегію України щодо НАТО, яка визначила кінцевою метою євроінтеграційної політики України вступ до цієї організації як основи загальноєвропейської системи безпеки.

11 січня 2003 року Указом Президента України створено Національний центр з питань євроатлантичної інтеграції України.

13 грудня 2003 року з метою забезпечення публічного характеру вироблення реалізації державної політики України щодо НАТО, включаючи широке інформування громадськості з цих питань, Президент України підписав Указ „Про державні програми з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України на 2004-2007 роки”. Цим документом затверджено:

- Державну програму підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції України на 2004-2007 роки;
- Державну програму інформування громадськості з питань європейської інтеграції України на 2004-2007 роки;
- Державну програму інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2004-2007 роки.

Аналогічні документи прийнято на період 2008-2011 роки.

Виникає цілком закономірне питання: чому так сталося, що після більш як 17 років співпраці України з Північноатлантичним альянсом ми змушені ставити питання про недостатню обізнаність пересічного громадянина України щодо євроатлантичної спрямованості зовнішньополітичного курсу держави?

Всі основні нормативно-правові засади для організації та проведення інформування населення є у наявності. А саме:

- постанова Верховної Ради України “Про Рекомендації парламентських слухань про взаємовідносини та співробітництво України з НАТО” від 21.11.2002 року;

- постанова Кабінету Міністрів України “Про організацію розгляду питань євроатлантичної інтеграції України” від 24.02.2003 року №238;

- Державна програма співробітництва України з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО) на 2001-2004 роки, яка була затверджена Указом Президента України від 28.01.2001 року, №58/2001;

- Державна програма інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2004-2007 роки, яка була затверджена Указом Президента України 13.12.2003 року, №1433/2003;

- Указ Президента України “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 листопада 2005 року “Про невідкладні заходи щодо подальшого розвитку відносин України з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО) від 27.12.2005 року, №186/2005;

- Указ Президента України “Про Національну систему координації співробітництва України з Організацією Північноатлантичного договору” від 13.03.2006 року, №215/2006;

- Указ Президента України “Про міжвідомчу комісію з питань підготовки України до вступу в НАТО” від 22.05.2006 року, №429/2006.

Це основні нормативно-правові акти, які не тільки дозволяють, а, навпаки, вимагають розгортання та проведення на державному рівні роботи з інформування громадськості України щодо євроатлантичного курсу держави, здійснення практичних заходів взаємовідносин України з Північноатлантичним альянсом.

Окрім того, необхідно згадати, що на теренах України діє Закон України “Про державну службу”.

Існуюча система нормативно-правового забезпечення євроатлантичної інтеграції України виявилася дещо неефективною з наступних міркувань.

А. Здійснення перших контактів (офіційних і неофіційних), а також закладення засад перших офіційних стосунків між Україною і Північноатлантичним альянсом відбувалося в обставинах мінімальної поінформованості не лише пересічного громадянина, а навіть політиків, політологів, державних службовців усіх рівнів (особливо – регіонального), представників засобів масової інформації. Таким чином, з самого початку не було підготоване відповідне соціально-інформаційне і соціально-психологічне підґрунтя досить різкої, у порівнянні з нещодавніми радянськими часами, зміни зовнішньополітичного курсу молодій незалежній Україні. Це використали певні політичні сили, які зрозуміли, що при мінімальних витратах можна отримувати досить великі політичні дивіденди, використовуючи саме антинатовську тематику.

Б. Поляризація українського суспільства співпала із значною політизацією. У країні з населенням 47 млн. громадян зареєстровано більше півсотні політичних партій. У програмах більшості з них відсутні положення щодо євроатлантичної спрямованості України як основного інструментарію забезпечення національної безпеки держави. Навпаки, більшість політичних партій України бачить гарантію національної безпеки України у союзі з Російською Федерацією або у “позаблоковому” статусі держави. Знову ж таки жодних аргументів, в тому числі і з точки зору міжнародного права, не наводиться.

В. Майже відсутнє фінансове забезпечення інформаційних заходів щодо євроатлантичного курсу України. Наприклад, у державних бюджетах на 2004 та 2005 рік навіть і не передбачалося фінансове забезпечення. У Державному бюджеті України на 2006 рік вперше було передбачено 5,2 млн. грн. на реалізацію завдань зазначеної програми. І тільки наприкінці 2007 року кілька провідних ВНЗ України отримали незначне фінансування на розробку методичних матеріалів та соціологічних досліджень в регіонах щодо євроатлантичної інтеграції України.

Г. Відсутність на державному та регіональному рівнях всебічної оцінки ризиків і переваг приєднання або неприєднання України до будь-якої системи колективної безпеки, а також чіткого роз’яснення понять “позаблоковість” і “нейтралітет” як з точки зору міжнародного права, так і з точки зору практичної реалізації на рівні пересічного громадянина.

Д. Недбале виконання державними службовцями через різні обставини майже всіх рівнів положень статті 10 Закону України «Про державну службу» та безкарність цих дій¹.

Для виправлення ситуації необхідно вжити, на нашу думку, таких заходів:

- забезпечити ефективну систему координування та керування процесами інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України;

- забезпечити безумовну наявність і захищеність статей Державного бюджету України, які спрямовані на виконання завдань інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України, а також ритмічне фінансування цих статей впродовж усього року відповідно до термінів виконання визначених завдань;

- визначити громадські та державні інституції для виконання зазначених питань;

- перенести центр ваги у сфері практичної роботи щодо інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України з Києва на регіональний

---

¹ Нагадаємо, що відповідно до статті 10 Закону України «Про державну службу» “Основними обов’язками державних службовців є: додержання Конституції України та інших актів законодавства України; безпосереднє виконання покладених на них службових обов’язків, своєчасне і точне виконання рішень державних органів чи посадових осіб, розпоряджень і вказівок своїх керівників”.

рівень, де досягається найбільший ефект інформованості при оптимальних фінансових витратах;

- чітке визначення необхідності інформування населення країни не тільки про практичні взаємовідносини України з Північноатлантичним альянсом (у сферах науки і техніки, організації і проведенні спільних військових навчань тощо), а й інформування про здійснення практичних взаємовідносин Російської Федерації з НАТО (Російська Федерація де-факто є більш ніж „партнер” НАТО);

- окреслення стратегії і тактики оперативної протидії всякого роду інсинуаціям, “міфам” щодо євроатлантичного прагнення України;

За таких умов може бути створена дійсно дієва система інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України.

ЄВРОАТЛАНТИЧНА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ ТА МОЖЛИВОСТІ ЇЇ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ З ПОЗИЦІЙ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Соціально-економічні та політичні перетворення у системах постсоціалістичних країн Центрально-Східної Європи і поява на світовій арені нових держав – колишніх республік СРСР - привели до суттєвих змін політико-економічної архітектури Європи та суттєво вплинули на геополітичну орієнтацію України. Цілком зрозуміло, що Українська держава в плані національних інтересів потребує утвердження її в якості повноправного члена європейського політико-економічного та освітньо-наукового простору, впливової континентальної країни. Як відзначає президентська адміністрація, «активізація євроатлантичної інтеграції з орієнтацією на вступ до НАТО як основи загальноєвропейської системи безпеки ... належить до найважливіших пріоритетів і зовнішньої і внутрішньої політики України».

Культурно-освітньо-наукова інтеграція є однією з пріоритетних складових процесу входження України до світового та євроатлантичного співтовариства, що знайшло своє відображення в Стратегії інтеграції України до ЄС, Цільових планах Україна-НАТО. Безумовно, активну участь у реалізації цієї мети повинні взяти провідні навчальні заклади України. При цьому найбільш важливим напрямом діяльності залишається формування позитивної громадської думки щодо євроатлантичного вибору України шляхом поширення знань про європейські держави, їх культуру, історію та економіку. Особливі можливості для цього має національна та регіональна система вищої школи. Однак необхідно враховувати психологічні аспекти проблеми, оскільки громадська думка в Україні щодо оцінок Північноатлантичного альянсу поки що істотно відрізняється від аналогічних показників у країнах Центрально-Східної Європи та Балтії.

Зазначене вище стало однією з головних причин запровадження в Україні Державної програми інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції, яка, зокрема, передбачає:

- підвищення рівня інформованості громадян України про євроатлантичні інтеграційні процеси, НАТО, його розвиток, переваги членства в цій організації, напрями, стан та перспективи співробітництва України з НАТО;
- підвищення рівня обізнаності молоді щодо євроатлантичної інтеграції України;
- залучення громадян, громадських і політичних діячів України, представників НАТО та держав – членів НАТО до обговорення актуальних питань, напрямів, організаційних форм співробітництва України з НАТО;

- забезпечення підтримки державної політики євроатлантичної інтеграції громадянами України.

Програма виявилася достатньо дієвою. Зокрема, за результатами соціологічних досліджень спостерігається поступова зміна налаштування громадян України, стратегічного бачення системи національних інтересів і цінностей. Це спонукає до необхідності перегляду існуючої системи національної безпеки і входження до нових колективних безпекових систем на трансатлантичних теренах¹. На порядку дня стоїть питання щодо всебічної підготовки кадрів, здатних до кваліфікованої професійної діяльності, пов'язаної з євроатлантичною інтеграцією.

Державною програмою підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції на 2004-2007 рр. головною метою було визначено «забезпечення потреб органів державної влади та органів місцевого самоврядування у фахівцях з високим рівнем професіоналізму, здатних компетентно і відповідально на державному, регіональному та місцевому рівнях виконувати завдання щодо реалізації стратегії інтеграції України до ЄС та НАТО». Її основні положення деталізовано, зокрема, у таких документах, як спільний наказ Міністерства освіти і науки України та Голодержслужби «Про затвердження порядку проходження мовної підготовки державними службовцями, які займаються питаннями європейської та євроатлантичної інтеграції» від 30.03.2005 р., наказів МОН України «Про затвердження Переліку спеціальностей та спеціалізацій, критеріїв та порядку відбору, складу Міжвідомчої експертної групи із забезпечення відбору вищих навчальних закладів та закладів післядипломної освіти для підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції» від 24.03.2005 р. та «Про затвердження Переліку вищих навчальних закладів і закладів післядипломної освіти для здійснення підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції» від 31.05.2005р.

Аспекти освітньої спрямованості набули особливої актуальності в новій державній програмі інформування. На сучасному етапі розвитку інформаційних технологій важливого значення набувають дистанційні курси навчання, зокрема Програма розширення доступу та навчання в Інтернеті (ІАТР; проект Бюро з освіти та культури Державного департаменту США, який фінансується в рамках Акту на підтримку свободи). Наступне важливе завдання співпраці Україна-НАТО у сфері освіти — це удосконалення навчальних програм військової освіти. На нашу думку, вирішення цієї проблеми може бути реалізовано такими способами:

- впровадженням за єдиною методологією нових інформаційних технологій;
- внесенням відповідних коректив до діючих програм військових ВНЗ;
- розробкою та впровадженням до навчального процесу відповідного курсу навчання;

---

¹ І. Мінгазутдінов. Роль вищої школи у кадровому забезпеченні євроатлантичного курсу України// НАТО, Європа та проблеми регіональної безпеки у глобальному світі: *Матеріали осінньої академії НАТО, м. Донецьк: 24-26 жовтня 2006 р.* – Донецьк, Донецький національний університет, 2006. – 161 с.

- практичними діями посадових осіб відповідних ланок державного управління.

Природно, вивчення та засвоєння таких навчальних курсів потребує відповідного рівня мовної підготовки. Відтак застосування новітніх технологій вивчення іноземних мов доцільно впроваджувати на всіх стадіях військової освіти, дотримуючись притаманної нам «особистісної» системи навчання військовослужбовців.

В університетських колах України вже давно йдеться про утворення та функціонування в нашій державі системи Європейських студій, складовою частиною яких логічно має стати євроатлантичний аспект. При цьому існує декілька поглядів щодо визначення терміну «Європейські студії» чи «Єврознавство». Деякі дослідники розглядають «Єврознавство» як окрему спеціальність, навчальні програми якої включають широке коло питань: економіка, політика, культура, мистецтво, мовознавство. Проте в умовах поглиблення спеціалізації системи вищої освіти цей підхід видається дещо обмеженим. У більшості країн світу «Єврознавство» розглядається як сукупність гуманітарних наук, а не окрема наука. Європейські студії є узагальненою назвою низки наук: мови, літератури, історії, філософії, економіки, права, політики. Тому доцільним було б впровадження міждисциплінарного підходу до Європейських студій, який би включав утворення спеціалізацій з європейської проблематики з широкого кола спеціальностей: економіки, історії, політичних наук, права, мовознавства тощо.

На жаль, освітні програми більшості навчальних закладів України не відповідають реаліям сьогодення. Для порівняння хоч би кількісних показників зазначимо, що в США наразі діє близько 200 науково-дослідних та освітніх центрів з європейських досліджень, у Великій Британії європейські студії викладаються майже в 90 вищих навчальних закладах. У сусідній Польщі в понад 170 ВНЗ запроваджено спеціалізовані програми з євроатлантичної проблематики. Стосовно навчальних програм української вищої школи слід зазначити дещо подібний, але зазвичай дуже «широкий» курс «Країнознавство» (викладається для фахівців, що здобувають освітньо-кваліфікаційний рівень з напрямку «Міжнародні відносини»).

Одним з найбільш важливих та дієвих інструментів інтеграції України до європейської та євроатлантичної спільноти, включаючи й культурно-освітню інтеграцію, є співробітництво в рамках програми технічної допомоги Європейського Союзу новим незалежним державам (програма TACIS). Допомога Україні з боку ЄС становить приблизно 25% від загального обсягу ресурсу технічної допомоги, що надається нашій державі провідними міжнародними організаціями та країнами-донорами. Україна посідає друге після Росії місце як реципієнт фондів Європейської Комісії в рамках програми TACIS. На сьогодні Україна бере участь, головним чином, у відкритих конкурсах ІНТАС та ІНКО-Копернікус, які фінансуються за рахунок бюджету Рамкових програм. Приєднання України до 6-ї та 7-ї Рамкових програми ЄС з досліджень влітку 2003 та 2007 років стало важливим кроком інтеграції України до єдиного європейського науково-освітнього простору. Співробітництво України з Європейським Союзом в галузі освіти здійснюється і в

рамках Транс'європейської програми у сфері вищої освіти (Tempus), яка була схвалена Радою Міністрів Європейського Союзу 7 травня 1990 р. для вдосконалення систем вищої освіти в країнах-партнерах ЄС. В основу програми покладено усвідомлення важливої ролі вищих навчальних закладів у процесі соціального, економічного та культурного розвитку; саме вони є джерелом спеціалізованих знань, людських ресурсів та центрами підготовки нової генерації політичних лідерів. З 1993 р. в Україні діє програма «Темпус». У процесі реалізації програми «Темпус-III» (2000-2006 рр.) ЄС інвестував у вітчизняну вищу освіту близько 35 млн. євро.

Величезне значення для підтримки та розвитку вищої освіти в напрямі закріплення в її системі євроатлантичного компоненту має наукова програма НАТО. В Україні вона координується Інформаційним центром НАТО, який було відкрито в 1997 році на базі Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Започаткована ще у 1958 р., від початку 90-х років наукова програма НАТО стала обслуговувати ширшу – у порівнянні з попередніми часами – науково-освітню спільноту, оскільки вчені з країн-партнерів НАТО дістали офіційне право також отримувати необхідну підтримку. Гранти розподіляються на індивідуальній основі після розгляду заяв, одержаних від вчених або науково-освітніх інституцій з країн-партнерів. Підтримка такого співробітництва здійснюється через систему різних механізмів або видів діяльності, що мають на меті як створення тривалих зв'язків між дослідниками з різних країн, так і стимулювання співпраці, яка сприяє прогресові науки, покликаної зміцнювати загальну стабільність та мир. Щороку в реалізації Наукової програми беруть участь близько 13 тис. вчених, в тому числі з України – як стипендіати чи учасники наукових зустрічей та семінарів, як консультанти або члени різного роду комісій.

Розглянемо ще один вкрай важливий напрям нашої діяльності в контексті європейської та євроатлантичної інтеграції України. Процес об'єднання Європи, його поширення на Схід супроводжується формуванням спільного науково-освітнього простору та, що не менш важливо, розробкою єдиних критеріїв і стандартів у цій сфері в масштабах усього континенту. Цей процес дістав назву «болонського» від назви університету в італійському місті Болонья, де в червні 1999 року було започатковано такі ініціативи і підписано відповідну Болонську декларацію. Наразі маємо визнати, що приєднанню України до болонського процесу та інтеграції системи вищої освіти України до «Європи знань» (як це зветься в Європейському Союзі) фактично немає альтернативи. Вхідження у Болонський простір є для українського суспільства важливим та необхідним через потребу вирішення проблеми визнання українських дипломів за кордоном, підвищення ефективності та якості освіти та, відповідно, конкурентоздатності українських ВНЗ та їхніх випускників на європейському й світовому ринках праці. Адже болонський процес наразі вже вийшов за межі Європейського Союзу та Європи і стає частиною процесу глобалізації вищої освіти та глобального ринку праці. Приєднання до болонського процесу сприятиме утвердженню принципу автономії в університетській освіті України, послабленню жорсткого адміністративного та

фінансового контролю з боку державних органів за функціонуванням університетів, ефективному залученню та використанню власних ресурсів у навчальному процесі, організації стажування та обмінів для студентів і викладачів. У внутрішньосупільних процесах ці зміни повинні сприяти розвитку громадянського суспільства, формуванню громадянської культури та відповідальності, поглибленню демократичних трансформацій. Успішні кроки України у цій сфері співробітництва та інтеграції з НАТО та ЄС позитивно вплинуть на прискорення процесів співробітництва в інших сферах, сприятимуть зміні ставлення євроатлантичних та європейських інтеграційних структур до України, подоланню існуючих стереотипів.

Однак невизначеність перспектив та принципів взаємовідносин України та Євросоюзу є одним з об'єктивних обмежень інтеграції української системи вищої освіти. Можливий вихід із цієї ситуації бачиться у т.зв. «м'якому підході», за якого за основу буде прийнятий принцип різношвидкісного руху – приєднання до окремих компонентів «болонської системи» по мірі готовності до цього української вищої освіти. Перехід української вищої освіти на «європейські рейки» вбачається цілком можливим у 2010 р.

Водночас українській вищій освіті необхідно подолати ще чимало труднощів та перешкод на шляху до європейського та євроатлантичного освітніх просторів.

**НАТО: АНОТАЦІЙНИЙ ОГЛЯД ВИДАНЬ З ФОНДУ БІБЛІОТЕКИ
ЗАКАРПАТСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Книги:

1. Україна - НАТО: майбутнє в руках минулого /Поляков Л.– К., 2004.– 176с.

Збірник містить матеріали проекту Центру Разумкова "Підготовка України до вступу до НАТО:перспективи якісних зрушень ", зокрема: ключові виступи учасників круглого столу, що відбувся 1 липня 2003 р., розроблений експертами сучасний досвід розширення Альянсу на Схід; статті, підготовлені фахівцями Центру та зовнішніми експертами; результати соціологічних досліджень громадської думки з зазначеного питання.

2. Довідник НАТО: Видання присвячене 50-й річниці Альянсу.– К.:Молодь, 1999.– 543с.

Довідник НАТО видається відділом інформації і преси як довідник з питань Альянсу та його політики. Використані формулювання якнайточніше відображають консенсус серед країн-учасниць, який є основою прийняття рішень в Альянсі. Однак довідник не є офіційно узгодженим документом НАТО, а отже, не завжди представляє офіційні думки чи позиції окремих урядів з тих чи інших питань.

3. Критерії членства в СОТ, ЄС та НАТО. Інтеграційні перспективи України/Відповідальний редактор Горбач В.А.– К.:Аналітичне дослідження, 2004.– 86с.

Це дослідження , підготовлене за участю відомих українських експертів, є спробою резюмувати чіткі критерії членства в організаціях , членом яких прагне стати Україна , а також показати, наскільки Україна відповідає цим критеріям.

Дослідження не лише констатує здобутки та проблеми у відносинах України з СОТ, ЄС, та НАТО. Воно висвітлює позитивні та негативні наслідки інтеграції України до цих структур, а також подає рекомендації щодо прискорення інтеграційних процесів на кожному з трьох напрямів . Наприкінці кожного розділу викладено обґрунтований прогноз щодо можливостей та термінів вступу України до кожної з організацій.

4. Цільовий план Україна - НАТО.– Ужгород:Молодіжна громадська організація, 2006.– 94с.

У виданні говориться про внутрішньополітичні питання , зовнішню політику, реформи в галузі оборони і безпеки нашої країни.

5. Україна - НАТО в запитаннях і відповідях. - Черкаси:"Відлуння-Плюс", 2006.– 56с.

У виданні викладені принципові питання щодо сутності НАТО як міжнародної організації, історичних умов її виникнення, стратегії, принципів функціонування та трансформації відповідно до вимог часу.

6. Порівняння організаційно-правових норм захисту інформації з обмеженим доступом країн - членів НАТО.– К.:КНТ, 2007.– 172с.

У посібнику розглянуто теоретичні основи порівняння організаційно-правових норм захисту інформації з обмеженим доступом країн — членів НАТО, надано практичні рекомендації, визначено сутність і правовий зміст поняття інформації з обмеженим доступом, місце та роль організаційно-правового регулювання захисту інформації з обмеженим доступом у внутрішньодержавному законодавстві країн - членів НАТО

7. Західноєвропейська модель Збройних Сил і досвід країн-членів та партнерів НАТО в галузі трансформації оборонної сфери : практичні можливості для України: Матеріали міжнародного семінару. – К., 2001.– 132с.

В книжці представлені матеріали міжнародного семінару з питань західноєвропейської моделі Збройних Сил і досвід країн-членів та партнерів НАТО в галузі трансформації оборонної сфери.

Для студентів, викладачів, працівників державних органів управління.

8. Інститути ЄС і НАТО.Глосарій основних термінів та понять:Серія "Євроінтеграція:український вимір". Випуск 4/Укладачі:Артюмов І.В., Вітер Д.В., Загайнова Л.І., Казакевич О.М., Руденко О.М.– Ужгород:Ліра, 2007.– 220с.

У довіднику, адаптованому до навчального процесу з урахуванням методики викладання дисциплін з державного управління і міжнародних відносин, розглянуті інформаційні матеріали, що безпосередньо стосуються структури НАТО, інституцій цієї організації, а також структури й інституцій Європейського Союзу, впливових міжнародних організацій, громадських організацій України тощо. Здійснена спроба узагальнення та поєднання довідкової інформації з різноманітних сфер діяльності Організації Північноатлантичного договору, Європейського Союзу, Організації Об'єднаних Націй, що стосуються як

специфічних, так і загальних питань. Надаються деякі загальні поняття та терміни з політології, державного управління, міжнародних відносин, правознавства тощо.

Навчальний посібник розрахований на науковців, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів, всіх, хто цікавиться питаннями європейської та євроатлантичної інтеграції України, міжнародного співробітництва у сфері економіки, безпеки, військового будівництва, соціального розвитку тощо.

9. Україна - НАТО: міфи і реальність. – К., 2006.-11с.

Підтримка членства України в НАТО спирається на знання, тоді як опозиція членства переважно на міфи. Чим більше люди знають про НАТО - тим більше підтримують. Це переконливо доведено досвідом наших сусідів, що нещодавно стали членами НАТО.

Статті в періодичних виданнях:

1. Україна на шляху до НАТО: через радикальні реформи до набуття членства//Політика і час.-2004.-№12.– С.75-76

2. Україна і Польща після розширення НАТО//Політика і час.-2000.-№3-4.– С.56-72

3. Гайдуков Л. Річ, на якій економити не можна. НАТО: від образу ворога до порозуміння та співробітництва/ Л.Гайдуков, С.Терешко//Політика і час.-2005.-№7.– С.14-29

4. Гайдуков Л. Альянс без погонів . Наукова та освітня складові в сучасній діяльності НАТО і євроатлантичній інтеграції України/ Л.Гайдуков, С.Терешко//Політика і час.-2006.-№6.– С.3-14.

5. Храбан І. США , НАТО і безпека Європи//Політика і час.-2006.-№7-8.– С.35-41

6. Беблер А. НАТО и транснациональный терроризм//Мировая экономика и международные отношения.-2006.-№10.– С.48-58

7. Закон України «Про ратифікацію Меморандуму про взаєморозуміння між Кабінетом Міністрів України і Верховним головнокомандуванням Об'єднаних Збройних Сил НАТО в Європі щодо використання стратегічної транспортної авіації»//Відомості Верховної Ради України.-2006.-№48.– С.477-478.

8. Чілачава Р. Орієнтуючись на стандарти НАТО, або шлях Латвії до Євроатлантичного альянсу//Політика і час.-2006.-№12.– С.27-29.

9. Чікалін В. Стандарти життя військових : у нас і у НАТО. Чи відрізняється наша "дідівщина" від європейської?// Урядовий кур'єр.-2007. - №19.
10. Палій О. Європейська система безпеки не буває без НАТО//Політика і час.-2007.-№2.– С.37-39
11. Хандогій В. Окремі аспекти співробітництва України з НАТО//Україна на перехресті геополітичних інтересів: актуальні аспекти проблеми.-Ужгород: ЗакДУ, Ліра, 2007.– С.7-22
12. Король І. Україна в сучасній глобальній міжнародній системі: курс на членство в НАТО//Україна на перехресті геополітичних інтересів: актуальні аспекти проблеми.-Ужгород: ЗакДУ, Ліра, 2007.– С.135-150
13. Кулик В. Думка експертів щодо американського законопроекту про вступ України до НАТО/ В.Кулик, Г.Перепелиця, А.Павленко//Політика і час.-2007.-№3.– С.30-32.
14. Овлащенко А. Курсом в НАТО и ЕС: страны Балтии на контрагалсах морской политики//Мировая экономика и международные отношения.-2007.-№4.– С.33-40.
15. Король І. Україна - НАТО: стан і перспективи співробітництва//Трибуна, 2007. — №39.
16. Мітряєва С. Членство в НАТО як кінцева мета євроінтеграційної та євроатлантичної політики України//Регіональна політика і транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України.-Ужгород: Ліра,2007.- Вип.1.– С.179-191
17. Про питання вступу України до Організації Північноатлантичного договору (НАТО);Постанова Верховної Ради України від 6.03.08 р.//Офіційний вісник України.-2008.– С.7-8
18. Тузовская Н. Трансформация НАТО: от концепций к практике?//Мировая экономика и международные отношения.-2008.-№3.– С.91-102
- 19.Про Цільовий план Україна-НАТО на 2008 рік у рамках Плану дій Україна-НАТО:Указ Президента України від 1 квітня 2008 р.//Офіційний вісник України.-2008.– С.9-83
20. Цибуленко Є. Навіщо Україні НАТО//Юридичний журнал.-2008.– С.136
- 21.Засідання комісії Україна - НАТО//Зовнішні справи.-2008.– С.9-10.

22. Шиманський В. США і НАТО в сучасній системі міжнародної безпеки//Магістеріум.-К.: Видавничий дім "KM Acadeia".-2002.– С.105-111.

23. Вовканич І. Досвід країн Центральної та Південно-Східної Європи на шляху інтеграції в Євросоюз і НАТО//Актуальні аспекти реалізації євроінтеграційних прагнень України.-Ужгород: Ліра, 2008.– С.44-5.

Часописи з фонду бібліотеки:

1. НАТО.Ревю. Історичні зміни на Балканах/Ред. Крістофер Беннет.– 2004.– 58с.

2. Національна безпека і оборона/Гол.ред.Рачок А.– К:Центр Разумкова.

3. Дипломатический весник.– М:Департамент информации и печати.

4. Современная Европа/Шеф-редактор Шмелев Н.П.– М:Институт Европы РАН.

5. Государство и право/Гол. ред. И.Коницкая .– М.:Наука.

6. Евразия:Журнал большого континента/Глав.ред.: Е.Тесемникова.– Петербург:Евразийская медиа-группа.

7. Політика і час /Гол.ред. Л.С.Байдак.– К.:Політика і час.

8. Международная жизнь/Глав.ред.Б.Д.Пядышев.

9. Юрист-международник/Глав.ред.В.А.Карташкин – М.:Современная экономика и право.

10. Актуальные проблемы Европы/Глав.ред. Т.Г.Пархалина– М.

11. Євробюлетень:Інформаційне видання Представництва Європейської Комісії в Україні/Керівник проекту В.Давидова.– К.

12. Мир Евразии/Ген. директор М. Сералиева.– Алмааты.

13. ЄвроАтлантика:Часопис інституту Євроатлантичного співробітництва /Гол.громадської ради часопису Б.Тарасюк.– К.:Візуальні комунікації.

14. Зовнішні справи:Суспільно-політичний журнал/Гол.ред.О.Г.Таукач.– К.:Політика і час.

Електронні повнотекстові документи:

1.Свірський Василь Васильович

Шлях до НАТО Словаччини та Угорщини та досвід для України:Дипломна робота/Науковий керівник к.і.н., доц.. Мітряєва С.І.– Ужгород:ЗакДУ, 2008.– 87с.(Комп'ютерний файл)

Дипломна робота присвячена вивченню особливостей процесу вироблення та реалізації інтеграційної політики держав ЦСЄ, що посідають авангардні позиції серед країн молодого демократії, Угорщини та Словаччини. Тут комплексно розглядаються складові формування і втілення внутрішніх та зовнішньополітичних стратегій цих країн на базі національних інтересів і врахування процесів глобалізації на континенті у постконфронтаційний період розвитку. Аналізуються форми співробітництва, особливості інституціалізації відносин, оцінюється ефективність співпраці з НАТО та країнами-сусідами (Вишеградської групи) в напрямі зміцнення демократичних перетворень та інтеграції їх до євроатлантичного простору, співпраці на правових засадах з Україною.

2. Попович Іван Михайлович

Розширення НАТО на Схід та захист національних інтересів України/Науковий керівник: доц. Туряниця С.М.– Ужгород:ЗакДУ, 2007.– 79с.(Комп'ютерний файл)

З перших кроків утвердження України на міжнародній арені розпочалося її співробітництво з найпотужнішим військово-політичним союзом сучасного світу - НАТО.

У розвиток нової стратегічної концепції про розширення співпраці з країнами Центральної та Східної Європи в грудні 1991 р. за участю міністрів закордонних справ країн-учасників НАТО, шести країн Центральної та Східної Європи і трьох держав Балтії була створена Рада північноатлантичного співробітництва, до якої Україна приєдналася у квітні 1992 р.

Одним із важливих висхідних моментів відносин України і НАТО став 1994 рік. У січні цього року відбувся саміт країн-членів НАТО, на якому було схвалено програму " Партнерство заради миру ", завданням якої було формування нових відносин безпеки між Північноатлантичним союзом і його партнерами у збереженні та стабільності миру. З підписанням у 1997 році Хартії про особливе партнерство між Україною та НАТО співпраця між сторонами ще поглибилася.

Розширення і трансформація Північноатлантичного альянсу є одним із найбільш фундаментальних зрушень у міжнародній безпеці, пов'язаних з формуванням нової постбіполярної системи міжнародних відносин. Цей процес

без перебільшення є доленосним для європейських країн, оскільки він не тільки остаточно закріплює результати минулого біполярного протистояння, а й окреслює контури єдиної європейської цивілізації в межах євроатлантичного простору, належність до якої є прагненням багатьох країн Європи, у тому числі й України.

Відтак постає питання про нову роль Альянсу в забезпеченні безпеки євроатлантичного простору. Формування нової євроатлантичної архітектури безпеки в майбутньому, вірогідно, здійснюватиметься шляхом зміцнення таких її базових конструкцій, як:

- подальше розширення НАТО на Схід;
- поглиблення кооперативних зв'язків між НАТО і ЄС в галузі безпеки;
- залучення Росії до процесу зміцнення стабільності і миру в Європі;
- економічне і політичне освоєння пострадянського простору США і країнами Заходу.

3. Тюшка Тетяна Вікторівна

Україна - НАТО: еволюція відносин (1991 - 2005 рр.)/Наук. кер. Вовканич І.І.– Ужгород:ЗакДУ, 2006.– 101с.(Комп'ютерний файл)

Новизна магістерської роботи "Україна - НАТО: еволюція відносин" полягає насамперед в тому, що тема є не лише надзвичайно актуальною, але є ще маловивченою та дослідженою.

Заслуговує на увагу великий обсяг джерел та різноманітної наукової літератури, які були опрацьовані автором під час написання роботи. Загальновідомо, що проблематика її поки що не отримала однозначної оцінки в наукових та політичних колах як України, так і за кордоном.

4. Товтин Ольга Василівна

НАТО у формуванні концепції міжнародної безпеки/Наук. керівник Бевзюк Є.В.– Ужгород:ЗакДУ, 2006.– 95с.(Комп'ютерний файл)

Актуальність теми полягає в самому питанні існування взаємовідносин між сучасними незалежними самостійними державами і НАТО. Досліджуючи тему, автор зіткнулася з проблемою однобічного висвітлення діяльності НАТО та її членів в російських джерелах інформації, вітчизняні аналітики теж не дають у своїх роботах цілісної картини, проте автор відмічає дослідження таких авторів, як С.Каспрук, Л.Жиганова, В.Леонов, Ю.Марченко.

Метою роботи є дослідження генезису створення НАТО та її міжнародне значення, а також стан і перспективи організації, її інтеграційні процеси. Більша частина роботи присвячена саме процесу розширення НАТО, а також перспективам України.

Серія «ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР»

Випуск 12

Наукове видання

ВЗАЄМОВІДНОСИНИ УКРАЇНИ З НАТО: СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

Збірник наукових праць

Відповідальний редактор
кандидат історичних наук, доцент

І.В.Артюмов

Літературне редагування

Л.І.Середа

Комп'ютерний набір

А.І.Бродич

О.В.Клименко

Дизайн обкладинки

О.В.Клименко

Здано до набору 04.11.2088 р. Підписано до друку 04.11.2008 р. Формат 60x84/16

Папір офсет. Друк різogr. Гарн. Palatino Linotype Ум.друк.арк.17,25.

Тираж 300 пр. Замов.№ 1551.

Віддруковано у «Поліграф центр «Ліра»:
88000, м.Ужгород, вул.Митрака, 25, тел.: 61-54-99
Серія ЗТ № 24 від 7 листопада 2005 року.

В 40

Взаємовідносини України з НАТО: соціально-політичний аспект: зб. наук. пр. за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф., 23-24 жовт. 2008 р. /НН Ін-т філос. та євроінтеграц. досліджень ЗақДУ; редкол.: Ф.Г.Ващук (голова), І.В.Артёмов, З.С.Варналій та ін. – Ужгород: Ліра, 2008. – 258 с. (Серія “Євроінтеграція: український вимір”; Вип. 12)

ISBN 978-966-2195-19-4

У збірнику вміщено наукові статті вчених, аналітиків, студентів і аспірантів, присвячені актуальним проблемам реалізації євроінтеграційних та євроатлантичних прагнень України. Більшість авторів були учасниками міжнародної науково-практичної конференції, яка відбулася 23-24 жовтня 2008 р. в м. Ужгороді в рамках реалізації НН Інститутом філософії та євроінтеграційних досліджень Закарпатського державного університету наукового проекту відповідно до Договору ЦП/378-2008 від 03 липня 2008 р. з МОН України **“Розроблення навчально-методичного забезпечення включення питань євроатлантичної інтеграції до програм підготовки фахівців у вищих навчальних закладах за спеціальністю “Міжнародні відносини” з виданням посібників, збірників нормативно-правових актів, методичних розробок і пілотне впровадження результатів проекту на регіональному рівні”**.

Висвітлюються питання практичної реалізації завдань, сформульованих у Цільовому плані “Україна-НАТО” на 2008 рік.

Видання розраховане на науковців, студентів, працівників органів державної влади і місцевого самоврядування, які займаються проблемами реалізації завдань євроінтеграційного та євроатлантичного поступу України.

УДК 327 (477)

ББК 66.4 (4 УКР)